

Jesus christ
SUPER S
TLMRICE | ANDREW WLOYD WEBB

DESIGNING

DEBLOEM VAN
DE HERINNE RING

SISTEM
Nils
Hoijersson

H WITSANA
ANATEU

HET MEE LINGEET VAN HET JAAR
STOPPERS

WATERB
MUSICA

HERST
CIRCUS
ALHO

Masterproef 2020
Arno Verhulst MAIAR
Impact van creativiteit op
de gemoedstoestand van de
mens.

"The scenographer visually liberates the text and the story behind it, by creating a world in which the eyes see what the ears do not hear."

- Pamela Howard, scenographe -

VOORWOORD

Dagelijks treffen we verschillende vormen van scenografie aan terwijl men dit niet altijd beseft. Dit kan zowel bij een wandeling doorheen de natuur gebeuren, maar ook tijdens het passeren van een winkelatalage of eender ander moment in het dagelijks leven. Er zijn ontelbare vormen waarin we een scenografie ervaren. Daarom is dit aspect rechtstreeks verbonden met alle andere vormen binnen de interieurarchitectuur. Of je nu een winkel decoreert, een tentoonstelling in een ruïne organiseert of gewoon je eigen huis inricht, we zijn onbewust bezig met scenografie.

Het interessante aan scenografie is de denkwijze. Deze verschilt vaak met de andere takken binnenin de interieurarchitectuur. Men wil immers de mensen de kans geven zich even van de realiteit af te zonderen en de tijd te doen vergeten. De bezoeker wil zich laten verrassen en genieten van een spektakel. Elk individu is op zoek naar een manier om even te kunnen afstappen van de dagelijkse routine. Het is belangrijk dat elk individu deze mogelijkheid heeft. Dit kan natuurlijk door middel van een museumbezoek of een theatervoorstelling bij te wonen waarbij de link met scenografie rechtstreeks gemaakt kan worden. Het is echt minder vanzelfsprekend om dit gevoel in een privéwoning over te brengen. Hier is de rol van de ontwerper van cruciaal belang. De ontwerper kan ervoor zorgen dat de gebruiker terug kan en mag dromen.

DANKWOORD

Vooreerst wil ik graag enkele mensen bedanken alvorens ik over ga naar mijn onderzoek.

Promotor: Jan Vanrie

Docent ontwerpstudio scenografie: Jo Klaps

Docenten Designing for more: Jan Vanrie & Ann Petermans

Psychiater: Dirk De Wachter

Therapeuten: Gerd Parquin (creatief therapeute op zelfstandige basis), Lieve Meylemans en haar stagiaire (beeldend therapeute binnen psychiatrie UPC Kortenbergh), Hella Van der Jeught (muziektherapeute)

Coordinator De Loods en Het Klaverblad: Christian Verschelden

Coordinator De FactorY: Francis Denys

Coordinator David vzw: Astrid David

Coordinator Transit en Muzes: Jos Maes

Makers van de voorstellingen van 'Te Gek?!'

Bedenkers van Art et Marges Brussel

Familie en kennissen

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	4
Dankwoord	5
Inhoudsopgave	6
Abstract	8
Inleiding	10
Zintuiglijk stimuleren	12

Bedrijfswereld	14
Retail	22
Publieke ruimtes	26
Scenografie	30
Psychiatrie	36

Creativiteit als stimulans 40

Herstelvisie	40
OESO	42
Kunst als medicijn	44
Creatieve workshops	50

Het belang van creatieve therapie 52

Dans- en bewegingstherapie	54
Muziek- en zangtherapie	57
Beeldende therapie	60
Dramatherapie	63
Speltherapie	64
Andere therapievormen	66

Scenografie als stimulans 68

Museum Dr. Guislain 74

Inspiratiebronnen 80

Outsider Art (of Art Brut) 82

De Loods 88

De FactorY of de Y-factor 92

Transit 96

Te Gek?! 100

Eigen ontwerp 102

Ideale opstelling 106

Inspiratiebron: Daniel Libeskind 110

Analyse van een potentiële site 116

Analyse verschillende sites: schema 118

Besluit 120

Referentielijst 122

Literatuur 122

Beelden 126

Bijlagen 130

ABSTRACT

Deze thesis bestaat uit literatuurstudies waarbij ik start met een onderzoek rond het stimuleren van de zintuigen. In dit onderdeel wil ik laten merken dat men op heel veel verschillende manieren kan inspelen op de zintuigen. Aan de hand van enkele voorbeelden wil ik laten zien dat men op deze manier de gemoedstoestand van de mensen kan helpen verbeteren. Van hieruit ontstaat de link met mensen met psychische kwetsbaarheid en hoe men bij deze mensen de stemming positief kan doen stijgen.

Als tweede onderdeel heb ik het over kunst en andere vormen van cultuur, hoe deze aspecten troostend kunnen werken en ons psychisch welzijn helpen bevorderen. Opnieuw maak ik hier de link met de psychische gezondheidszorg. Het is algemeen geweten dat we meer te kampen krijgen met depressies, burn-outs, enzovoort. Voor onze samenleving is het dan ook belangrijk deze problematiek bespreekbaar te maken.

Vervolgens heb ik het over het belang van creatieve therapie. Ook hier laat ik de lezer aanvoelen dat creativiteit voor zowel de 'gezonde' mens als voor mensen met een psychische kwetsbaarheid een meerwaarde kan bieden. In dit hoofdstuk heb ik het over de voornaamste vormen van creatieve therapie met daarbij telkens de voor- en nadelen en de nodige voorzieningen. Met dit onderdeel wil ik aantonen dat creatieve therapie een zeer goede weg is om zichzelf te durven uiten. Iedereen krijgt wel eens te kampen met een verlies of met problemen waar hij/zij misschien niet altijd mee overweg kan.

Tenslotte maak ik de overgang naar hoe ook scenografie en wij als ontwerper hierin een rol kunnen spelen. Met behulp van enkele cases, initiatieven en andere wil ik aantonen dat ook scenografie een bijdrage kan leveren in het helpen bevorderen van de gemoedstoestand.

Bij dit laatste onderdeel analyseerde ik wat een goede locatie zou zijn een project binnen dit thema. Al snel kwam ik bij het UPC en De Loods in Duffel terecht. Het zijn plekken met zeer veel potentieel. Zo bevatten ze veel groen, zijn goed bereikbaar en er wordt reeds veel aandacht besteed aan creativiteit. Dit in combinatie met mijn literatuurstudie en vele gesprekken met psychiaters, therapeuten en initiatiefnemers, vormt het resultaat van mijn onderzoek.

Met mijn ontwerp wil ik een plek bieden waar mensen die de middelen niet hebben, zich creatief kunnen ontwikkelen. De Loods houdt zich reeds bezig met een dergelijk initiatief en hiervoor wil ik graag een doordachte scenografie voorzien.

"Kunst heeft als enige menselijke uitdrukkingsvorm het vermogen om de waarheid van de ervaring te tonen."

- Brigitte Dekeyser, professor in kunstwetenschappen -
(Maes, 2017)

INLEIDING

Heeft u er al eens bij stilgestaan waarmee u zich zoal bezighoudt na een lange werk-of schooldag? Wij mensen zijn dagelijks op zoek naar zaken die ons boeien en prikkelen. Zeker na een lange dag zijn we geneigd hetgeen te doen waarbij we echt ontspanning of voldoening kunnen vinden. Zonder dat je het beseft ben je altijd bezig rond het thema kunst en/of cultuur. Iedereen vindt wel een manier om zichzelf te plezieren door middel van een goed boek, het zien van een goed geregisseerde film, het wegdromen bij dat ene favoriete muziekstuk, enzovoort. Kunst, net als andere vormen van cultuur, maakt van bij het begin van de mensheid deel uit van ons leven, soms onbewust. Het zit in onze aard boeiend te leven en steeds op zoek te gaan naar verwondering, op zoek te gaan naar iets nieuws. Deze verwondering komt sneller tot zijn recht tijdens ontspanning, wanneer de tijd vergeten kan worden en men zich kan afzonderen van de realiteit. (Allegaert, e.a., 2016)

Zeker nu men spreekt over grote besparingen op vlak van kunst en cultuur, wil ik het extra benadrukken dat we als mens niet zonder kunnen. In tijden van Corona hebben we des te meer gemerkt dat cultuur in al zijn vormen zeer belangrijk voor ons blijft. Veel mensen worden creatief om zich bezig te kunnen houden. Het komt hierbij zelfs voor dat de mensen nieuwe hobby's en interesses ontdekken. De ene gaat bijvoorbeeld voor de eerste keer een penseel vastnemen al gaat de andere een instrument leren bespelen. Dit is een perfect actueel voorbeeld waarbij kunst en andere hobby's bijdragen tot de gemoedstoestand van de mensen. Hierbij verwijs ik naar een interview met Dirk De Wachter op ROBTv. (ROBTv, 2020)

Met deze thesis wil ik het belang van creativiteit nadrukkelijk aantonen plus dat scenografie overal te vinden is en niet als extra bekeken mag worden. Het beperkt zich niet enkel tot theater en musea, maar kan weldegelijk tot een verrijking van ons dagelijks leven betekenen. Het bevordert ons creatief denken en kan onze gemoedstoestand verbeteren.

Het doel van deze scriptie kan samengevat worden in de volgende vraagzinnen:

Kan creativiteit de gemoedstoestand van mensen verbeteren?

Kan scenografie hierin een bijdrage leveren?

Heeft dit ook positieve effecten op mensen met een labiele gemoedstoestand?

Met deze vragen in mijn achterhoofd, ben ik uiteindelijk tot de essentie gekomen van mijn onderzoek: kan scenografie een meerwaarde zijn in het ziekteproces van mensen met psychisch lijden?

Het is voor mijn belangrijk de verzoening tussen scenografie en psychiatrie te stimuleren om zo de gemoedstoestand van de patiënten te helpen verbeteren. Op deze manier kan het hopelijk ook bijdragen bij het versnellen van het helingsproces.

Ook wil ik er op deze manier voor zorgen dat de drempel verlaagd kan worden tussen de psychiatrie en de buitenwereld. Graag zou ik het stigma helpen doorbreken dat doorheen de tijd ontwikkeld is over psychiatrie. Het is voor mij belangrijk dat men beseft dat psychiaters meer en meer een rol in ons leven zullen spelen. Dit komt doordat er zich meer problemen voordoen zoals stress, depressies en burn-outs waarbij men er niet onderuit kan om een psychiater aan te spreken. (Allegaert, e.a., 2016)

Daarbij is het ook van belang dat mensen, indien nodig, de bijkomende stap durven zetten om zich te laten opnemen. Dit is ook nog steeds een probleem waar niet altijd bij stilgestaan wordt.

Vervolgens vind ik het belangrijk dat de patiënten zelf meer het gevoel krijgen dat ze zelf mogen bepalen onder welke vorm ze zich creatief kunnen uiten, los van hun vast therapieschema. Ik wil accentueren dat het belangrijk is dat elk individu op die manier gemotiveerd wordt. Dit laatste wil ik bereiken door mij te richten op creatieve therapie. Hierin kan elk individu zich op eigen ritme ontwikkelen en men kan zo mekaar onderling ook sterk motiveren.

ZINTUIGLIJK STIMULEREN

We hebben het zelf niet altijd door of in de hand, maar de zintuigen zorgen er dagelijks voor dat we bepaalde keuzes maken of dat we op een bepaalde manier handelen. Dit is bij het maken van kunst en/of bij het uitoefenen van een hobby niet anders. We worden elke seconde beïnvloed door een bepaalde geur die we opnemen, achtergrondgeluiden, uitspringende kleuren, het zien en voelen van materialen, enzovoort. Daarom vind ik het opportuun om stil te staan bij het belang van de zintuigen. Dit vormt dan verder een rode draad doorheen mijn onderzoek.

Ook in de (interieur)architectuur gaat men meer en meer inspelen op de zintuigen. Zeker tegenover vroeger is er heel veel veranderd. (Danziger, 2019) Vroeger was het vooral belangrijk dat een product of ruimte functioneel en duurzaam gebruikt kon worden. Dit is momenteel nog steeds een noodzaak maar voor de ontwerper is het tegenwoordig ook belangrijk dat de beleving van de gebruiker ook sterk gestimuleerd kan worden. Dit zorgt voor een betere productiviteit, een positievere ingesteldheid en in de wereld van de retail kan het stimuleren tot consumptie. (Reyhle, 2012) Dit is niet alleen op commercieel vlak belangrijk, maar dit kan in elke sector zeer positief werken. Hieronder overloop ik kort enkele domeinen binnen de interieurarchitectuur en hoe belangrijk het is om op een juiste manier in te spelen op de zintuigen. Zo krijgt u een globaal beeld over wat de rol van een (interieur)architect hierin kan zijn.

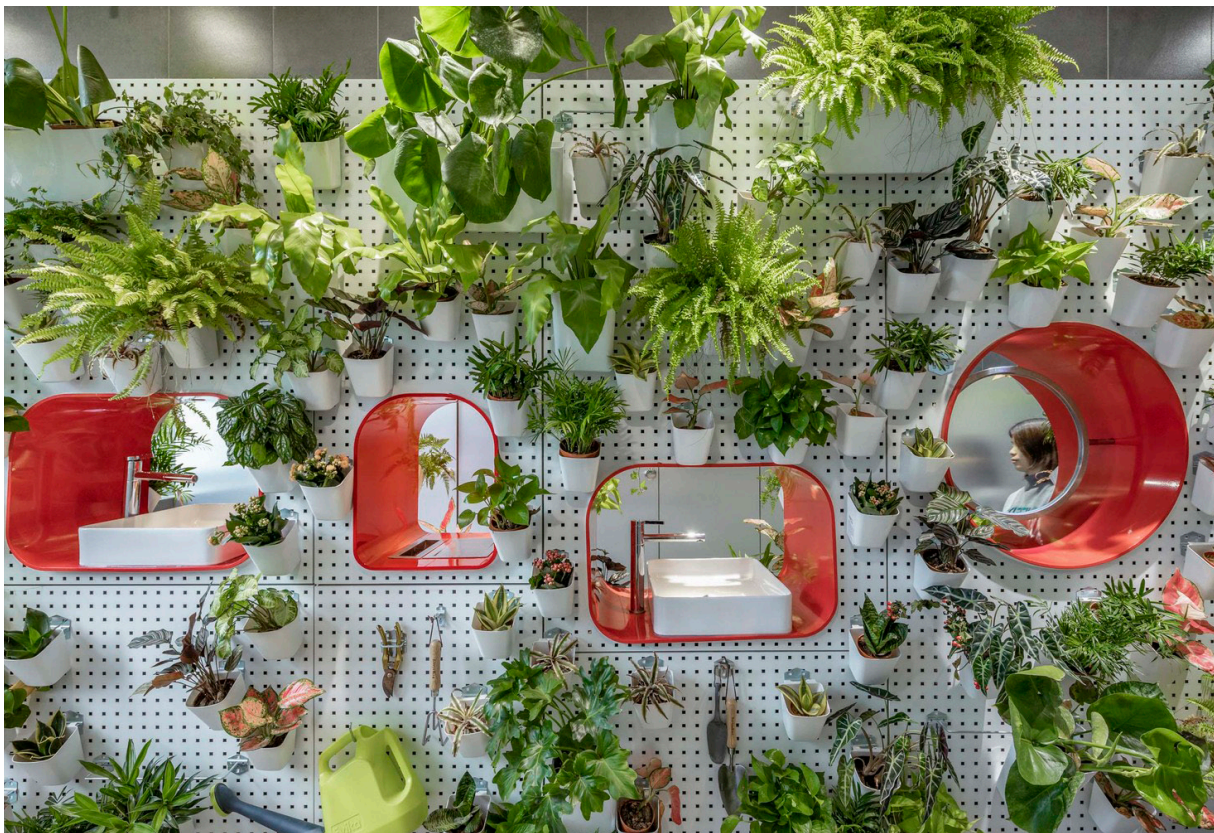
"Art is the reasoned derangement of the senses."

- Kenneth Rexroth, Amerikaans dichter -

Bedrijfswereld

Eerst en vooral heb je de bedrijfswereld. Hier is het belangrijk dat de werknemers zo goed mogelijk functioneren om goede resultaten te boeken. Het inspelen op de zintuigen kan hier bij helpen. Kijk maar naar akoestische oplossingen, aangename en stimulerende vormen en kleuren, frisse geuren, beschikbaarheid van versnaperingen en drank, enzovoort. Deze aspecten alleen al kunnen om bijdragen tot een positievere gemoedstoestand en dat kan zorgen voor een beter presteren op de werkvloer. (Caramela, 2017)

Indien het draait om een heel groot bedrijf met veel werknemers, is men snel geneigd voor deze mensen maar een kleine oppervlakte aan werkruimte te voorzien. Deze is zelden volledig afgesloten wat niet zo bevorderlijk is voor de concentratie van de werknemers. Indien het bedrijf geen voldoende ruimte heeft, kan ik wel begrijpen dat men niet iedereen een aparte ruimte kan geven. Wat dan daarentegen positiever is, is de mogelijkheid tot sociale interactie. (Caramela, 2017) Indien er zich een pauze voordoet, is het belangrijk dat een werknemer sociale contacten kan leggen, mensen kan zien, horen, enzovoort. Ook dit hangt nauw verbonden aan de zintuigen. Het ontmoeten van collega's kan in een keuken of cafetaria gebeuren, maar ook zeker en vast in de toiletten. Rond deze laatste heb ik een aanvullend voorbeeld waarbij men ook geen onderscheid meer maakt tussen man en vrouw.

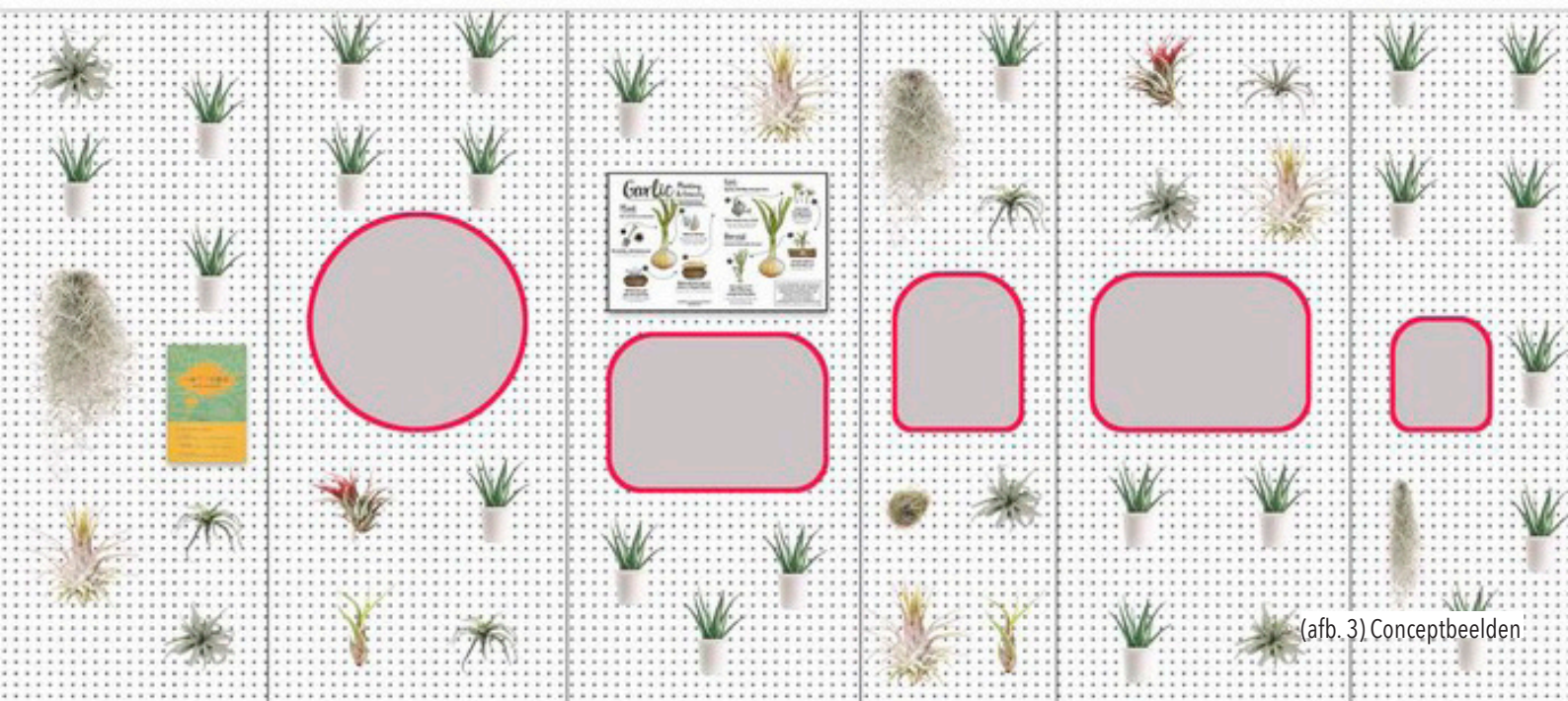
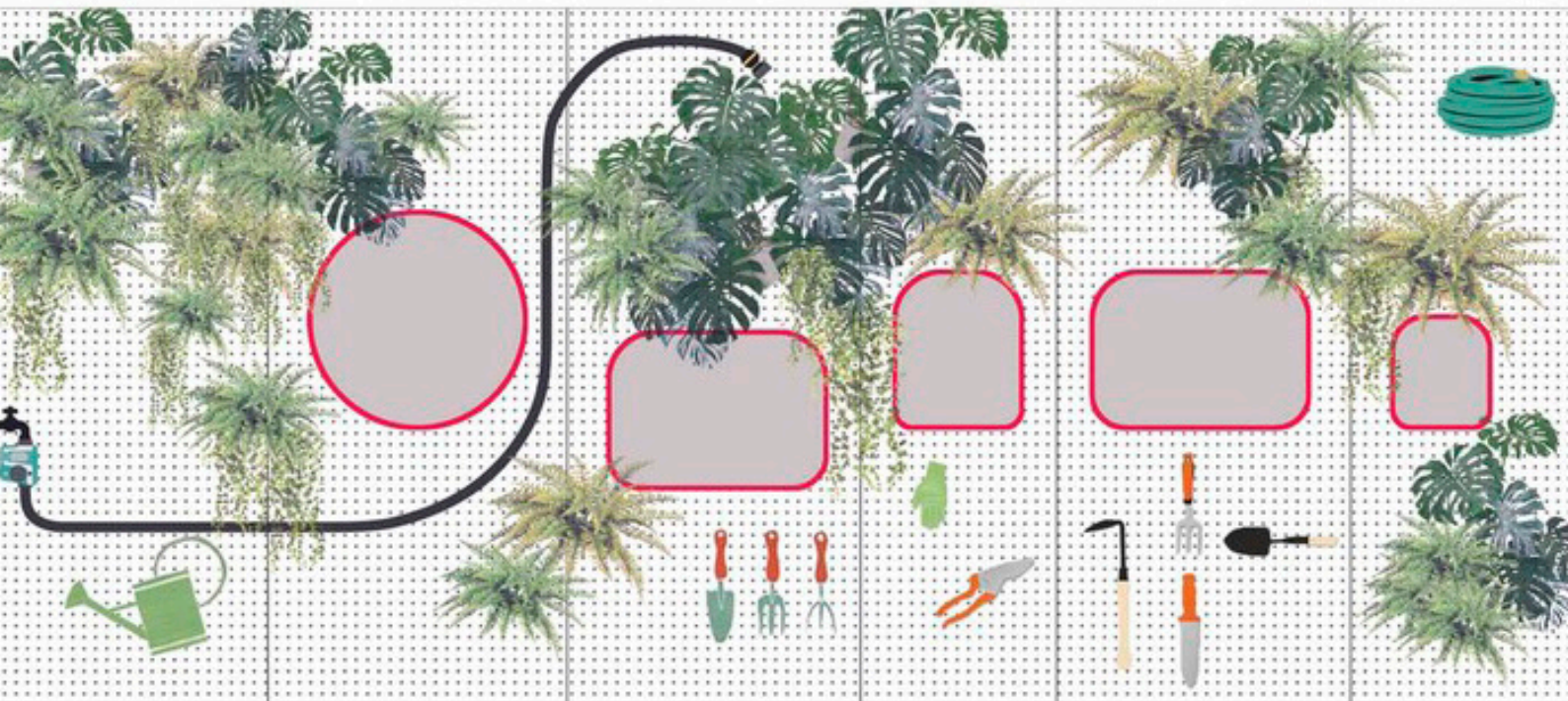
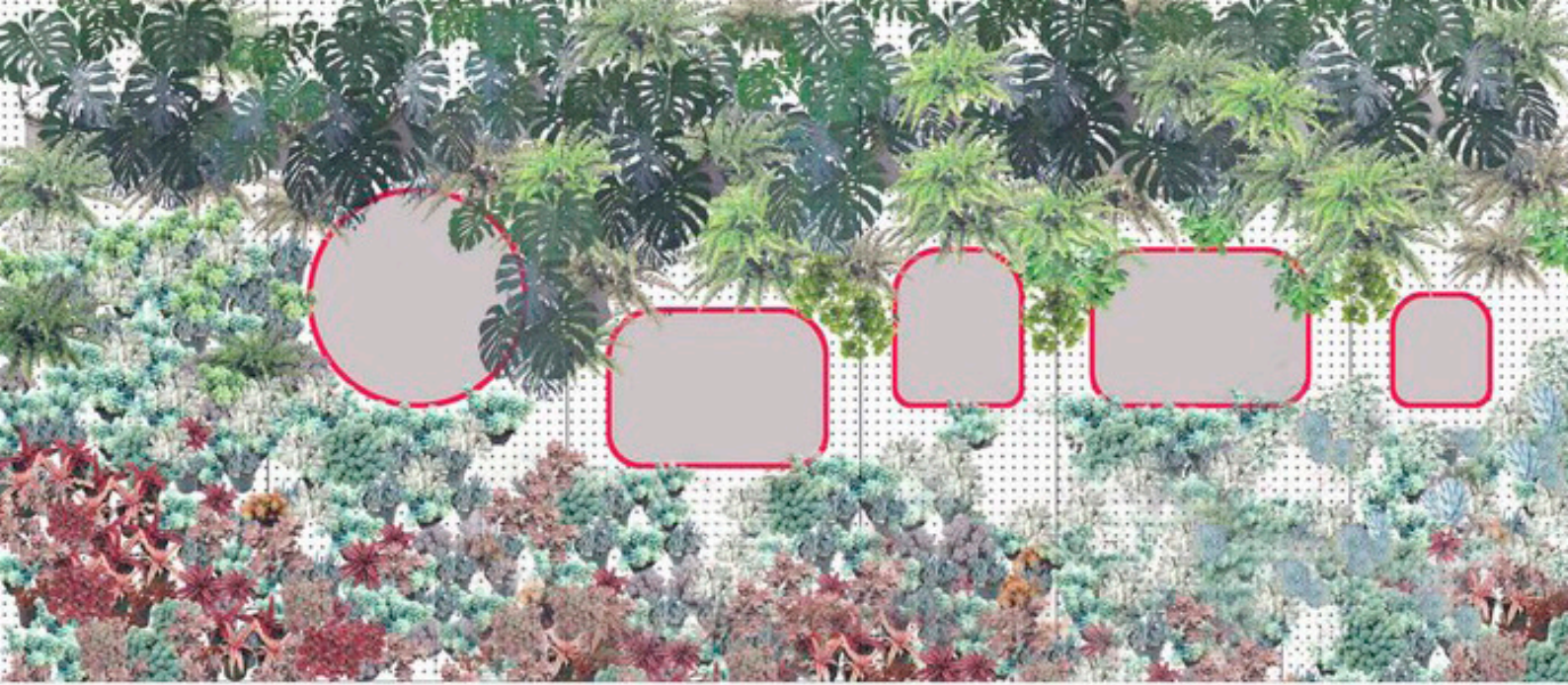

(afb. 1) Vooraanzicht scheidingswand

性别友善厕所

ALL GENDER RESTROOM

(afb. 3) Conceptbeelden

Zo heeft People's Architecture Office in 2019 in Beijing (China) het volgende ontworpen. The Leping Foundation, het bedrijf waarin het ontwerp plaatsvond, wou namelijk nog meer interactie kunnen opwekken tussen hun medewerkers. De ontwerpers besloten de toiletten nieuw leven in te blazen. Hun doel was: meer interactie creëren, de gemoedstoestand helpen verbeteren, meer openheid bekomen en meer groen in het gebouw te brengen. (Jin, 2019)

Dit hebben ze gedaan door een valse wand aan te pakken die de scheiding vormde tussen het mannen- en het vrouwen toilet. Zoals u eerder zag, hebben ze ervoor gekozen de toiletten niet meer onder te verdelen om aan te tonen dat iedereen gelijk en evenwaardig is aan mekaar ongeacht het geslacht. Om nog meer interactie te voorzien, heeft men grote openingen in de scheidingswand voorzien met alle voorzieningen hierin bevestigd. Deze openingen hebben de kleur rood gekregen wat complementair is aan het groen.

Om nog meer leven te blazen in de ruimte, heeft men ervoor gezorgd dat men de muur kan bekleden met planten naar eigen wens. Daarbij dragen deze planten bij tot het ontwikkelen van aangename geuren en het brengt letterlijk de natuur/het leven naar binnen.

(afb. 4)

Hier ziet u duidelijk hoe men tot extra interactie kan komen. Men kan mekaar zien en het wassen, verzorgen en het drogen van de handen bevindt zich ook in het midden van de wand. Zo is er ruimte voor een informele babbel, maar zorgt het bovendien ook dat er veel plaats bespaard wordt.

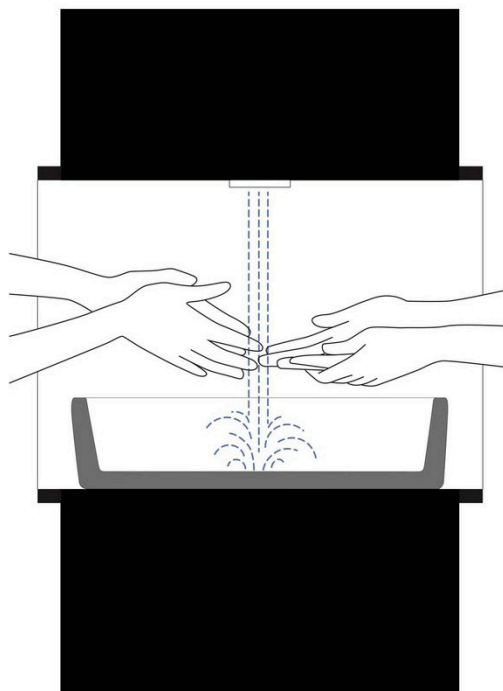
Hieronder kan u zien hoe deze ruimte eerst was tegenover het eindresultaat. Daarbij zou het wachtrijen helpen voorkomen, wat u ook op deze beelden kan merken.

(afb. 5) Circulatie voor en na

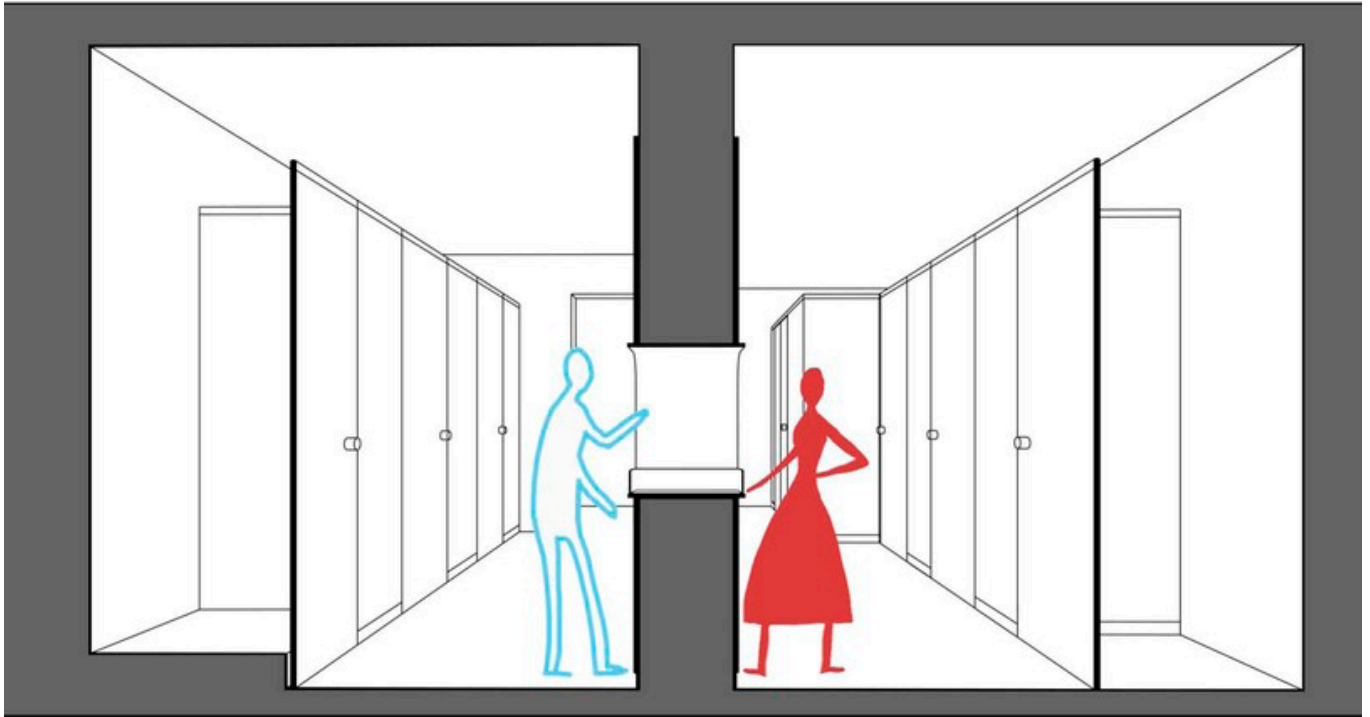
(afb. 6) Interactie ontstaat: man helpt vrouw en zo kan een informeel gesprek gestart worden.

(afb. 7) Doorsnede 1

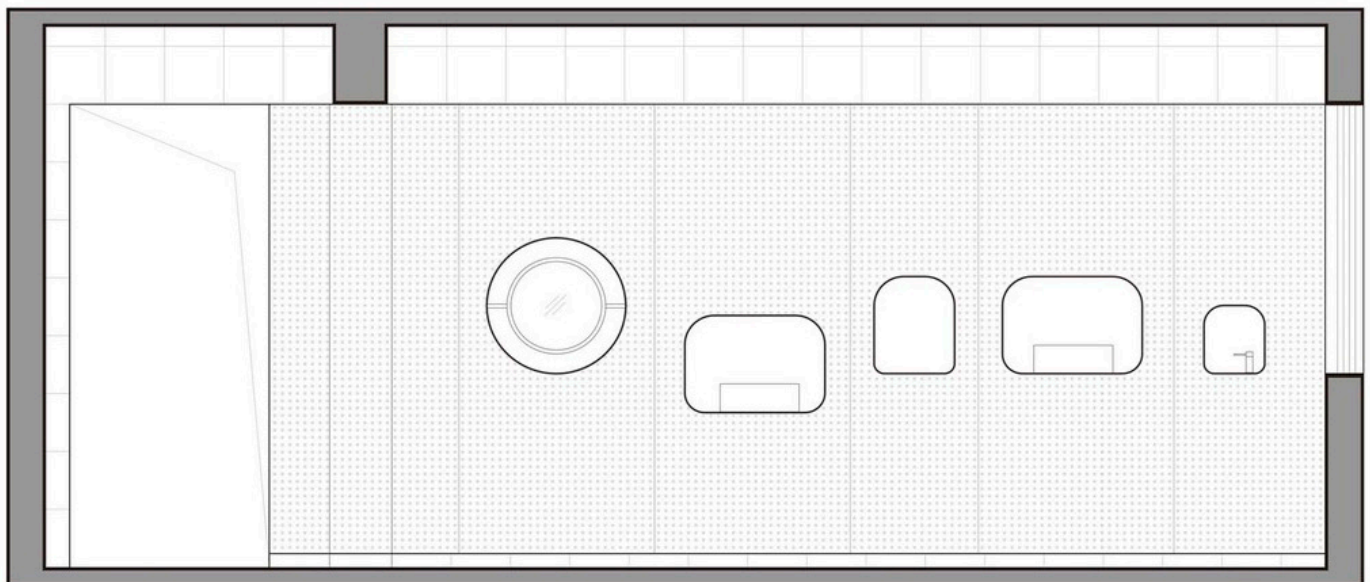

(afb.8) Volledig omgeven door natuur

(afb. 9) Doorsnede 2

0 0.5 1 2(m)

(afb.10) Doorsnede 3 met vooranzicht wand

0 0.5 1 2(m)

Retail

Zoals algemeen geweten, gaan ze in de retail al lang inspelen op de zintuigen van de bezoekers. Hier spreekt het voor zich dat er in vele gevallen zoveel mogelijk producten of diensten verkocht moeten worden. Men kan er spelen met voorbedachte loopwegen en aantrekkingspunten om zo de klant te gaan sturen en om de klant zo lang mogelijk binnen te houden. Dit kan allemaal relatief eenvoudig gebeuren. Dit kan bijvoorbeeld door in de winkel een aangename geur te verspreiden zodat de klant hier onbewust tot aangetrokken wordt en langer wilt blijven. Net zoals het zien van de kleuren, kan een geur positief bijdragen tot het positieve imago van een verkooppunt. Het kan namelijk positieve ervaringen uit het verleden opwekken. (Blandiaux, 2019) Vervolgens is het voor de klant ook zeer fijn als hij of zij de producten kan voelen of proeven. Dit is natuurlijk niet voor elk bedrijf van toepassing. Al kan een waterfontein en/of een koffiemachine al helpen om de klant te binden. Tenslotte is ook inspelen op het gehoor een belangrijke factor. Er is niets onaangenamer dan een slechte akoestiek, het horen van machines of storende muziek. Opnieuw is het belangrijk om hier aandacht aan te besteden om zo aan de klant een positieve herinnering en ervaring te geven. (Danziger, 2019)

Er bestaan veel goede voorbeelden waaronder de winkels van Rituals waar het de bedoeling is een oase van rust en genot te creëren. Daartegenover zijn er echter ook veel winkels waar men een teveel aan geuren opvangt. Hier verwijs ik naar parfumwinkels waar al hun producten met elkaar vermend raken. (Desmet, 2012)

(afb. 11) Inrichting Rituals

AS Adventure

Bij AS Adventure staat de actieve vrije tijdsbesteder centraal. Voor de uitbater is het belangrijk om actief, natuurlijk en kwalitatief over te komen om zo bij te dragen tot een unieke shopervaring. Ze willen inspelen op de zintuigen van de consumenten door middel van een rijke beleving. Door gebruik van natuurlijke materialen worden het zicht, de geur en de tastzin van de cliënten geprikkeld.

Wat minder opvalt, is dat ze gebruik maken van geurmarketing om zo de klant een aangename winkelervaring te bezorgen. Zo verspreiden ze doorheen de winkel enkele geuren door middel van geurverstuivers met telkens een bijhorende functie. Zo heeft men bij het betreden van de winkel gekozen voor de geur van regenwouden, terwijl je bij het wandelmateriaal eerder een bloemenweide kan ruiken. Bij de skibenodigdheden daarentegen zou je fris besneeuwde bergen ruiken en bij de dameskledij een subtiel parfum. (Scents, z.d.)

(afb. 12) Inrichting AS Adventure

Sleepworld

Ook bij Sleepworld en andere interieurfabrikanten maakt men gebruik van geurmarketing. Bij Sleepworld is het de bedoeling dat de klant binnenkomt in een oase van rust en meditatie. Doordat een goede nachtrust belangrijk is voor de mens, is het ook een noodzaak om de juiste keuze te maken betreffende slaapmateriaal. Om de juiste sfeer op te wekken en goed in te spelen op de zintuigen, is geur ook hier zeer belangrijk.

Hier heeft men ervoor gekozen om een geur te verspreiden van vers gewassen beddengoed. Deze geur heeft niet als hoofddoel het aanzetten tot kopen, maar het zorgt er eerder voor dat foute of te snelle keuzes vermeden worden. (Scents, z.d.)

(afb. 13) Sleepworld: comfort van de klant staat centraal

Wijnbar Violette

Tenslotte gaat men er ook in de horeca af en toe voor kiezen in te spelen op onze reukzin. Hier heb ik het dan niet alleen over restaurants waar je de gerechten al kan ruiken op voorhand, maar ook zeker en vast in hotels en cafés.

Als voorbeeld heb ik hierbij de wijnbar Violette in Diest gekozen. Om de beleving bij de consumenten te versterken, hebben ook zij geurverstuivers geplaatst. Zij kozen voor de geur Redwood, een parfum dat bestaat uit Rosewood, sinaasappel en ylang ylang. Doordat het interieur voornamelijk uit hout bestaat, wordt deze houtgeur versterkt door middel van de Rosewood en dat in combinatie met frisse bloemextracten. Op deze manier willen ze een huiselijke en klassevolle sfeer overbrengen. (Scents, z.d.)

(afb. 14) Inrichting Violette Diest

Publieke ruimtes

Wanneer men de zintuigen in de publieke ruimtes wil stimuleren, staat vaak de beleving van de bezoeker centraal. Op deze plaatsen is het namelijk niet in eerste instantie de bedoeling dat er iets geproduceerd, gekocht of geconsumeerd moet worden. Hier is het de bedoeling dat de persoon bijvoorbeeld even tot rust kan komen, iemand kan ontmoeten, onderdak kan vinden bij regenweer, enzovoort. Indien bepaalde gevallen, kan men natuurlijk overgaan tot een eventuele consumptie.

Om de beleving van de bezoeker in deze publieke ruimtes te optimaliseren, kan men bijvoorbeeld volgende methoden toepassen. Doordat de reukzin één van de belangrijkste zintuigen is, is het interessant om hier op in te spelen. Het is van belang dat er een relatief neutrale geur aanwezig is, omdat de bezoekers divers zullen zijn. Dit kan bijvoorbeeld door verschillende planten te voorzien om zo een frisse en aangename geur te verspreiden.

Het zicht en de tastzin zijn uiteraard ook zeer belangrijk. Het voorzien van veel (natuurlijk) daglicht zal namelijk al voor veel meer aantrekking zorgen. Daarnaast is het noodzakelijk ook rust- en zitmogelijkheden aan te bieden om hiermee het verblijf aangenamer te maken. Tot slot, zeker indien het om een binnenruimte gaat, is een goede akoestiek heel belangrijk voor een aangename beleving. (Project for public spaces, z.d.)

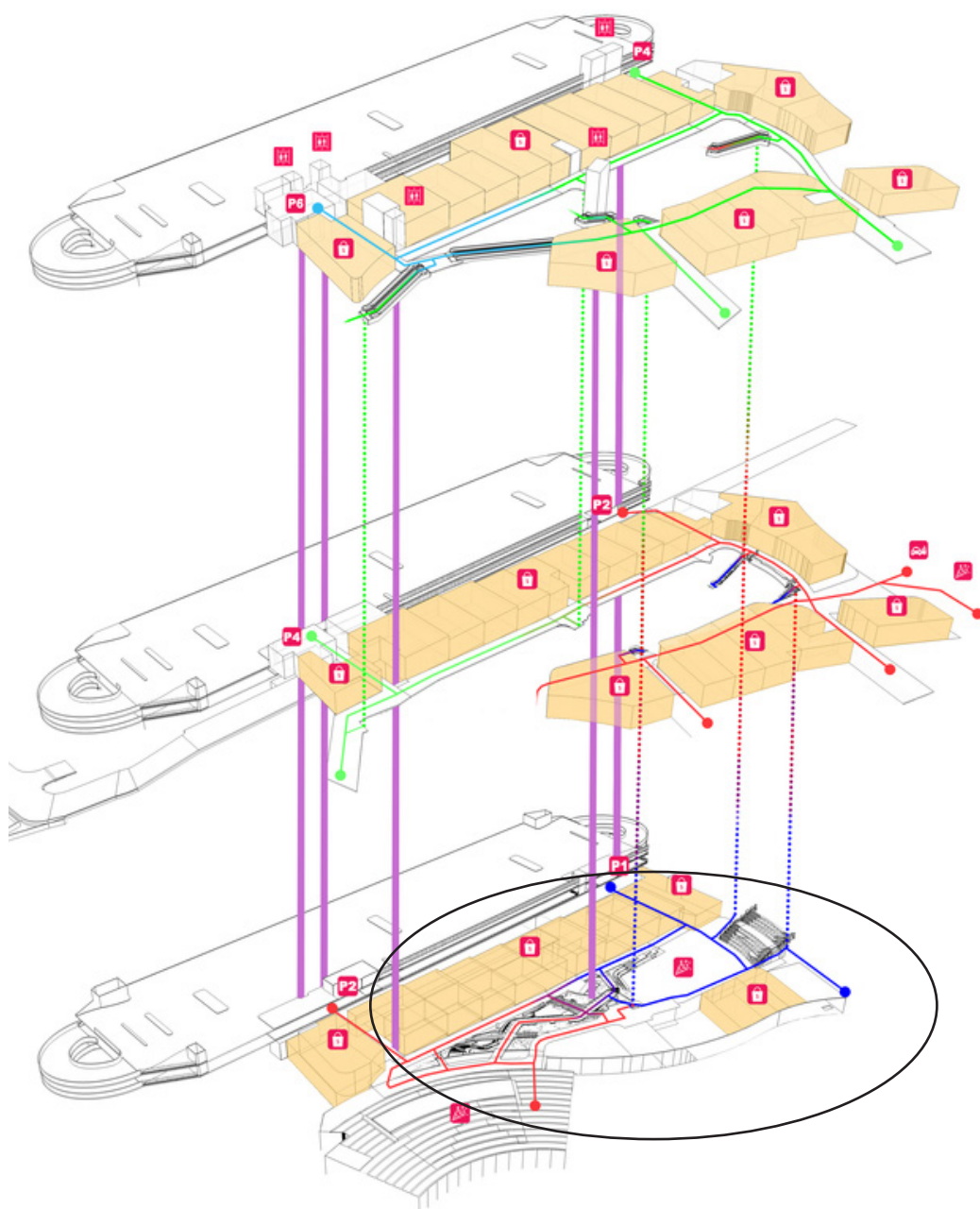
(afb. 15) Tuinen en waterwegen

(afb. 16, 17 & 18) Inrichting shoppingcentrum

Een goed voorbeeld waarbij ze bij een publieke ruimte inspelen op de zintuigen is gesitueerd in een shoppingcenter in Tambon Bang Kaeo (Thailand). Deze 'Mega Foodwalk' genaamd is ontworpen door FOS Architecten en vormt het hart van het gebouw. Het vormt een overdekt park om sociale interactie tussen de mensen te vergroten, maar tevens ook rust te brengen tijdens het winkelen. Het bevat veel groen, kleine waterwegen en tuinmeubilair wat kan bijdragen tot een rustigere ontmoetingsplek. (Charoenwat, 2018)

Zoals u kan zien is het plein overdekt, maar staat het dak toch vrij los van het gebouw. Dit zorgt ervoor dat warmte meer wordt opgeslagen, de ruimte zich goed en fris kan verluchten en dat het droog blijft bij regenweer.

(afb. 19) Plan shoppingcenter met tuinen omcirkeld

Scenografie

Vervolgens wil ik graag overgaan naar hoe men in de scenografie de zintuigen soms wil beïnvloeden voor een optimale beleving. Bij een dergelijke scenografie is het belangrijk dat de bezoeker even afstapt van het gebruikelijke, zich soms wil laten verrassen en wil bijleren. Het dient dan vaak ter ontspanning om het vaste stramien van de realiteit even achterwege te kunnen laten. De scenograaf probeert hier zo goed mogelijk op in te spelen door nieuwe ruimtes en sferen te creëren. Het tentoongestelde is telkens nauw verbonden met een onderwerp of een plek om hiermee de beleving te versterken. Het interessante aan scenografie is, dat de scenograaf heel vrij is om te spelen met zintuigen. Doordat de bezoeker zich in deze context openstelt om verrast te worden, kan een scenograaf zich ook meer 'laten gaan'.

Kijk maar naar de kunstenaar Peter de Cupere. (De Cupere, 2019) Hij heeft verschillende studies en expo's rond geuren gemaakt en hier heel veel bezoekers mee aangetrokken om aan een rijk aanbod van werken te komen ruiken. Ik bezocht zelf de expo "WHEN SCENT MAKES SEEING, WHEN SEEING MAKES SCENTS" en ervaaarde zelf dat er vaak ingespeeld wordt op verschillende gemoedstoestanden. Dit wordt hierna verduidelijkt met enkele beelden. Op die manier is dit een interessant voorbeeld dat sterk verbonden is met mijn onderwerp. Daarbij was er ook duidelijk te merken dat het inspelen op de tastzin eveneens zijn troeven heeft. De bezoeker raakt zo nog meer betrokken bij de tentoonstelling en op deze manier ook bij de denkwijze van de kunstenaar zelf.

Vanzelfsprekend is het zicht vaak het belangrijkste zintuig om op in te spelen. De mensen komen namelijk meestal om naar iets te kijken en willen interessante composities en kleurgebruik ervaren. Al kan het ook anders en verwijs ik hier naar een voorbeeld waarbij men een expo gemaakt heeft voor blinden en waarbij er met andere woorden een zintuig wordt afgenomen bij de bezoeker. (SMAK, 2019) Hier wil ik nog eens extra benadrukken dat de scenograaf heel vrij is en heel vernieuwend en creatief te werk kan gaan.

(afb. 20) The Olfactory tree

(afb. 21) Imitatie van frisse geuren van wasproducten

(afb. 22) Tapijt van lavendel

(afb. 23) Kist gevuld met rode wijn

(afb. 24) Ruimte gevuld met sigarettenuiken

Peter De Cupere zorgde voor een groot aanbod van geurervaringen. Zo zag u op vorige pagina's dat er enorm gespeeld werd met het opwekken van emoties niet alleen door geur, maar ook door er naar te kijken.

Hierboven ziet u enkele voorbeelden waarbij hij de bezoeker op de proef stelde bij enkele installaties. 1: Bij deze installatie kon men de geur van vers gras opsnuiven. Hiervoor had hij een volume geplaatst waarbij men het aangezicht in een holte moest plaatsen. Deze geur kon je als deelnemer heel goed opnemen al zag het er wat bevreemdend uit voor andere bezoekers. (afb. eigen foto)

2: Om de deelnemers nog meer op de proef te stellen, had hij ook een klein spel voorzien. Hier was het de bedoeling aan de elementen te ruiken, deze geur vervolgens te raden en dit op te schrijven. Het fijne hieraan was dat je alle resultaten van de voorgangers ook kon bekijken. Je kon merken dat sommige mensen dezelfde gedachten met je deelden en anderen heel andere facetten opsomden. (afb. 25)

3: Deze kleine winkelkar verspreidde een geur door heel de kamer. Het deed ons stilstaan hoe belangrijk het is om rekening te houden met het milieu. Het liet ons inzien hoe vervuilend één gevulde winkelkar aan producten kan zijn. (afb. 26)

4: In de grootste en mooiste ruimte van allemaal had hij deze installatie geplaatst. Deze zelfontworpen boomstam genaamd 'The Olfactory tree', zat vol met openingen waaraan de bezoeker moest ruiken. Dit zorgde voor één bron van veel verschillende geuren. Dit had opnieuw het doel het belang van de natuur te doen inzien. (afb. 27)

Deze volgende expo is voortgebloeid uit een onderzoek over verschillende ervaringen van blinden. De expo is in 2019 ontworpen door Platworm onder de naam Tastlijnen. Het bevat de werken van leerlingen uit het BuSo Sint-Rafaël die als inspiratie de schilderkunst van Raoul De Keyser hadden.

Het doel was om een volledige expo toe te wijden aan de ervaring die blinden dagelijks met zich mee dragen. Het was echter niet de bedoeling de beperking van blinden te benadrukken. Het draaide om het denken en voelen met andere zintuigen omdat deze bij blinden sterker zijn. (SMAK, 2019)

(afb. 28, 29 & 30) Expo Tastlijnen

Psychiatrie

De link tussen zintuigen en psychiatrie lijkt op het eerste zicht niet sterk aanwezig, maar ze is er weldegelijk. Ook in de psychiatrie is het van onschatbare waarde om in te spelen op de zintuigen. Hier zal het wellicht gaan om zo weinig mogelijk prikkels te bezorgen, maar men kan er als interieurarchitect toch goed op inspelen. Psychiatrie kan men onderverdelen in verschillende gedaantes. Zo heb ik het over een psychiatrische instellingzelf, maar aan de andere kant een afdeling binnen een algemeen ziekenhuis, een zelfstandige psychiater van thuisuit, enzovoort. Het inspelen op de zintuigen kan telkens op dezelfde manier gebeuren ookal verschillen deze infrastructuren in omvang.

Opnieuw ga ik me vooral focussen op het zicht, geur, gehoor en de tastzin en op eerder kleine dingen die toch voor veel resultaat kunnen zorgen. Als men over zicht spreekt, heb ik het over bijvoorbeeld: organische vormen gebruiken in plaats van hoekige, men kan een goede wayfinding (Anderson, 2016) voorzien, een huiselijk gevoel overbrengen, natuurlijk daglicht en natuurlijke zachte kleuren gebruiken, enzovoort. Het plaatsen van planten of gewoon nog maar het gebruik van de kleur groen zou het stressniveau aanzienlijk kunnen doen dalen. Indien het stressgehalte te hoog is, kan dit nadelige gevolgen hebben voor de veiligheid van de patiënten en de zorgverleners. (CCV, z.d.)

Op vlak van geur spreekt het voor zich dat aangename geuren je gemoedstoestand sterk kunnen verbeteren. Wanneer er zich onaangename geuren bevinden, kan dit daarentegen opnieuw leiden tot stress en zelfs tot agressie.

Ten derde is het ook belangrijk in te spelen op het gehoor. Een goed doordachte akoestiek doorheen de infrastructuur van een psychiatrische instelling, kan stress helpen voorkomen.

Tenslotte mag men ook de tastzin niet vergeten. Materialisatie hangt nauw samen met de tastzin. Indien men gebruik maakt van natuurlijk materialen zoals hout, zal de patiënt zich comfortabeler voelen en meer ontspannen zijn.

(Kim, 2017)

Het is ook belangrijk je er van bewust te zijn dat men de zintuiglijke prikkels niet alleen ontvangt vanuit de ruimtes, maar ook vanuit wie er zich in die ruimtes bevindt. De gebruikers van die ruimte zijn dus ook in staat een gevoel te versterken.

Naast kleine elementen dit nauw samenhangen met de zintuigen, zijn er nog andere ruimtelijke aspecten die van belang zijn in een psychiatrische omgeving. Zo is het bijvoorbeeld van belang voor de patiënt om een verscheidenheid aan ruimtes te voorzien waar men zich ofwel kan afzonderen of die toelaten sociale contacten te leggen. (Kim, 2017) Dit is uiteraard voor elke persoon anders en dat maakt het net zo moeilijk maar boeiend voor de zorgverleners. Te veel zelfstandigheid kan namelijk ook leiden tot eenzaamheid en dit kan het gevoel teweegbrengen dat de persoon er alleen voor staat. Het zit hem opnieuw in de kleine dingen om deze balans te bevorderen. Er kunnen bijvoorbeeld zit- en rustmogelijkheden verspreid zijn waarbij ze zelf kunnen bepalen waar en wanneer uit te rusten, maar aan de andere kant kan er een ruime aanbod aan activiteiten aanwezig zijn waarbij ze kunnen kiezen wat ze doen.

Rond het aanbod van activiteiten wil ik me graag later in dit onderzoek toespitsen op de creatieve therapie.

(afb. 31) Legacy Oregon Burn Center

Het Legacy Oregon Burn Center is hiervoor een goed voorbeeld. Het draait hier echter niet om een psychiatrische instelling maar dit voorbeeld is ook zeker toepasbaar. Voor hen is het belangrijk dat de patiënten zelfstandig kunnen kiezen hoe ze zich voortbewegen doorheen de tuin. Ondanks dat het geen grote oppervlakte is, zijn ze er toch in geslaagd een goede beleving te bezorgen.

Ze hebben ervoor gekozen veel organische vormen te gebruiken wat duidelijk op te merken is op de foto's. Dit draagt bij tot het vinden van rust en helpt stress voorkomen. Daarbij zijn er voldoende rustplekken voorzien. De patiënt kan kiezen of hij/zij liever ergers alleen zit of samen met anderen al dan niet beschermt. Er is ook een ruim aanbod aan bloemen en planten. Dit creëert veel verschillende zichtvensters doorheen de tuin. Dit allemaal samen zorgt ervoor dat het als een wandeling doorheen een park lijkt en niet binnen een ziekenhuis.

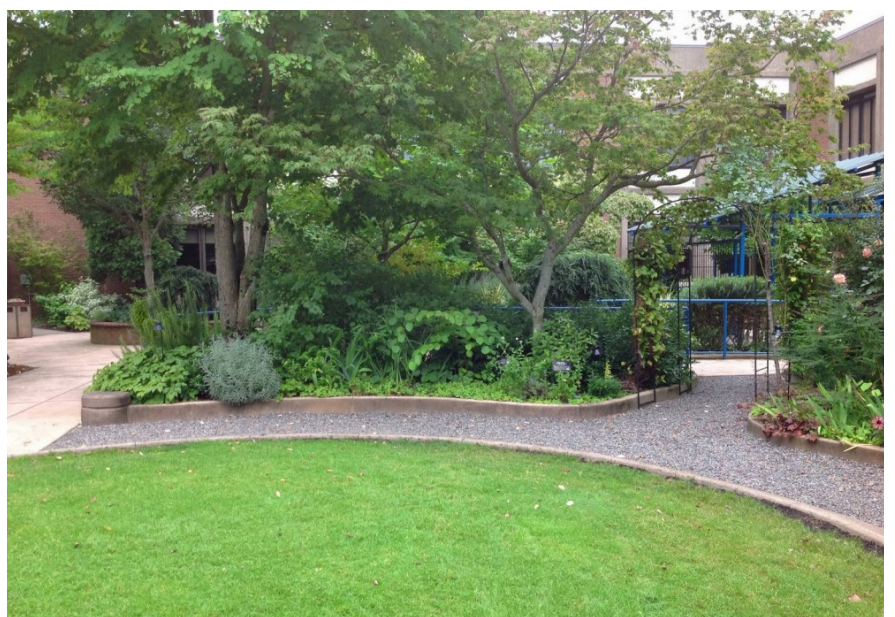
(afb. 32) Ze trachten de gebouwen op de achtergrond te plaatsen

(afb. 33) Overdekte zitmogelijkheden omdat deze mensen geen zon kunnen verdragen

(afb. 34) Overdekte zitmogelijkheden

(afb. 35) Er is veel aandacht besteed aan de natuur en het gebruik van organische vormen.

CREATIVITEIT ALS STIMULANS

Alvorens bepaalde therapieën te bespreken, is het van belang om even stil te staan bij volgende 4 theorieën: Herstelvisie, het OESO rapport, kunst als medicijn en creatieve workshops.

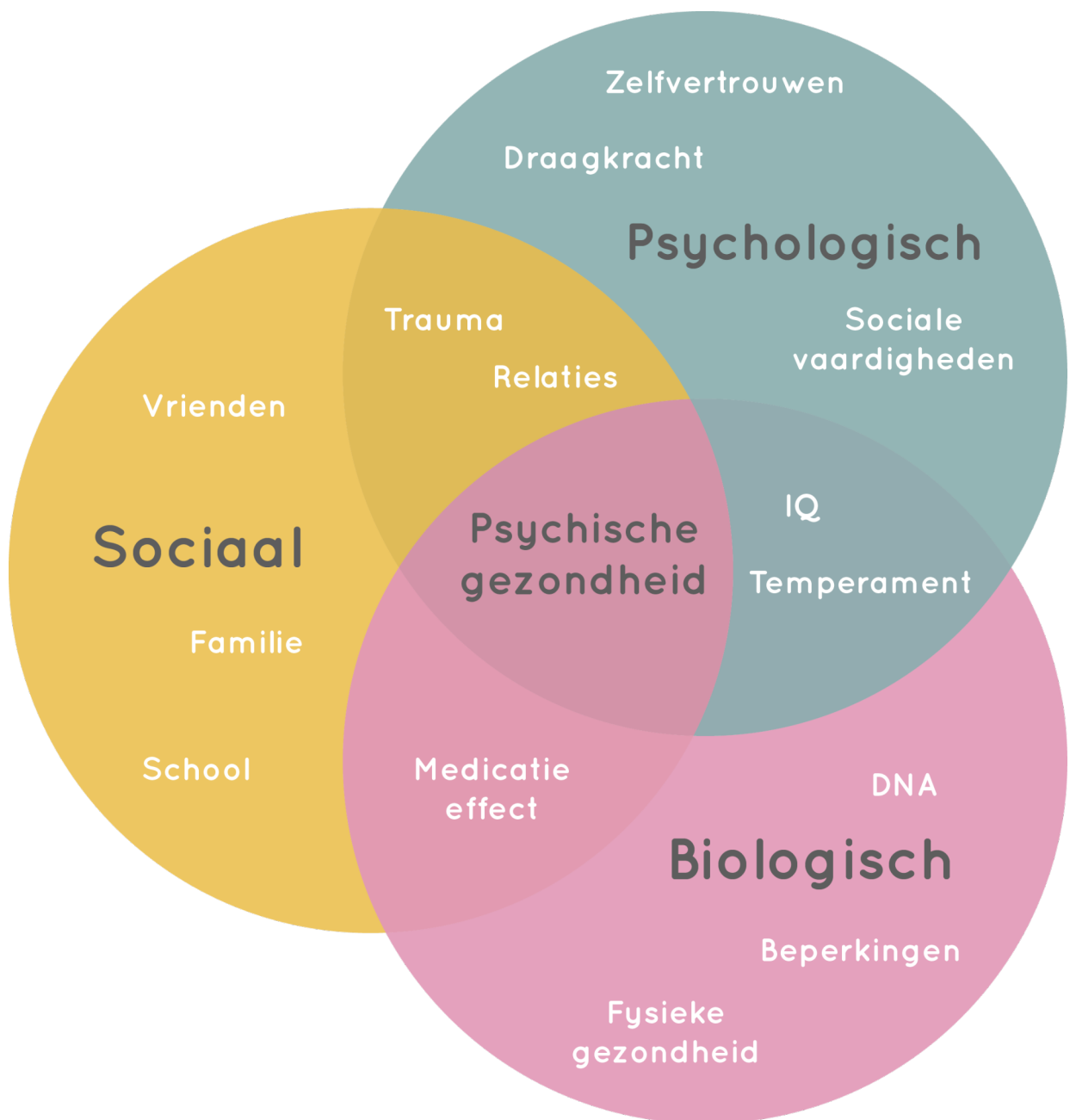
Herstelvisie

Vaak gaat men ervan uit dat wanneer een patiënt functioneel hersteld is, dat deze persoon dan genezen is. Er komen echter nog enkele andere aspecten bij kijken. Dit is beschreven door Christian Verschelden onder de naam 'Herstelvisie' in 2018. De herstelvisie bestaat uit meerdere onderdelen waarbij geen enkele vergeten mag worden. (Verschelden, 2018)

Eerst en vooral is het heel belangrijk dat hij/zij **persoonlijk** voldoende hersteld is. Dit gaat over de identiteit van het individu. Om sterk in de schoenen te staan is het cruciaal dat de persoon weet waartoe hij/zij in staat is, wat zijn of haar capaciteiten zijn, enzovoort. Elke vorm van twijfel zou er in het ergste geval voor kunnen zorgen dat men hervalt en terug van nul moet beginnen.

Vervolgens is er ook het **maatschappelijk** herstel. Zoals de benaming het al verklapt, draait het hier over het functioneren in de maatschappij. Is de persoon klaar om terug zelfstandig de weg te banen doorheen de maatschappij? Zijn de sociale vaardigheden voldoende op punt om een job te beoefenen bijvoorbeeld? Is het verantwoord om de persoon terug onder de mensen te laten komen? Het lijken misschien vragen die makkelijk te beantwoorden zijn, maar het is wel degelijk niet altijd even vanzelfsprekend.

Tenslotte is er nog het **klinische herstel**. Hierbij gaat men kijken of de persoon echt genezen is en geen symptomen meer vertoont. Dit onderdeel handelt over stressbestendigheid, angst-of woedeverschijnselen, enzovoort. Het komt jammer genoeg soms voor dat men alleen dit laatste onderdeel zal analyseren terwijl de voorgaanden ook belangrijk zijn.

(afb. 36) Bio-psycho-sociaal model

OESO of OECD vanuit het Engels

Ook wil ik aanleunend bij dit onderwerp verwijzen naar een OESO rapport. Deze afkorting staat voor de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling en had oorspronkelijk het doel om in 1947 het Marshallplan te ondersteunen bij de heropbouw van Europa na WOII. Doorheen de jaren is deze organisatie gevormd tot een samenwerking tussen 37 landen binnen en buiten Europa. Ze bespreken, bestuderen en coördineren het economisch en sociaal beleid en hoe dit verder ontwikkeld kan worden.

(afb. 37) Logo vanuit het Engels (Organisation for Economic Cooperation and Development)

In dit rapport heeft men bijvoorbeeld onderzocht hoe creatieve doeleinden een meerwaarde kunnen bieden bij het verder ontwikkelen van verschillende vaardigheden. Dit onderzoek draait rond de educatie van muziek, drama, beeldende kunst en dans in het algemeen, waar men de focus niet alleen legt op mensen met een psychische kwetsbaarheid. Deze onderdelen wil ik graag even kort uitdiepen. Bij muzikeducatie zou namelijk niet alleen het IQ versterkt kunnen worden, maar ook academische prestaties. Daarbij zijn er ook aanwijzingen dat het aanleren van vreemde talen vlotter zou kunnen verlopen. Dit komt omdat het aanleren van muziek ook als een extra taal bekeken kan worden.

Bij drama of theatereducatie, zouden andere vaardigheden gestimuleerd kunnen worden. Hier draait het dan om cruciale verbale vaardigheden zoals lezen en schrijven. Vervolgens is het ook zo dat dit vaak in groep gebeurt en dit zou met andere woorden ook de sociale vaardigheden bevorderen. Men leert immers om te gaan met gevoelens van anderen, te reageren in bepaalde situaties en het zelfbeeld te versterken.

Beeldende kunst kan men langs twee kanten bekijken. Hier heb ik het over het zelf maken van de kunst, maar ook over het bekijken van de kunst. Bij het maken van de kunst bevordert men vanzelfsprekend de fijne motoriek en de oog-hand coördinatie. Aan de andere kant is het ook zeer aan te raden dat men kunst leert bekijken, bestuderen en analyseren. Op deze manier leert men kunst appreciëren en het zou er namelijk voor kunnen zorgen dat wiskundige en wetenschappelijke vaardigheden verder ontwikkeld worden.

Tenslotte is er ook dans- en bewegingseducatie. Bij deze laatste bekomt men meer coördinatie doorheen ruimtes en hoe men zich erdoor kan bewegen. (OESO, 2013)

Het belang van de educatie van creatieve vakken mag zeker niet onderschat worden. Het komt echter heel vaak voor dat scholen deze onderwerpen als 'zachte vakken' bekijken. Het zijn echter deze vakken waarin kinderen leren rekening te houden met anderen. Net hier leren ze zichzelf aanschouwen als bewuste burgers. Dirk De Wachter zegt: "Ik vind het verschrikkelijk dat kunst en cultuur beschouwd worden als kers op de taart. Cultuur is de bodem van de taart." (Allegaert, e.a., 2016)

Vanuit wetenschappelijke bronnen geeft men weer dat uit hersenonderzoek een verband bestaat tussen creativiteit en een grote wisselwerking tussen twee van onze grote netwerken in de hersenen. Het gaat om het centrale executieve netwerk waarbij het draait om het actieve, gericht op taken in de buitenwereld en het 'default' netwerk. Deze laatste is actief gedurende het introspectieve, het nadenken. (Nekovarova, Fajnerova e.a., 2014)

Al deze punten kunnen perfect gestimuleerd worden gedurende sessies in de creatieve therapie om iemand zelfzekerder te maken.

(afb. 38) Schema belang van kunst- en cultuureducatie

"Kunst en kunsteducatie dragen alles met zich mee wat deze samenleving prikkelend maakt. Wie dat negeert, negeert een stuk van zichzelf."

- Jeroen Olyslaegers, schrijver -
(Maes, 2017)

Kunst als medicijn

Er is reeds veel onderzoek gedaan rond de helende kracht van kunst en hoe deze in staat is pijn te verzachten bij de mensen. Daarbij zou het ook een troostende factor kunnen bieden in bepaalde scenario's. Hierover wil ik verwijzen naar de terreuraanslagen van Parijs in 2015 en die van Brussel in 2016. Bij dergelijke trauma's komen mensen pas tot het besef van het belang van de eenvoudige dingen in het leven. Het viel enorm op hoeveel en hoe snel de mensen musea, theater of concerten opzochten zodra dit kon. Dit deden ze met als doel zichzelf te herbronnen en te herijken. Dit deed iedereen op zijn of haar eigen manier als bezinning, alleen of met anderen. (Allegaert, e.a., 2016)

Het belang van de kunst en dat dit vaak boven therapie en pillen verkozen wordt, wordt ook heel vaak benadrukt in het boek 'Museum De Wachter'.

"Kunst leert ons soms meer over het leven dan het leven zelf. Het leert ons leven met vragen waarop geen antwoorden zijn. Indien ze er wel zijn, dan zijn het niet de antwoorden die we hadden verwacht. Kunst gedraagt zich kortom zoals het leven zelf. Zij is altijd onvoorspelbaar."

- Dirk De Wachter, psychiater -

Onze wereld zit heel complex en druk in elkaar. Doordat deze wereld de hele tijd in verandering is door bijvoorbeeld de digitalisering, verliest men soms zichzelf. Kunst kan hierin een houvast bieden aangezien het niet nauw verbonden staat met het rationele denken. Het zorgt ervoor dat we niet aan cijfers en statistieken hoeven denken en brengt zo onze geest tot rust. Daarbij kan het ook fundamenteel verbindend zijn. Het brengt mensen samen en verbindt categorieën, die op het eerste zicht misschien gescheiden lijken te zijn. We vergeten haast dat kunst een behoefte is van de menselijke natuur. Het kan namelijk als een wezenlijk deel van het mens-zijn zelf aanschouwd worden. (Allegaert, e.a., 2016)

"Kunst volgt geen regels maar speelt ermee, kunst ontglipt aan het paradigma. Het bevindt zich steeds aan de rand van de regels, balanceert op de borderline van de tijdsgeest en genereert daardoor nieuwe spelregels en een nieuwe betekenis."

- Barthes, literatuurcriticus -

In een ander onderzoek wordt gesteld dat kunst 7 belangrijke functies met zich meedraagt. Deze zijn als volgt: Herinneren, hopen, lijden, balans vinden, tot zelfinzicht komen, ontwikkelen en waarderen. Deze 7 functies wil ik graag even kort overlopen. (Deijen, 2018)

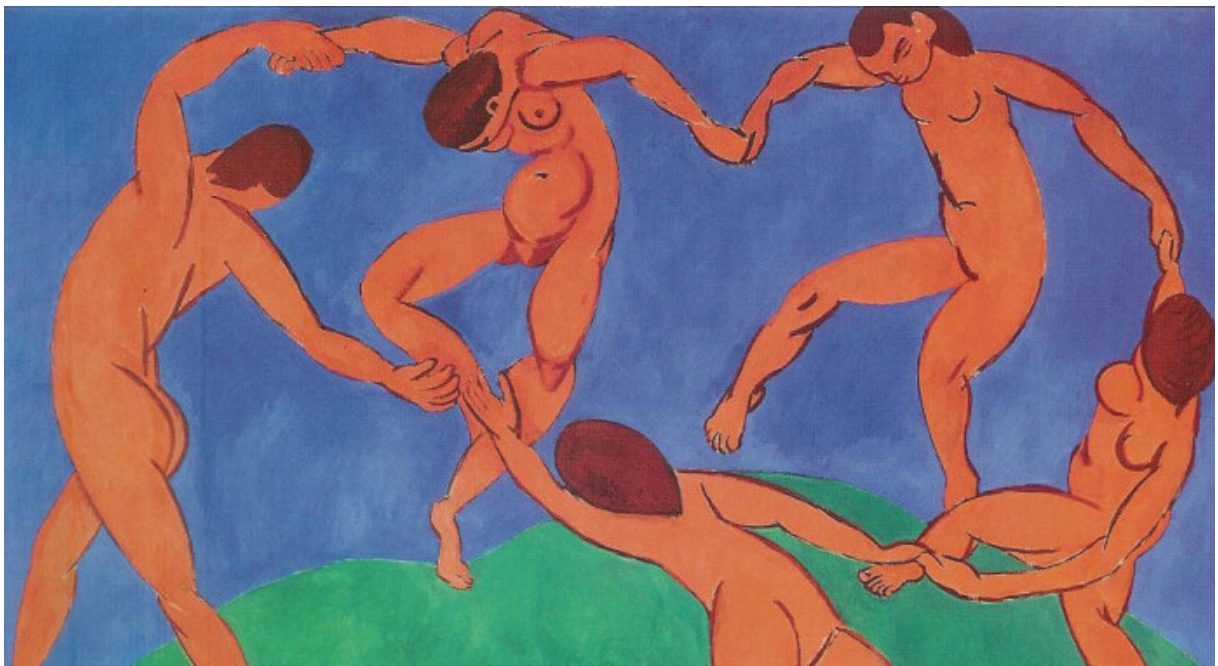
Herinneren

Het zit zo dat we af en toe vergeten wat er echt toe doet. Het komt al eens voor dat we geconfronteerd worden met moeilijke ervaringen die we niet direct kunnen begrijpen. Kunst kan hierin een hulpmiddel zijn. Het kan namelijk ons geheugen verbeteren om dergelijke ervaringen sneller te kunnen analyseren. We zijn dan sneller geneigd het goede uit deze ervaringen te selecteren en gaan dit onthouden om het in de toekomst te kunnen gebruiken. Kunst kan ervoor zorgen dat we het dierbare in onszelf in goede staat houden en het gaat positief bijdragen in de toegankelijkheid naar anderen toe.

Hoop

Iedereen komt wel eens in aanraking met de vervelende kanten van het bestaan. Dit kan ertoe bijdragen dat we af en toe de hoop durven te verliezen. Terwijl we in deze dip zitten, kan het zijn dat kansen op succes teniet gaan terwijl we enkel gewoon hoeven door te zetten. Kunst kan hiertoe bijdragen en kan ons de vrolijke dingen in het bestaan laten zien. Het kan ons aanmoedigen en kan ons helpen aan te tonen dat de wereld niet alleen uit problemen bestaat.

Dit werk van Matisse straalt vreugde, hoop en motivatie uit. Een wereld zonder problemen zal nooit bestaan, al biedt kunst de kans af en toe een teken van hoop te geven.

(afb. 39) De dans van Henri Matisse

Lijden

Gekoppeld aan het vorige onderdeel hebben we soms het gevoel dat we er alleen voor staan en dat je precies enkel problemen aantrekt. We raken in paniek en voelen ons eenzaam. Ook hierin kan kunst een troostende factor zijn. Het laat ons zien dat er naast vreugde ook ruimte is voor verdriet. Het is nu eenmaal een deel van ons bestaan en dit wordt soms vergeten.

Pessoa kiest tegenover Matisse om het teken van somberheid helemaal niet te verbergen. Het hebben van zorgen hoort bij ons bestaan en men moet af en toe leren realistisch te durven zijn. Je hoeft je droevige gevoelens niet altijd voor jezelf te houden, maar je moet ze onder ogen durven komen.

(afb. 40) Fernando Pessoa van Richard Serra, 2007

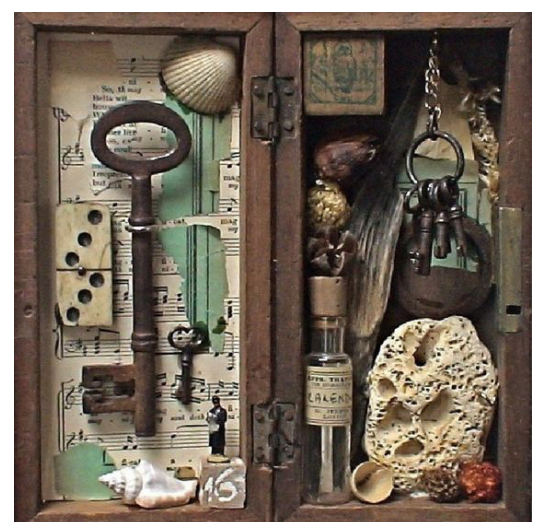
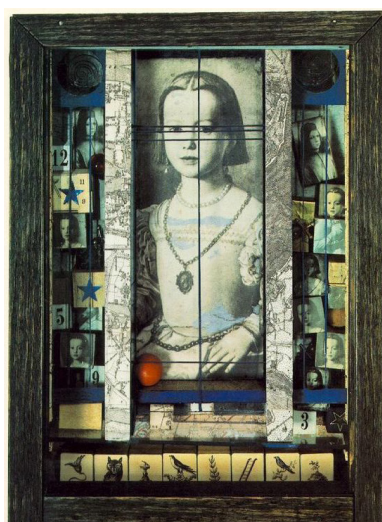
Balans vinden

Soms verliezen we het oog op onze beste kanten. Iedereen heeft wel eens momenten dat de minder goede kanten van ons de overhand nemen en dat onze goede kant toevallig te laat terug zichtbaar wordt. Kunst kan dit meer in balans brengen. Het laat op andere en heldere manieren de essentie zien van het goede in ons en hetgeen we zelf kunnen. Kijk bijvoorbeeld naar de scheiding tussen werk en privé. Vele mensen krijgen tijdens het uitoefenen van hun beroep de kans niet om over zichzelf te reflecteren. Er vormt zich een dubbele persoonlijkheid, jezelf op het werk en jezelf thuis. Men krijgt de kans niet gedurende deze werkdag na te denken over het leven, de eenvoud, enzovoort. Dit is het geval wanneer het werk zwaar begint door te wegen en je geest niet tot rust kan komen. Hier is het dan belangrijk om die balans terug te vinden.

Zelfinzicht

Elk individu zou in staat moeten zijn zichzelf te begrijpen en te leren kennen. Dit verloopt echter vaak zeer moeilijk en moeizaam met als gevolg dat we ook niet aan anderen kunnen uitleggen wie we zijn. Kunst kan hierin een leidraad zijn. Het kan helpen bij de zoektocht naar onszelf en wat we in woorden niet altijd kunnen uitdrukken. Zeker ook bij psychiatrische patiënten kan dit belangrijk zijn. Bij borderline is dit heel uitgesproken. Hierin is men zichzelf echt kwijt en is het van groot belang zich terug te vinden. Kunst en creativiteit wordt bij deze patiënten heel vaak ingezet.

Een interessante aanvulling bij dit onderdeel zijn de werken van Joseph Cornell. Zijn werken waren telkens kleine dozen met verschillende kleine objecten die samen tot harmonie zorgden. Dit refereert goed naar het leren kennen van zichzelf. Om jezelf te leren kennen, moet je in staat zijn een dergelijke doos voor jezelf te maken. Het vormt als het ware een archief van je eigen persoonlijkheid en vertelt wie je bent. Wat als we ieder een dergelijke doos zouden hebben?

(afb. 41, 42 & 43) Boxen Joseph Cornell

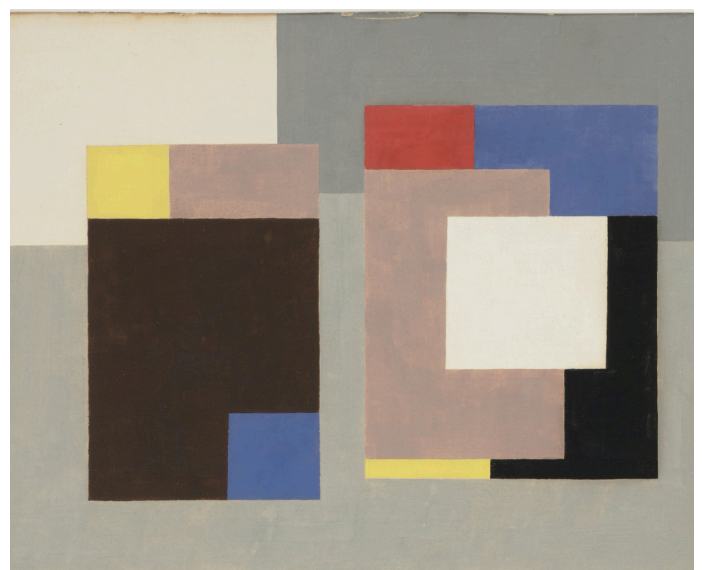
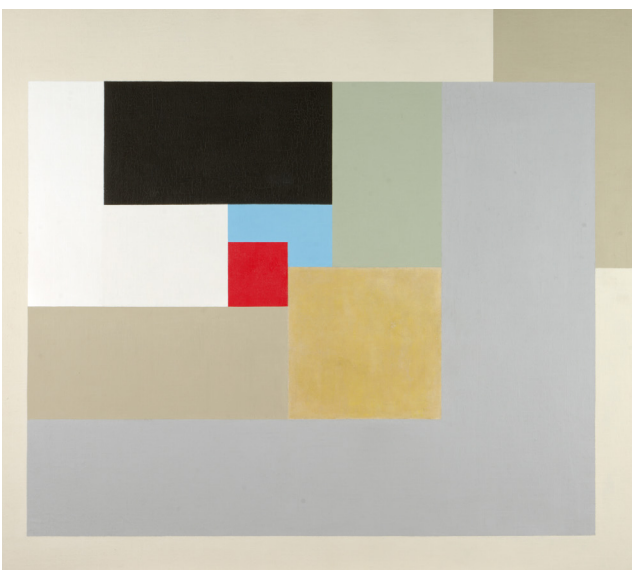
Ontwikkeling

Het komt vaak voor dat we zeer defensief zijn over de dingen om ons heen. We zijn snel geneigd zaken letterlijk of figuurlijk weg te gooien indien we denken dat deze overbodig zijn. We zijn de hele tijd bezig met selecteren van het essentiële om zo goed mogelijk te kunnen ontwikkelen. Dit is echter niet altijd een goede ingesteldheid. Het is juist wél belangrijk dat we zoveel mogelijk ervaringen en elementen verzamelen om hieruit te leren. Anderen kunnen ook veel leren uit deze ervaringen om zo zichzelf beter te kunnen ontplooien. Kunst kan deze verzameling aanbieden en ook hierin een leidraad voor zichzelf en voor anderen zijn. Zo kan het bijdragen tot een betere zelfkennis en de wereld rondom zich, alsook kunst van andere culturen. Wat op het eerste zich heel vreemde kunst voor je lijkt, kan enkele minuten later toch heel logisch worden. Je leert zo je eigen denkwijzen kennen en die van anderen.

Waarderen

Tenslotte is er nog het onderdeel waardering. Omdat we meer en meer gewoon en verwend zijn, worden we veel ongevoeliger geworden doordat alles te vertrouwd aanvoelt. We reageren vaker ontevreden indien we niet meer geprikkeld worden en we iets saai vinden. Die ongevoeligheid kunnen we terug afbouwen via kunst. Het kan ons bijleren anders te kijken naar de zaken om ons heen. Zo vinden we terug de nieuwsgierigheid die we verloren zijn. Het leert ons het leven terug te waarderen.

Dit laatste onderdeel kan men linken aan de werken van Ben Nicholson. Het brengt ons terug naar hoe het eenvoudig kan. Heel diverse vormen kunnen samen bijdragen tot een harmonie. Het brengt ons tot rust en laat ons het betrouwbare in het leven zien.

(afb. 44, 45 & 46) Werken Ben Nicholson

Creatieve workshops

Vooraleer ik me wil toespitsen op creatieve doeleinden binnen en rond psychiatrie, wil ik het belang van creativiteit nog even aankaarten in het algemeen. Ook voor ieder van ons is er de mogelijkheid zich creatief te ontwikkelen om zo onze gemoedstoestand te helpen verbeteren. Dit thema mag ook zeker niet vergeten worden in deze scriptie aangezien ik het ook ga hebben over creatieve therapie. Hiermee wil ik een globaal beeld geven van beide kanten van het verhaal, binnen en buiten psychiatrieën proberen aan te tonen dat er zich uiteindelijk heel weinig verschillen in voordoen en dat het stigma hier rond dus overbodig is.

Het komt meer en meer voor dat mensen zich inschrijven voor creatieve workshops. (Goudsmit, 2017) Er is een heel ruim aanbod van activiteiten aanwezig waar mensen aan kunnen deelnemen om zich via deze weg af te zonderen van dagdagelijkse routines. Het zou namelijk evenzeer ontspannend werken als meditatief. Je raakt in een flow en het doet alles rond je vergeten omdat je je focust en concentreert op je activiteit. Het werkt als het ware als een medicijn en kan zo stress aanzienlijk doen dalen en zelfs depressies helpen voorkomen. (Elen, 2018) Doordat je de hele tijd aan iets werkt, leer je meer waardering tonen en je bent ook van meer bewust over hoe iets gemaakt wordt en over hoe iets in elkaar zit. Dit kan bijdragen tot het stimuleren van je creativiteit. Je staat open voor het bijleren van nieuwe technieken en dit draagt bij tot het verrijken van je kunnen. Doordat er zoveel verschillende technieken bestaan, krijgt iedereen de kans zich te ontwikkelen op welke manier hij/zij wil. Het biedt de kans je emoties te uiten via alternatieve wegen indien erover praten niet altijd even fijn is. Daarbij draagt kunst ook bij tot je eigenwaarde. Als mens zijn we vaak heel trots op heteigen kunnen en al zeker als we dit fysiek kunnen tonen aan anderen. Wat tenslotte ook zeker niet vergeten mag worden, is het sociale aspect. In dergelijke workshops kom je vaak onder de mensen, je analyseert je werken in groep, je leert van elkaar, enzovoort. Daarbij is het ook zeer fijn om samen te klungelen, plezier te maken en mekaar aan te moedigen. (Elen, 2018)

Het brengt soms echter enkele nadelen met zich mee. Zo kan het zijn dat je niet handig aangelegd bent en dit kan soms voor frustraties zorgen. Het aanbod is echter groot genoeg om een andere workshop te kiezen. Deze workshops kunnen ook soms te schools en redelijk prijzig zijn. (Psychologies, 2018)

Een interessant voorbeeld in dit thema kan je onder andere in Antwerpen terugvinden. Zo kan je bijvoorbeeld samen met anderen ervoor kiezen om te gaan schilderen in enkele cafés. In combinatie met muziek, drank en versnaperingen, zorgt dit voor een ideale gelegenheid om sociale contacten te leggen of te verbeteren.

(afb. 47) Schilderen in een café in Antwerpen

HET BELANG VAN CREATIEVE THERAPIE

In dit hoofdstuk ga ik het hebben over creatieve therapie. Kort gezegd omvat dit verschillende therapievormen die afwijken van de traditionele gesprekstherapie.

Voor de patiënt is het niet altijd evident om de gevoelens mondeling te uiten of in praatsessies. (Belgische Vereniging voor Creatieve therapie, z.d.) Bij creatieve therapie draait het om het gedrag, lichaamstaal, onbewuste gevoelens opwekken, enzovoort. Het vormt een uitlaatklep waarbij de therapeut de resultaten ervan gaat bekijken en hieruit conclusies gaat trekken. Het vormt een zeer interessant en oplossend alternatief om de gemoedstoestand te observeren en op deze manier te verbeteren.

Zoals eerder vermeld is creatieve therapie een opsomming van verschillende kleinere therapievormen. Deze zijn als volgt:

- Dans- en bewegingstherapie
- Muziektherapie
- Beeldende therapie
- Dramatherapie en psychodrama
- Speltherapie

Zelf vind ik het zeer interessant om ze allemaal te betrekken in mijn scriptie en project omdat ze stuk voor stuk eigen troeven hebben. Graag wil ik aantonen dat men niet bang hoeft te zijn zich creatief te uiten. Dit zal zich ook in mijn project voordoen waarbij men gemotiveerd raakt deel te nemen en toekomstige patiënten kan helpen door middel van eigen werken te presenteren. Daarbij wou ik me zeker niet beperken tot een bepaalde specifieke therapie omdat elke patiënt anders is, eigen interesses heeft en deze vervolgens op een eigen manier wil verwerken en opbouwen. Doordat elk individu apart gestimuleerd moet worden, is een verschillend aanbod aan activiteiten belangrijk in de psychiatrie.

Vervolgens zijn deze therapievormen voor iedereen bereikbaar. Het maakt niet uit hoe jong of oud je bent, welke afkomst of geaardheid je hebt. Zelfs indien je een niet-functionerend zintuig hebt, is er altijd wel een uitweg om een bepaalde therapie te volgen om je gemoedstoestand te verbeteren. Doordat het zo universeel is, wordt elk individu zelf gemotiveerd en zal het ook anderen motiveren. Het is wel echter zo dat iedereen er anders mee omgaat en het anders ervaart. In sommige gevallen kan het helend werken, bij anderen zal het misschien maar voor korte duur effect hebben. Het is me ook opgevallen dat er buiten de psychiatrie ook veel therapeuten zelfstandig bezig zijn met het aanbieden van creatieve therapie. (Parquin, 2017) Hiermee wil ik ook extra aantonen dat het voor iedereen toegankelijk is en dat dit voor iedereen een mogelijkheid kan zijn om zichzelf beter te leren kennen. Na een gesprek met therapeute Gerd Parquin en na het lezen van haar eigen boek, besefte ik dat door middel van kleine oefeningen veel bereikt kan worden. Ze stelde me zelf op de proef om samen met haar een klein spel te spelen genaamd 'het krabbelspel'. Dit duurde maar 5 minuten, maar het werd me duidelijk hoeveel info je kan halen over een persoon door middel van een klein spel. Deze oefening vindt u in bijlage van deze scriptie.

"De mens wordt mens in de creatieve daad en overstijgt zo zijn instinctmatige zijn. De taligheid, de verbeelding, de expressie in alle zintuiglijke lagen waarin mensen zich uitdrukken tegenover elkaar, vormen de cultuur waarin het verschijnsel mens bestaat."

- Museum Dr. De Wachter, (2016) -

Dans- en bewegingstherapie

Bij deze eerste therapievorm staat de relatie tussen de geest en het lichaam centraal. De therapeut gaat hierbij observeren hoe de patiënt reageert of beweegt op muziek en andere geluiden. Het gaat hierbij om muziek of geluid zonder teksten, maar louter instrumentaal. Het is ook zo dat wanneer men beweegt, er emoties vrijkomen. Deze emoties kunnen soms enkel opgewekt worden in beweging tegenover wanneer men gewoon blijft zitten.

Deze therapiesessies worden vaak in groep gegeven omdat het voor sommigen een te grote stap zou zijn om dit alleen uit te voeren. Ook zal de therapeut zelf soms deelnemen aan een sessie. Zo worden de patiënten extra gemotiveerd om mee te doen en zich open te stellen. (Belgische Vereniging voor Creatieve Therapie, z.d.)

Doordat het niet leeftijdsgebonden is, kan iedereen hieraan deelnemen. Het beperkt zich ook niet tot psychiatrische ziekenhuizen, maar is ook te vinden in scholen, rusthuizen, algemene ziekenhuizen, enzovoort. Het lijkt misschien zo dat mensen met een fysieke beperking hier niet aan kunnen deelnemen, maar hiervoor worden aangepaste sessies gegeven zodat ook zij deze therapie kunnen beoefenen.

Het blijkt zeer goede resultaten te boeken voor het vinden van rust. Hierdoor komt het vaak voor dat mensen dit individueel thuis uitoefenen. Het is een ideale remedie om tot bezinning te komen na een vermoeiende dag bijvoorbeeld. Doordat het draait om bezinning, wordt het vaak gekoppeld aan yoga of het spirituele welzijn. Men gaat op zoek naar rust door middel van de geest te verruimen en zichzelf los te laten.

Voorzorgingen

Het enige wat men hiervoor nodig heeft, is een ruimte waar men dit kan beoefenen. Bij deze therapievorm zijn er geen attributen nodig doordat het lichaam zelf centraal staat. Het is wel aan te raden een vloer te voorzien die aangenaam is om over te bewegen. Het komt al eens voor dat deze therapiesessies zonder schoenen verlopen dus het is een troef om geen te harde of koude vloer te gebruiken.

Bij gebruikelijke danszalen zijn er veel spiegels aanwezig om zichzelf bezig te kunnen zien. Dit is bij therapie af te raden. Het is belangrijk om zich te laten leiden door het gevoel en dit kan bij het zien van zichzelf voor afleiding en spanning zorgen.

(afb. 48 & 49) Dans- en bewegingstherapie

(afb. 50) Muziektherapie bij Hella Van der Jeught

Muziek- en zangtherapie

Ook deze tweede therapie heeft zijn naam niet gestolen. Indien dans- en bewegingstherapie eventueel minder effect bij een patiënt of cliënt zou hebben, kan men hiervoor kiezen. Hierbij is het de bedoeling dat het individu op zoek gaat naar geluiden of klanken die rust met zich kunnen brengen. Al kan men ook anders tewerk gaan. Indien praten moeilijk gaat over lastige thema's, kan men zich uitleven door middel van een heel dynamisch en energiek muziekspel. Veel patiënten of cliënten beschouwen deze therapievorm als uitlaatklep en dit is heel goed af te lezen aan hun lichaamstaal. Hier kan achteraf over geïmagineerd worden om zo tot inzicht te komen in het interpersoonlijk functioneren van de cliënt. Zeer interessant aan deze therapie is dat de patiënt zelf de instrumenten kan bespelen en kan horen wat hij/zij speelt. Dit zorgt ervoor dat niet alleen de klanken zelf geobserveerd kunnen worden, maar ook de lichaamstaal van de persoon en de emoties die zichtbaar worden. Op deze manier is er extra ruimte voor vrije improvisatie om zo tot een authentiek contact te kunnen komen. Hiervoor ben ik in gesprek geweest met muziektherapeute Hella Van der Jeught. Zij doet dit op zelfstandige basis in Brussel en bij haar thuis in Leuven.

Muziek is daarbij ook iets waar iedereen zich in kan vinden. Er zijn namelijk zo veel verschillende stijlen en genres waarin elk individu zich kan uiten of rust kan vinden.

Zelf heb ik een optreden kunnen bijwonen van 2 ex-patiënten en besepte toen ook dat het zowel voor hen als voor het publiek een positieve ervaring was. Dit vond plaats als voorprogramma bij een theatervoorstelling van Te Gek waar ik later op terugkom. Het duo bestond uit een man die gitaar speelde en zong en een oudere vrouw die een blokfluit bespeelde. Als publiek heb je er heel veel bewondering voor en je merkt echt dat de muzikanten hierin opleven. Dit wijst er nogmaals op dat dergelijke initiatieven meer aandacht verdienen.

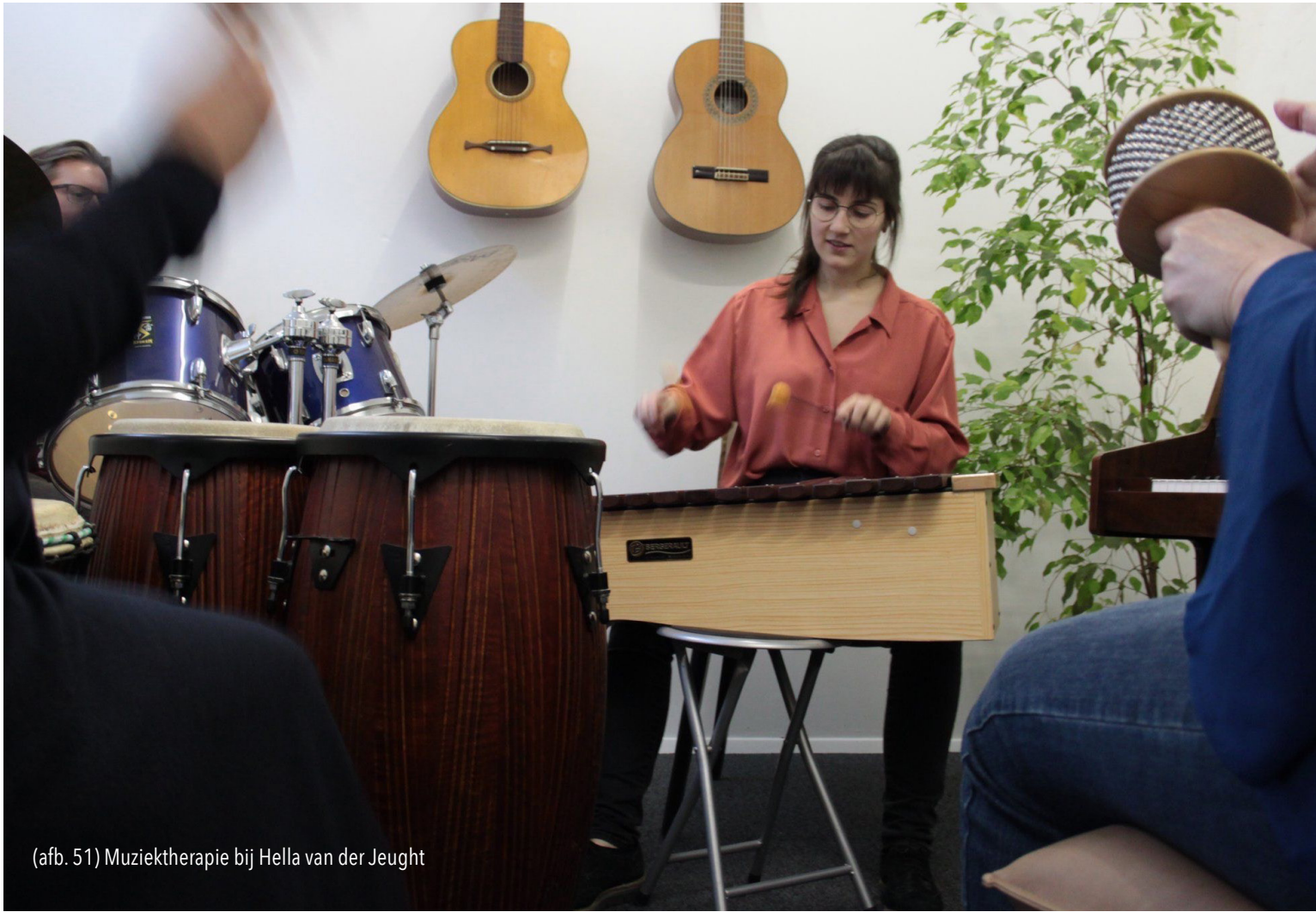
Voorzieningen

Gedurende deze therapie is het aangewezen dat er een klein gamma aan muziekinstrumenten aanwezig is. De speler kan zelf een instrument kiezen waarmee hij of zij zich goed voelt. In de meeste gevallen gaat het om gebruiksvriendelijke instrumenten zoals slagwerk, gitaren, enzovoort. Met andere woorden zijn het meestal instrumenten die 'vervangbaar' en dus niet prijzig zijn. Het is echter wel belangrijk dat de instrumenten veel resonantie moeten bevatten. Op deze manier vormt er een sterke auditieve terugkoppeling van de fysieke beweging die de cliënt maakt als hij/zij speelt.

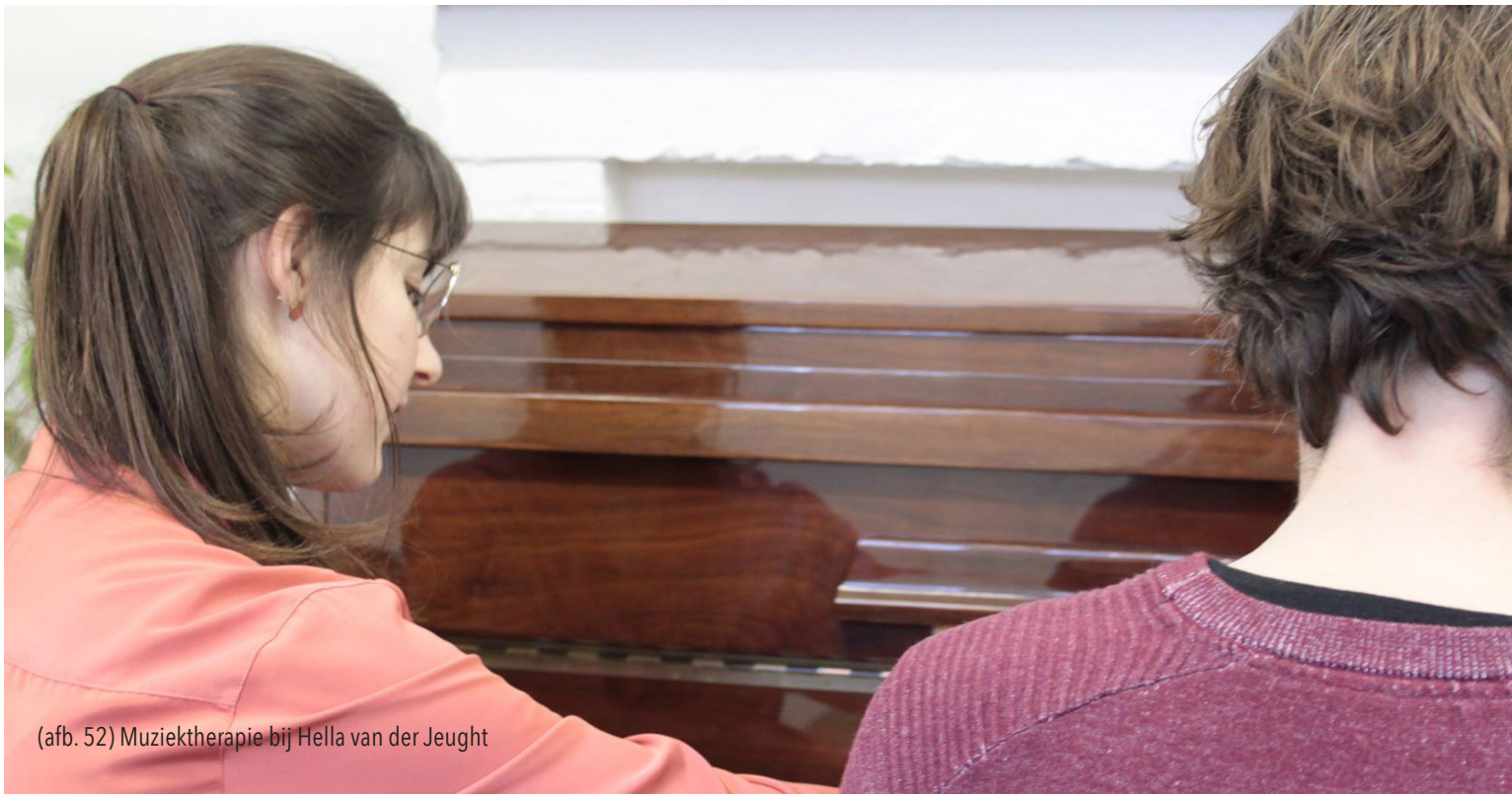
Blaasinstrumenten worden liever vermeden omdat deze minder hygiënisch zijn.

Ook hier is het aan te raden aan ruimte te voorzien dat wat aangepast is aan de functie. Het bespelen van slagwerk kan soms voor veel geluidsoverlast zorgen en het is zeker een troef om de ruimte akoestisch te verbeteren. Dit kan al simpelweg door veel textiel aan te brengen.

Tenslotte verloopt deze sessie vaak al zittend omdat het anders fysiek te zwaar kan worden dus hiervoor moeten de nodige zitelementen aanwezig zijn. Bij voorkeur zijn die losse elementen zodat men de ruimte telkens kan schikken naargelang de gebruikers.

(afb. 51) Muziektherapie bij Hella van der Jeught

(afb. 52) Muziektherapie bij Hella van der Jeught

(afb. 53) Therapieruimte van Hella van der Jeught

(afb.) Therapieruimte van UPC in Duffel (Eigen foto)

Beeldende therapie

Ook hier draait het om het expressief uiten, al gebeurt het hierbij door middel van schilderen, tekenen of echt iets te creëren. De patiënt krijgt eerst en vooral de keuze waarin hij/zij zich het beste kan vinden. Dit kan gaan van een zeer gedetailleerde verfijnde tekening tot vage brute vegene verf. Deze keuze gaat er ook voor zorgen dat er meer resultaat zichtbaar zal zijn aangezien het eindproduct tastbaar is. Dit eindresultaat zal achteraf bekeken worden door de therapeut (al dan niet samen met de patiënt) om zo goed mogelijk te kunnen inspelen op de gevoelens en gedachten van de patiënt. Net zoals bij beroepskunstenaars kan je duidelijk persoonlijkheidskenmerken in deze werken aflezen. Ook kan je er soms duidelijk emoties en gedachtegangen in terugvinden. (Gesprek Lieve Meylemans en Gerd Parquin)

Hier worden ook heel vaak groepsopdrachten aan gekoppeld. Er kan namelijk gewerkt worden rond een bepaald thema of een bepaalde techniek. Op deze manier is het de bedoeling van elkaar te leren en sociale vaardigheden te helpen ontwikkelen. Doordat er zoveel verschillende soorten technieken bestaan, kan men de patiënten via deze weg gemotiveerd houden. Tenslotte biedt het hen ook de kans zich persoonlijk verder te ontwikkelen aangezien ze nieuwe manieren vinden om zich te kunnen uiten.

Voorzieningen

Om de vrijheid van elke patiënt te bevorderen, is hier een ruim gamma aan tools en attributen aan te raden. Hoe meer keuze aan tools, kleuren, papier, enzovoort er beschikbaar zijn, hoe meer de therapeut en patiënt zelf in staat zijn goede resultaten te bekomen. Voor de patiënt zelf geeft het ook een meerwaarde om zich zo expressief mogelijk te mogen uiten. Indien de persoon zich hier goed in kan vinden, is de kans ook heel groot dat hij/zij zich hierin zal willen verdiepen en dit hopelijk als hobby zal uitoefenen in verdere levensjaren. Dit kan bijdragen tot het vinden van rust, structuur en bezigheden.

Zoals eerder vermeld is een groot aanbod aan tools belangrijk, maar er moet ook zeker de mogelijkheid zijn het te kunnen uitoefenen. Hiermee wil ik zeggen dat schildersezels voor meer comfort kunnen zorgen, maar ook voldoende opbergruimte, mogelijkheden tot afwassen, enzovoort. Dit draait niet alleen rond het tekenen en schilderen, maar andere technieken zijn tevens mogelijk zoals boetseren en sculpteren in hout.

(afb.) Therapieruimte van Gerd Parquin (Eigen foto)

(afb.) Therapieruimte van UPC in Duffel (Eigen foto)

(afb. 54) Therapieruimte drama

"All the world is a stage And all the men and women merely players: They have their exits and their entrances; And one man in his time plays many parts..."

- William Shakespeare, toneelschrijver -

Dramatherapie

Deze therapievorm wekt bij de meesten in het begin veel spanningen en stress op. (Sandra, 2016) Aan de andere kant zou het één van de meeste waardevolle vorm zijn doordat men zich hier echt volledig kan ontplooien. Vaak gebeurt het hier dat de persoon onbewust veel resultaat boekt. Bij drama is het de bedoeling niet alleen het expressieve te stimuleren, maar ook het lichamelijke door middel van beweging en spel. Het kan ook als een sociaal gebeuren beschouwd worden. De deelnemers leren er om met elkaar om te gaan, mekaar en zichzelf te accepteren en om naar elkaar te luisteren. Het gebeurt dat deze therapievorm in combinatie met praatgroepen gehouden wordt. Dan gaat men praten over bepaalde gevoelens of herinneringen en deze dan individueel of in groep naspelen. Hierdoor wordt de verbeelding en inlevingsvermogen nog eens extra gestimuleerd.

Voorzieningen

Net zoals bij dans- en bewegingstherapie is het hier vooral van belang een geschikte ruimte te voorzien om dit te kunnen beoefenen. Omdat men hier ook soms zonder schoenen speelt en al eens lawaai durft te maken, is een goede vloer (die aangenaam aanvoelt voor blote voeten) en goede akoestiek een pluspunt. Goede voorbeelden vloer zoeken. Het kan natuurlijk ook wel nodig zijn dat er extra attributen voorzien moeten worden wanneer er een voorstelling gehouden wordt. Tenslotte is er ook de optie om dit buiten te laten plaatsvinden indien hiervoor de mogelijkheid bestaat op vlak van weersomstandigheden en voldoende ruimte met privacy.

(afb. 55) Dramatherapie

"Het Griekse woord 'drama' betekent handelen en daar ligt ook het accent binnen dramatherapie."

- Centrum van vaktherapie -

Speltherapie

Tenslotte is er nog speltherapie. Deze therapie is vooral bij kinderen van toepassing, maar zeker niet onbelangrijk. Hierbij draait het rond een ruimte gevuld met speelgoed en attributen. De patiënt is vervolgens vrij om te kiezen waarmee hij/zij zich wenst bezig te houden. Deze handelingen en keuzes worden door de therapeut geobserveerd en geanalyseerd. De persoon kan zich hierbij al spelenderwijs of al handelend uiten, indien erover praten te moeizaam verloopt. Wanneer de therapeut samen met het kind speelt, kan het kind tot nieuwe inzichten komen en is het meer in staat zichzelf te ontdekken. (Praktijk voor speltherapie, z.d.)

Hetzou hierbij heel interessant kunnen zijn dit te promoten als groepsgebeuren, aangezien speltherapie vaak individueel met de therapeut uitgevoerd wordt.. Dit zou niet alleen sociaal bevorderend werken, maar het zou ook perfect geanalyseerd kunnen worden door een therapeut. Speltherapie wordt namelijk vaak individueel met de therapeut uitgevoerd.

Voorzieningen

Voor deze therapieessie zelf is het voornamelijk belangrijk om een variabel aanbod van speelgoed en attributen te voorzien. Vervolgens moet de ruimte ook de mogelijkheid hebben om er voldoende doorheen te kunnen bewegen.

(afb. 56) Therapieruimte spel

Andere therapievormen

Voorts zijn er nog heel veel andere soorten therapieën waarvan ik er hier graag enkele kort wil vermelden. Zo bestaat er ook **soundhealing**. Hierbij zijn de stem van de therapeut(e) en enkele instrumenten de belangrijkste tools. Het draait vooral rond de trillingen, frequenties en resonantie van de klanken die je diep laten ontspannen. Men vindt er rust en bezinning, maar ook tegelijkertijd een opgeladen gevoel. Doordat er ondertussen ook allerlei aroma's verspreid worden, wordt dit gevoel nog sneller bereikt en versterkt. Hierbij wil ik kort refereren naar het inspelen op de zintuigen en het belang hiervan. (Wouters, 2019)

(afb. 58) Tools soundhealing

Een andere therapie dat ik graag wil vermelden is de **schrijftherapie**. (Van Emmerik, Kamphuis, 2016) Net zoals creatieve therapie kan deze vorm vaak heel expressief werken. Praten over gevoelens is immers voor velen een probleem. De patiënt gaat bij schrijftherapie de gedachten en emoties neerschrijven. Zeker bij posttraumatische stress, kan dit een hulpmiddel zijn. (bron schrijftherapie) Het (bijkomende) interessante hieraan is, dat je aan de hand van een geschrift ook karaktereigenschappen kan aflezen. Hier heb ik het dan over het gebruik van volzinnen, losse woorden of neergeschreven geluiden zoals men deze in stripverhalen kent. Aan de andere kant kijkt men naar de variaties in grootte van het geschrift. Zo kan een handschrift organisch, soepel en rustig verlopen of aan de andere kant heel groot, slordig en met veel hoeken. Tenslotte maakt men soms ook gebruik van fonts uit kranten en tijdschriften in combinatie met knip en plakwerk. Dit is ook een manier om emoties uit te drukken door woorden extra in de kijker te zetten. Hier wordt gespeeld met verschillende stijlen letters en kleuren.

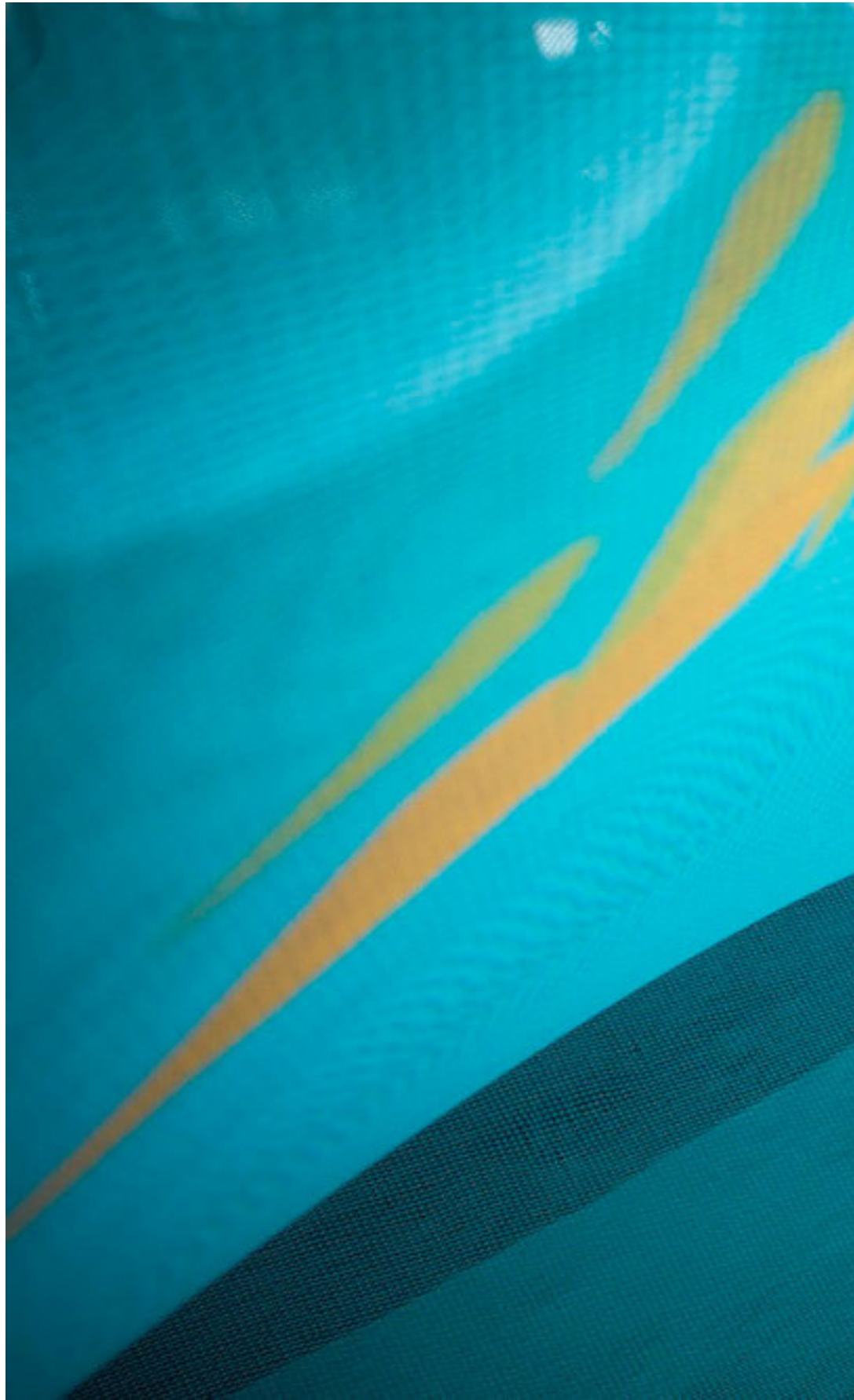
(afb. 59) Wisselwerking schrijftherapie

SCENOGRAFIE ALS STIMULANS

In dit hoofdstuk wil ik aantonen hoe wij als scenografen een meerwaarde kunnen betekenen om de gemoedstoestand te verbeteren van iedereen en van personen met psychische problemen in het bijzonder. Door middel van scenografie kunnen we de werken en de gedachtegangen zo goed mogelijk tot hun recht laten komen. Het zit namelijk zo dat wij als mensen graag naar een doel toe werken. We streven graag naar voldoening en laten graag zien waartoe we in staat zijn. Dit kan perfect gekoppeld worden aan alle expressieve therapievormen die ik in het vorige hoofdstuk overlopen heb. Hoe fijn zou het kunnen zijn als je eigen werken tentoongesteld worden? Hoe spannend zou het zijn als je je muzikale vaardigheden voor een publiek kan brengen? Iedereen kent het gevoel om gemotiveerd te werken naar een doel. Waarom kan dit doel dan geen tentoonstelling of optreden zijn? Het is dan hier dat de scenografie ook belangrijk wordt.

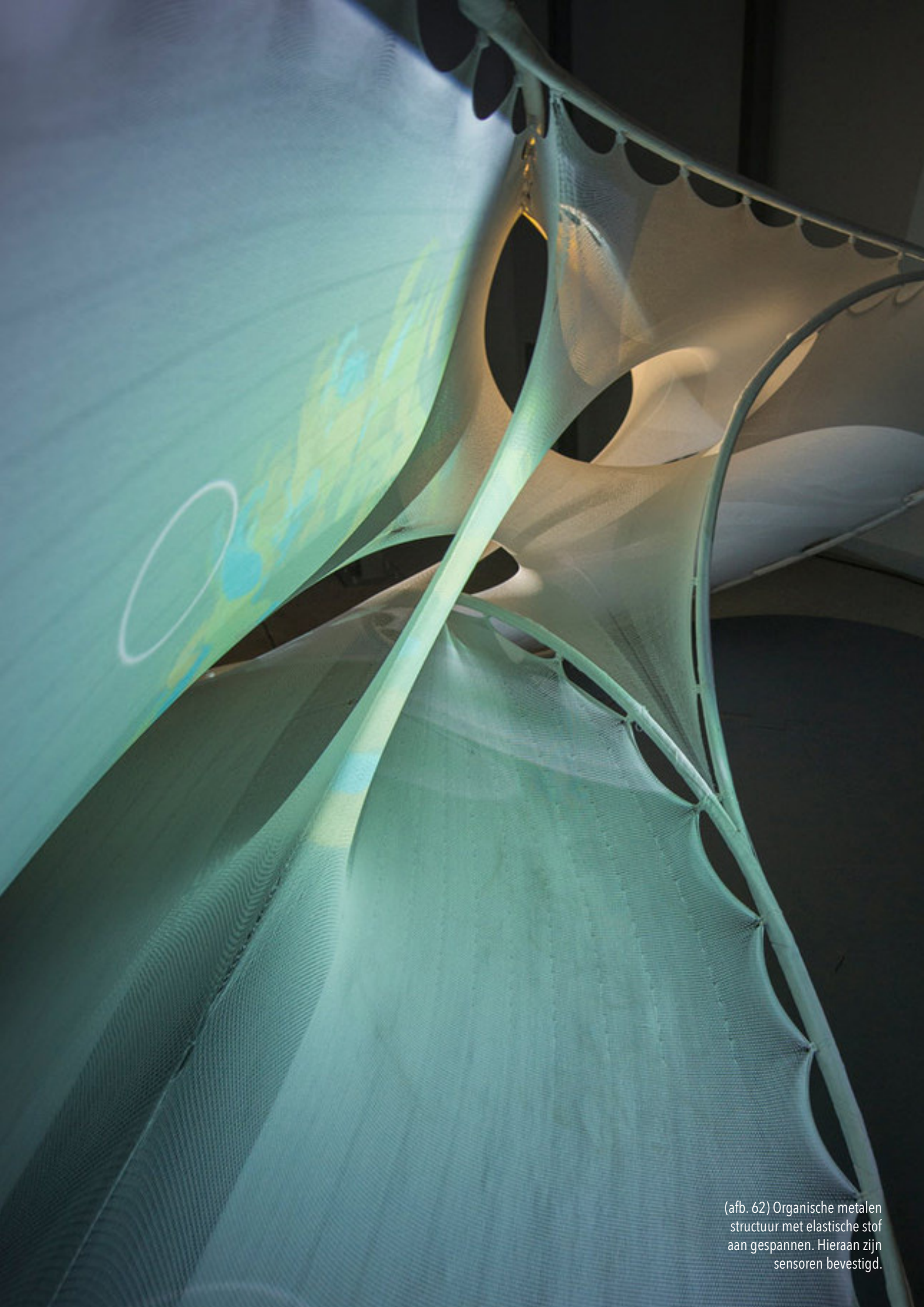

(afb. 60) Interactieve projecties op stof

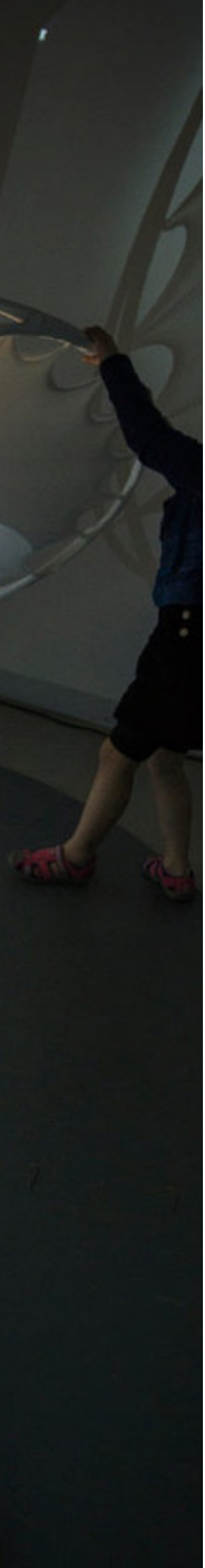

(afb. 61) Projecties reageren op aanrakingen door te veranderen van kleur

(afb. 62) Organische metalen structuur met elastische stof aan gespannen. Hieraan zijn sensoren bevestigd.

Als voorbeeld verwijs ik naar deze installaties ontworpen door Social Sensory Architectures geleid door Sean Ahlquist. Zij onderzoeken en ontwerpen therapeutische structuren voor kinderen met autisme.

Het gaat om een tentachtig paviljoen met rekbare stof gespannen door middel van een metalen constructie. Door middel van projecties en sensoren, veranderen de beelden op de stof en de geluiden rondom de structuur wanneer deze stof aangeraakt worden. Zo ontwikkelt er zich een verband tussen de motorische vaardigheden en auditieve en visuele reacties. Dit verband kunnen namelijk kinderen met autisme niet snel leggen wat een probleem vormt in de ontwikkeling. De volgende stap zou dan zijn om er enkele kinderen tegelijk te plaatsen. Dit kan de sociale vaardigheden helpen ontwikkelen. (Mortice, 2016)

Dit prototype toont aan hoe men meerdere zintuigen tegelijk kan stimuleren en laten ontwikkelen. Het laat ons zien hoe iets architecturaal of scenografisch hierbij kan helpen.

"Architecture is one of the few design mediums that requires full physical interaction. Creating responsive, sensory environments like these—physical spaces that support increased mind-body connection, help develop skills, and expand social interaction—could be a powerful tool in the treatment of autism."

- Sean Ahlquist, professor architectuur -

Museum Dr. Guislain

Wanneer ik het heb over scenografie en over psychiatrie mag ik zeker het Dr. Guislain museum niet vergeten te vermelden. Naast het museum zelf willen zij een plek bieden waar rust opgezocht kan worden, troost in schoonheid en creativiteit. Ook zij hebben als doel de vele vooroordelen rond psychische kwetsbaarheid te proberen doorbreken. Het is gesitueerd in het oudste psychiatrische ziekenhuis van ons land, dat in 1857 is opgericht. Ze slagen erin je een beeld te scheppen doorheen hun permanente tentoonstelling over hoe het er vroeger aan toe ging, wat soms zeer aangrijpend kan overkomen. Daarbij voorzien ze telkens een tijdelijke tentoonstelling over de hedendaagse opvattingen rond psychische kwetsbaarheid. Op deze manier blijven ze onderzoeken hoe kunstwerken, erfgoed en andere ingezet kunnen worden bij het bevorderen van welzijn. Dit heeft betrekking over hoe men moet omgaan bij het verlies van een dierbaar persoon, bij ziekte of slechte ervaringen, enzovoort. (Timperman, 2019)

(afb. 63) Museum Dr. Guislain

(afb. 64) Vaste collectie

(afb. 65) Vaste collectie

(afb.) Expo Outsider Art, Willem van Genk (Eigen foto)

(afb.) Expo Outsider Art (Eigen foto)

Er zijn al verschillende instanties die dergelijke activiteiten organiseren. Het is wel vaak zo dat het belang van de scenografie vergeten wordt en het zo jammer genoeg volgens mij een deel van zijn (emotionele) waarde verliest. Hierin wil ik graag bijdragen om dit probleem aan te pakken. Ik vind het belangrijk dat deze voorstellingen helemaal tot hun recht kunnen komen om zo heel veel mensen aan te spreken.

Na gesprekken met verschillende therapeuten, psychiaters onder wie Dirk De Wachter, hulpverleners, initiatiefnemers, enzovoort, kon ik vaststellen dat hun enthousiasme rond dit onderwerp op de gezichten af te lezen was. Je merkt duidelijk dat er enorm veel interesse voor is, dat het veel mensen verbindt en dat mijn project positief onthaald werd. Ik werd zo bevestigd in mijn idee dat dit iets zou zijn dat werkt en de gemoedstoestand zou kunnen verbeteren.

(afb. 66) Dirk De Wachter

"Kunst geeft heel wat mogelijkheden om op een veilige manier voor de spiegel te staan en iets over jezelf te zeggen via een vrij gekozen expressievorm."

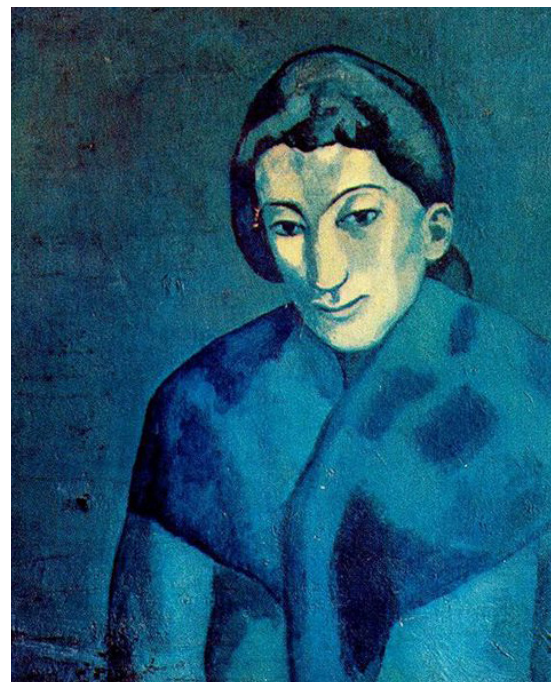
- Jos Maes, oprichter en coordinator Muzes vzw en Transit -

Men kan het niet genoeg benadrukken dat er zich nog steeds vooroordelen de ronde doen over psychiatrie en dat dit op vlak van kunst niet anders is. Ook bij kunst is het volgens mij belangrijk dat er geen onderscheid gemaakt wordt tussen bekende 'officiële' kunstenaars en outsiders (hier zal ik later nog op terugkomen). Men gaat sneller de gevestigde kunstwerken verkiezen die zich in de marge bevinden. Er is namelijk nog altijd een splitsing aanwezig tussen werken van rijke artiesten en die van arme. Men gaat kunst nog heel vaak inzetten als een economisch product. Het is zo dat arme(re) kunstenaars zo niet in aanmerking komen omdat ze niet altijd de middelen of connecties hebben. (Allegaert, e.a., 2016)

Ook Picasso heeft te kampen gehad met mentale problemen, meer bepaald depressie. Deze periode van 1901-1904 wordt de blauwe periode genoemd gedurende zijn levensjaren. Het is duidelijk te merken dat hij vooral de kleur blauw en zwart gebruikte. Ook straalden deze werken de dood, kwetsbaarheid, eenzaamheid en verdriet uit. Naarmate deze periode op zijn einde liep, begon hij terug stap voor stap andere kleuren te gebruiken.

(afb. 67) Zelfportret

(afb. 68)

(afb. 69) Blue nude

INSPIRATIEBRONNEN

Graag bespreek ik nu enkele al bestaande initiatieven en stromingen waarbij kunst en zorg centraal staan. Ik ben zelf telkens persoonlijk in contact getreden met verschillende organisaties om zo te kunnen bijleren en mijn project te versterken. Ik leerde van al deze mensen hun visies kennen om zo tot een meer verdiept ontwerp te komen. Het was ook zeer fijn hoe deze mensen me met open armen ontvingen en naar mijn verhaal luisterden. Ik kon duidelijk merken dat er heel veel interesse naar is en dat een dergelijk project door iedereen enthousiast onthaald werd.

Ik start met Outsider Art en De Loods. Daarna maak ik expliciet al de koppeling met mijn project, want de inzichten in deze twee cases zullen het sterkst terugkomen in mijn ontwerp. De andere voorbeelden die daarna volgen, hebben voor veel inspirerende gedachten gezorgd en verdienen ook een plek in deze scriptie. Het is voor mij belangrijk dat ook zij genoemd worden omdat ook zij helpen om deze problematiek aan te kaarten en proberen te verbeteren.

(afb. 70) Een van de werken van Ben Augustus (1960). Deze man heeft het syndroom van Down, is slecht horend en het daardoor heel moeilijk om met hem te communiceren. Zijn werken beschouwd hij als zijn manier van boodschappen over te brengen.

Hij start in de ene hoek van zijn papier en eindigt in een andere.

Outsider Art (of Art Brut)

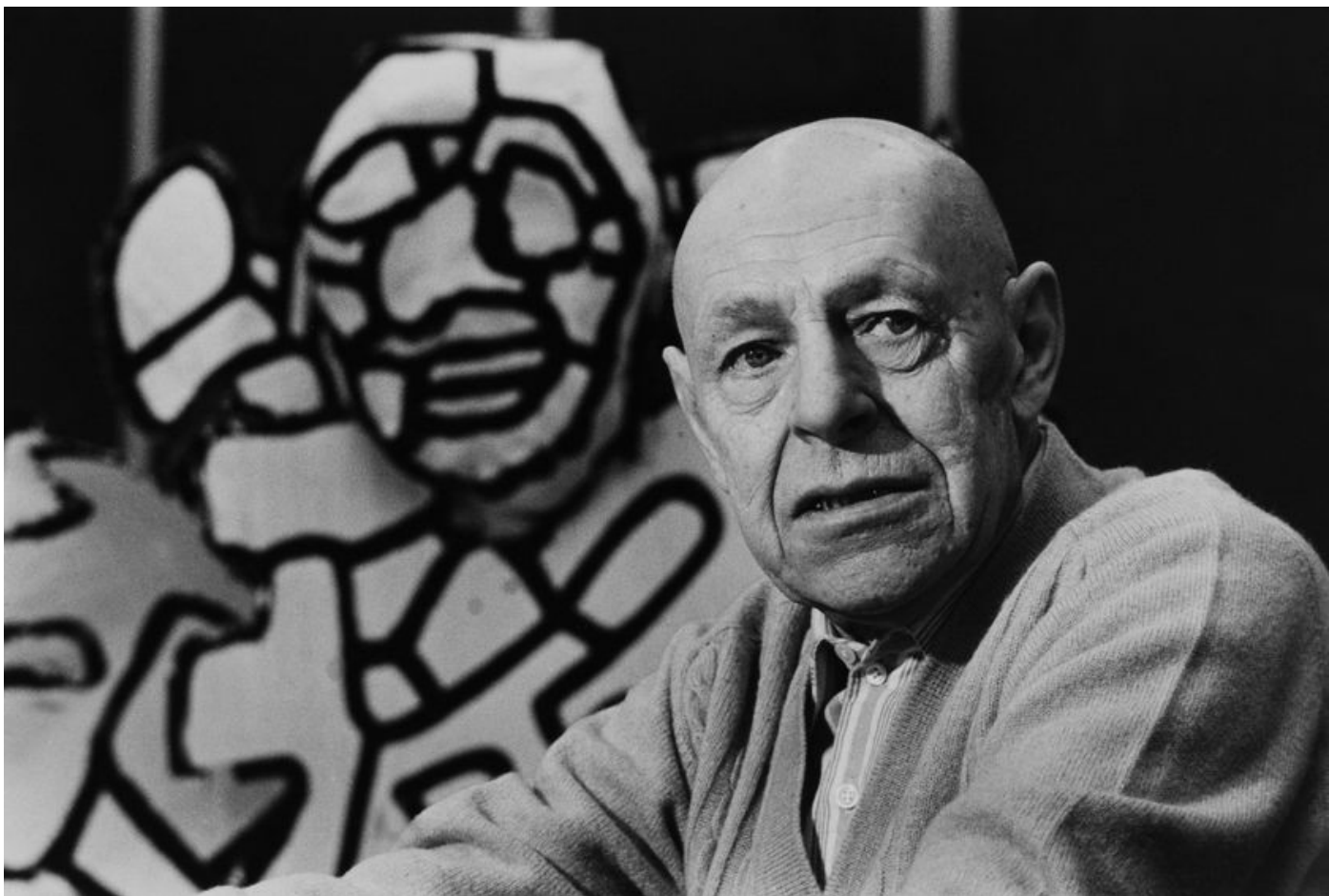
Inspiratiebron qua inhoud

Wanneer men denkt aan kunst en psychiatrie, is Outsider Art een stijl die de link maakt tussen deze twee.

Bij Outsider Art wil men mensen, die hiervoor de middelen of voorkennis niet hebben, de kans geven zich creatief te ontwikkelen. Het is een genre binnen de schilder- en beeldhouwkunst van de 20ste eeuw en is nog altijd actief. De naam zelf stamt af van zijn gebruikers. Het gaat hier om kunstenaars die de regels van de conventionele kunstwereld niet volgen en meer focussen op eigen vormtaal en thematiek. Ze zijn ook niet beïnvloed door popcultuur en de wereld hierrond. De naam leent zich ook aan het feit dat het gaat met mensen met een moeilijk verleden of mensen die het niet makkelijk hebben. Hier heb ik het dan niet alleen over mensen met een psychische kwetsbaarheid, maar ook om bijvoorbeeld gevangenen, daklozen, immigranten of soms mensen met fysieke beperkingen. (Wikipedia) Zelf vind ik het zeer interessant om deze werken te kunnen analyseren en me te laten opnemen in hun wereld. Het is vaak heel duidelijk om emoties af te lezen in de werken. Dit kan gaan van heel warm tot heel koud en van heel vaag en sereen tot druk en gedetailleerd.

Een belangrijke figuur bij Outsider Art is Jean Dubuffet die in 1948 het concept Art Brut introduceerde. Dit had met als bedoeling een inventieve stijl te ontwikkelen waarbij men geen rekening hoeft te houden met de gebruikelijke manier van schilderen en beeldhouwen. Hij organiseerde tentoonstellingen om zijn statement waar te kunnen maken.

Er hebben ondertussen heel veel musea en tentoonstellingen hun deuren geopend rond dit genre. Graag verwijs ik kort naar het Outsider Art Museum in Amsterdam waar er jaarlijks heel veel tentoonstellingen en activiteiten plaatsvinden rond deze stijl. (Outsider Art Museum, z.d.)

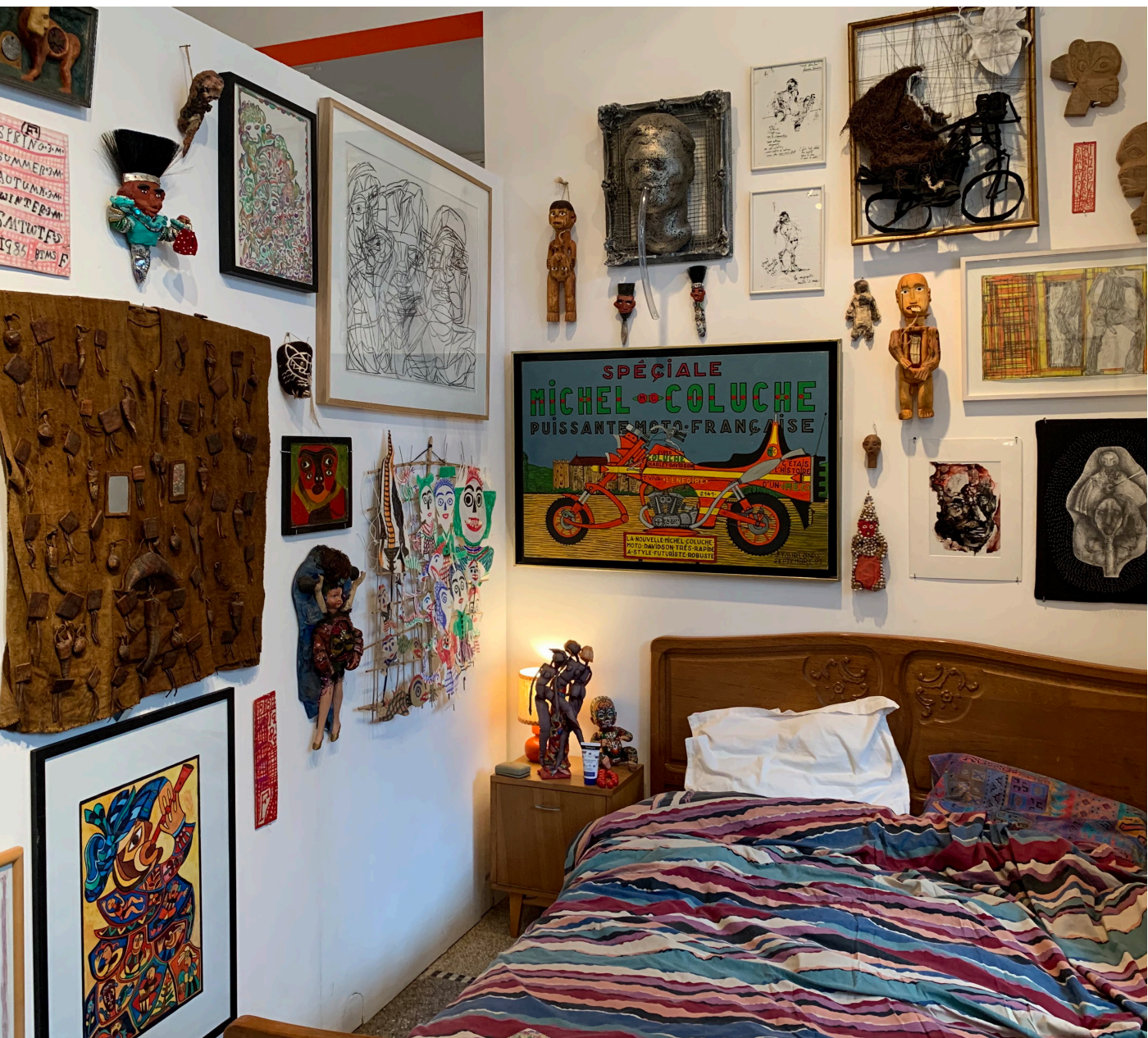

(afb. 71) Jean Dubuffet met één van zijn werken

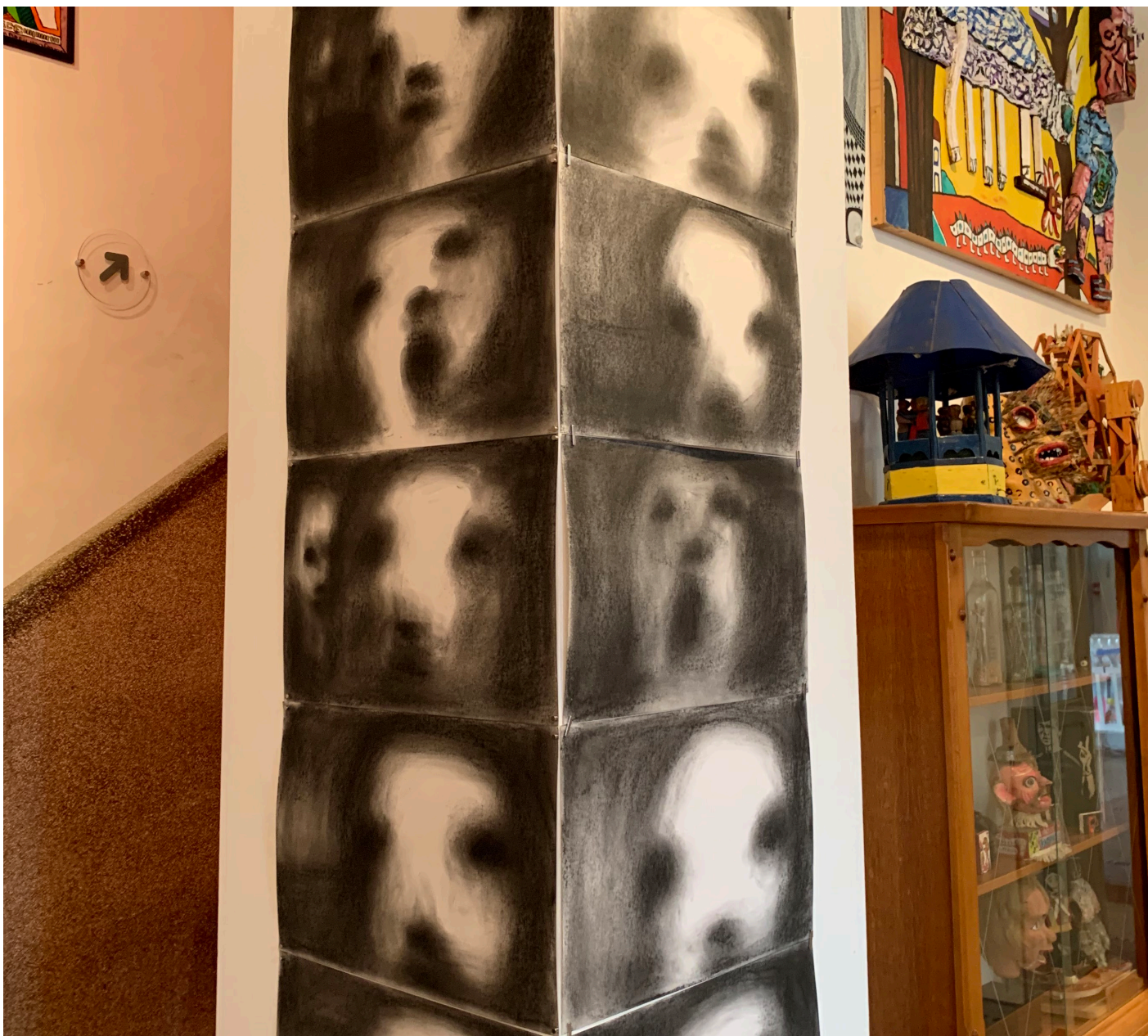
(afb. 72) Outsider Art Museum in Amsterdam

Zelf heb ik van de mogelijkheid gebruik gemaakt om het Art et Marges Museum in Brussel te bezoeken. Dit bood me de kans om even te kunnen verdwalen in de wereld van enkele kunstenaars die hun werken daar tentoonstelden. Toen ik het bezocht, liep de tentoonstelling 'Le Coeur au ventre' en stonden op de gelijkvloers de werken van het echtpaar Marion en L. Oster centraal. Dit echtpaar was gefascineerd door het verzamelen van kunstwerken. Je werd er als bezoeker overweldigd door ontelbare werken. De verzameling van al deze werken kan men als het ware als een groot kunstwerk aanschouwen. Wat ook snel opviel, is dat ze zich niet beperkten tot een bepaalde stijl of afkomst. Zo merkte je duidelijk Afrikaanse kunst, maar ook Haitiaans, expressionistisch, voodoo, hedendaags, ... maar ook persoonlijke kunst. Het museum was er in geslaagd je volledig mee te voeren in het verhaal van deze twee kunstenaars. (Art et marges, z.d.)

(afb.) Geïmiteerde slaapkamer van Marion en L. Oster omgeven door hun werken (Eigen foto)

Zo waren er ook enkele werken van Larry Beaver te vinden waarvan ik hieronder een voorbeeld laat zien. De Amerikaanse man had last van stemmen in het hoofd, beelden en hallucinaties. Hij vertelt zelf over hoe het creatieproces van zijn werken bijdraagt tot het verminderen van stress en zijn gemoedstoestand. Hij houdt zich dagelijks bezig met tekenen om op deze manier rust te vinden door de demonen die hem achterna zitten te kunnen begrijpen. Op zijn werken is angst duidelijk af te lezen en dat er zich een grote interne strijd plaatsvindt. Hieronder zie je een van zijn tekeningen in pastelkrijt waar bleke gezichten opduiken en verdwijnen in het duister.

(afb.) Een van de werken van Larry Beaver. (Eigen foto)

CARDOSO-VAN-TIERSO A MARAL-VITEIX-
MASONGUI-AFONSO- ADRIANO-TOMAS-VISTA
MATONDO-BOMBA MATONDO-ROBERTO PAZ L'AVDA II
JAH DO LADO DA ARTE

AFRICA
PELO ETONA LAZARO-MORILE VOLTEI ANAS MAS
ER-JAH COMIGO LUTAS QUEDA O ROUBOS PEDRA
EUVOLTO A LEVANTA A MINHA CASA
CONSTRUO A MINHA LIVRE INDEPENDENTES
DAS ARTES SOU ACORA DE LUANDA PARA O MUNDO
PAZ-AMOR-RESPEITO DE LUANDA PARA O MUNDO
DE ANGOLA PARA AFRICA SOU FELIZ SOU ARTE

(afb.) Met momenten word je overladen aan chaos en je hebt ogen tekort. (Eigen foto)

Tenslotte wil ik heel kort nog vermelden dat dit ook in de muziekwereld aanwezig is, genaamd Outsidermuziek. Ook hierbij krijgen mensen die het maatschappelijk moeilijk hebben de kans om zich te uiten via muziek. Dit gegeven kan ook perfect toegepast worden in mijn project.

(afb. 73) Daniel Johnston
22 januari 1961- 11 september 2019
Schizofreen en bipolaire stoornissen

(afb. 74) Wesley Willis
31 mei 1963 - 21 augustus 2003
Schizofreen

(afb. 75) Jandek (Sterling Richard Smith)
26 oktober 1945
Heel aparte muziekstijl: gitaar vals gestemd, werkt
met niet bestaande akkoorden
-> buiten de marges

De Loods

Inspiratiebron qua vorm en locatie

Dit initiatief bevindt zich op wandelafstand van het UPC (Universitair Psychiatrisch Centrum) in Duffel. Het is opgezet en wordt geleid door Christian Verschelden, waarbij hij kan rekenen op tal van vrijwilligers en externe partners, en heeft nog steeds een grote invloed op de omgeving. De naam zelf vertelt meer over het gebouw zelf. Het was namelijk vroeger een goederenloods van de NMBS en dit verklaart ook waarom dit naast de spoorweg gelegen is. Dit pand stond jarenlang leeg en werd opgekocht door het PZ zelf. Dit zorgde ervoor dat er een dergelijk initiatief kon plaatsvinden. (UPC Duffel, z.d.)

De Loods biedt een plek voor onder andere mensen met een psychische kwetsbaarheid om zichzelf te kunnen ontplooien op artistiek vlak. Het komt vaak voor dat de patiënten in een instelling interesse of rust vinden in het maken van kunst. Wanneer ze dan ontslagen worden uit het ziekenhuis is er dan ook vaak de behoefte om dit verder te zetten, maar hiervoor zijn niet altijd de voorzieningen. De Loods wil hierin bijdragen en een mogelijkheid bieden aan de mensen om zich hierin te kunnen verdiepen en zich verder te ontwikkelen. (Usala, 2020)

Daarbij is het voor deze ex-patiënten ook zeer belangrijk om sociale contacten te leggen en te behouden. Door samen in dezelfde ruimte kunst te maken, met mekaar te kunnen praten en gedachten kwijt te kunnen, zorgt dit voor een hele grote troef om de sociale vaardigheden op peil te houden en/of te verbeteren.

Het hoofddoel van dit project is open te staan voor ex-patiënten en dat ze zich onafhankelijk kunnen voelen van het ziekenhuis. Voor de deelnemers is het belangrijk dat ze zelfstandig hieraan kunnen participeren, dat ze zich geen patiënt voelen en dat het niet therapeutisch overkomt.

"Kunst is gee aparte ruimte buiten de wereld, maar een inherent deel ervan."

- Wouter Hillaert, theaterrecensent -
(Maes, 2017)

(afb.) Voorzijde van De Loods (Eigen foto)

(afb.) Achterzijde van De Loods (Eigen foto)

Een andere grote troef is dat ze ook tentoonstellingen en evenementen organiseren om de gemaakte werken voor te stellen. Dit zorgt ervoor dat ze een doel hebben om naar toe te werken en dat ze zich zelf ook sterker voelen in de maatschappij. Zo zijn er enkele vaste, terugkerende projecten als houvast met daarbij telkens enkele variabele evenementen die zorgen voor een extra uitdaging. Al deze evenementen krijgen ook regelmatig de nodige aandacht via sociale media en de pers.

(Verschelden, z.d.) Het klinkt misschien als iets banaal, maar ook dit kan voor extra motivatie zorgen. Zo heeft ons koningspaar er eens een bezoek gebracht wat ook overal te lezen was. Doordat de Loods gebruik maakt van deze sociale media, biedt het de kans ook via deze weg een positieve indruk na te laten naar de buitenwereld toe.

(afb.) Interieur van De Loods (Eigen foto)

(afb.) Enkele werken van de deelnemers
(Eigen foto)

De FactorY of de Y-factor

Inspiratiebron qua maatschappelijke aanpak

Net als De Loods wilt dit initiatief zich inzetten om mensen met psychische problemen zich artistiek te laten ontplooiën. Het heeft als oprichters Francis Denys en Ruth van Haren Noman en werkt samen met een raad van bestuur en tal van vrijwilligers. Dit project is gesitueerd in Leuven, nl. in het OPEK (Openbaar Entrepot voor de Kunsten) meerbepaald en is een presentatieplatform voor beeldende kunsten. (OPEK, z.d.) Doordat er een grote verscheidenheid aan organisaties ondergebracht zitten in het OPEK, zorgt dit voor zeer interessante ontmoetingen en inspiraties onderling. Meer bepaald is het een culturele site waar verschillende kunsttakken elkaar kruisen. Hier heb ik het dan niet alleen over beeldende kunsten, maar ook muziek, dans, theater, literatuur en fotografie. Er is een rijk gamma aan evenementen, voorstellingsruimtes en diensten aanwezig waardoor ik met enthousiasme deze vestiging vermeld. Zeker niet te vergeten is er ook een café aan verbonden waar allerhande uitvoeringen plaatsvinden en banden gesmeed worden.

(afb. 76) Veel evenementen vinden jaarlijks plaats in en rond het OPEK

De FactorY, meerbepaald de Y-factor, zet zich zoals De Loods in om een beeldend - en sociaal-artistiek atelier aan te bieden. (De Y-factor, z.d.) Doordat in Leuven kunst en cultuur ruim aanwezig zijn, heeft het daarbij ook een ideale locatie. Wat ikzelf een zeer grote troef vind van dit initiatief, is dat elke deelnemer er veel kansen kan krijgen zich sociaal en artistiek te ontwikkelen. Ze krijgen eerst en vooral de mogelijkheid om in groep samen naar een doel toe te werken. Met een doel bedoel ik verschillende tentoonstellingen doorheen het jaar, uitstappen, het samenwerken met externe vestigingen, initiatieven of scholen, enzovoort. De begeleiders van de FactorY sturen bij waar nodig om alles vlot te laten verlopen. Ook vinden er voor of gedurende de sessies gesprekken plaats over verschillende kunsttakken en over nieuwigheden. Op vlak van kunst, worden er nieuwe technieken aangeleerd. Op deze manier kan men nog extra kennis vergaren over kunst. Zo wordt de inspiratie vergroot en blijven de deelnemers gemotiveerd.

(afb. 77) Interieur van de FactorY/Y-factor

Indien de deelnemers zich zelfzeker en bewust genoeg voelen, kunnen ze er ook voor kiezen om een individueel traject te volgen. Hierbij is het dan de bedoeling dat ze samen met de begeleiding een eigen collectie kunnen maken en samenstellen om deze dan op termijn te kunnen voorstellen. Dit kan voor een zeer interessant en leerrijk proces zorgen van het individu. Hij/zij kan er zo sterker uitkomen. Het is dan de bedoeling dat ze samen met de organisatie zelf op het einde van dit proces een voorstelling organiseren om hieruit heel veel voldoening en appreciatie te halen. Al draait het hierbij vooral om het proces zelf eerder dan rond het resultaat.

Tenslotte wil ik nog eens extra aanhalen hoe ze externe organisaties betrekken bij hun voorstellingen. (De Y-factor, z.d.) Doordat er in het OPEK ook een aanbod aan muziek-en theateropvoeringen aanwezig is, probeert men deze af en toe te combineren met eigen projecten. Dit zorgt er niet alleen voor dat men een ruimer publiek zal hebben, maar het brengt ook verschillende soorten mensen samen om interessante resultaten te bekomen. Zo heeft men bijvoorbeeld een project bedacht rond de verzoening tussen muziek/geluid en beeldende kunst.

Ook wenst men af en toe scholen en organisaties van buitenaf betrekken bij hun projecten. Zo hebben ze al samengewerkt met het SLAC in Leuven en Trampoline Gallery in Antwerpen. Dit draagt opnieuw bij tot het bevorderen van sociale en artistieke vaardigheden van de deelnemers.

(afb.) Tentoonstellingsruimte is voor veel doeleinden toegankelijk (Eigen foto)

Transit

Inspiratiebron 2 qua maatschappelijke aanpak

Transit werkt samen met kansengroepen: migranten, daklozen, personen met een psychische kwetsbaarheid en verslavingsproblematiek. De integratie van deze doelgroep is van cruciaal belang voor het welzijn en de welvaart van deze personen in de toekomst. Hoewel diversiteit een feit is, nemen heel wat personen nog steeds niet volwaardig deel aan onze samenleving. Uit de focusgroepen blijkt enerzijds dat zorgverleners en ervaringsdeskundigen een stapsgewijs en laagdrempelig voortraject verkiezen. Dit zorgt voor minder werkdruk, minder stress en kan bijdragen tot een veiligere omgeving. (Transit, 2020 en na gesprekken met oprichter Jos Maes)

Transit wil door middel van muziek deze kansengroepen de mogelijkheid bieden zich maatschappelijk en sociaal terug te kunnen ontwikkelen. Muziek is namelijk universeel, voor iedereen bereikbaar en het brengt mensen samen. (Vandermeulen, 2017) Met de klimaatproblematiek in het achterhoofd, is dit project gestart met het produceren van eigen muziekinstrumenten gemaakt van gerecycleerde materialen. Deze instrumenten zouden vervolgens gebruikt worden bij creatieve workshops, muzikale en plastische opvoeding op scholen, optredens, enzovoort.

Kunstprojecten die als doel hebben om trauma's te verwerken, hebben voornamelijk bij kinderen vaak een laagdrempelige insteek. Daarom worden dergelijke workshops momenteel voornamelijk in scholen uitgevoerd.

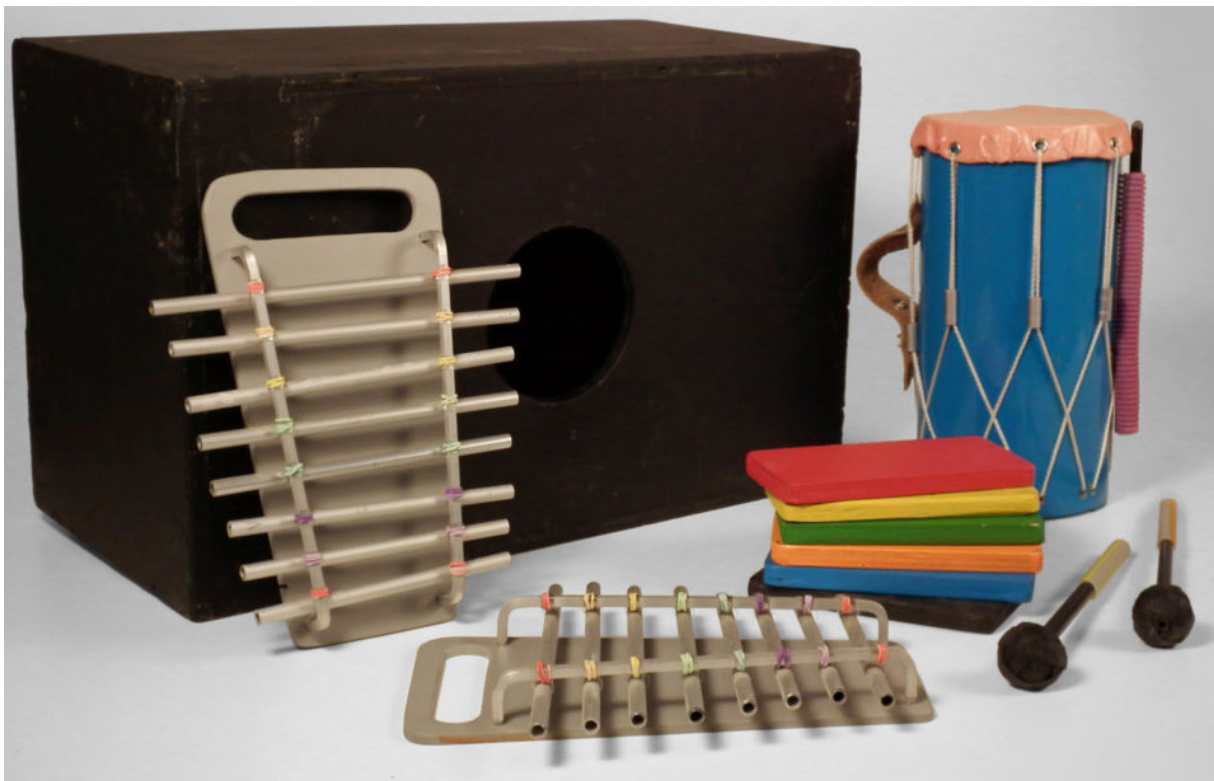
Dit project heeft als doel te werken aan:

1. alle relevante maatschappelijke domeinen de kloof te helpen verminderen;
2. het blijven investeren in het verhogen van de kennis van Nederlands;
3. een behoeftedekkend individueel vormings- en begeleidingsaanbod aan te kunnen bieden.

Zoals Transit ook aangeeft, wensen ze een hefboom te ontwikkelen voor de emancipatie en activering van minderheden die het moeilijker hebben met (her)integratie in het werkveld. Het biedt perspectieven voor een positieve omgang met diversiteit in de samenleving en het valoriseren van talenten.

Vluchtelingen moeten vaak alles achterlaten, maar hun werkervaring en talenten nemen ze mee. Meestal willen ze zo snel mogelijk aan het werk en zelfstandig meedraaien met de samenleving.

Het takenpakket is heel verscheiden: de talrijke invalshoeken van het upcycleproject -milieu, ambacht, kunst en cultuur, jongeren- bieden tal veel mogelijkheden voor de potentiële medewerkers. Intakegesprekken en infomomenten helpen de medewerkers om het project te doorgronden en een keuze te maken in het takenpakket. Afhankelijk van tijdsengagement, talenten, voorkeur wordt een traject opgesteld. De medewerkers krijgen een introductie in bepaalde disciplines om zo goed te kunnen meedraaien in dit project.

(afb. 78) Zelfgemaakte instrumenten

(afb. 79) Opleidingen voor het bijleren van disciplines

(afb. 80) Samen instrumenten vervaardigen (hier gaat het om djembés vervaardigd uit PVC-buizen)

(afb. 81) Het maken van een gastong (vervaardigd van een gasfles)

De functies van de werknemers (de kansgroepen) luiden als volgt:

1. Zij staan in voor de logistiek en voorbereiding van de gerecycleerde materialen

- ophalen van diverse materialen van bedrijven, sorteren, reinigen, op maat zagen/ snijden
- PVC/PE-buizen van diverse formaten
- PVC-dekzeil
- Gasflessen
- Tentstokken uit glasvezel
- Aluminiumbuizen
- Leder
- Rubber
- Hout
- lassen, plasmasnijden, werken met metaallintzaagmachine, schilderen

2. Ze helpen mee aan de bouw van de instrumenten en de samenstelling van de bouwpakketten

- klaarmaken van zeildoek: voorzien van zeilringen + polyesterdraad
- boren van bevestigingsgaten in PVC-buizen + aluminiumbuizen
- tunen van aluminiumbuizen
- hout bewerken op draaibank
- creëren van drumstokken

3. Ze zorgen voor audiovisuele opnames (opnemen, editeren en monteren van beelden)

- instructiefilmpjes onderwijs assemblage instrumenten
- speeltechnieken en ritmes voor diverse instrumenten

4. Ze zijn betrokken bij projecten en trajecten op school om hun eigen werken voor te stellen. Het is een sociaal artistiek project: in de project laten we iedereen meedenken, meewerken aan de artistieke invulling en de pedagogische verwerking. Ritmes uit Eritrea, melodieën uit Syrië, design uit Palestina worden gebruikt bij de voorstelling van de instrumenten in de scholen.

Doordat het unieke instrumenten zijn, verhoogd ook de emotionele waarde ervan. Tegenwoordig is er zodanig veel massaproductie waardoor de essentie van een dergelijk product verloren gaat. Elk instrument is met de hand vervaardigd en heeft telkens een unieke klank en vormgeving. Om de productie van de instrumenten in goede banen te leiden, heeft de oprichter Jos Maes eerst zelf enkele prototypes gemaakt en getest.

Te Gek?!

Inspiratiebron qua publiciteit

Als men het heeft over de bespreekbaarheid van psychische kwetsbaarheid, mag ook het initiatief Te Gek niet vergeten worden. Zij trachten zoveel mogelijk de drempel te verlagen die zich voordoet over psychiatrie. (Te Gek, z.d.)

Hoe willen zij dat precies doen?

Het is een vzw die zich bezighoudt met het organiseren van allerhande groot-en kleinschalige evenementen en campagnes om deze problematiek op de kaart te zetten. Het is opgericht eind 2004 en is een initiatief bedacht door enkele werknemers van het Psychiatrisch Ziekenhuis Sint-Annendael in Diest. Doordat er veel bekende Vlamingen steun bieden, is dit ongetwijfeld de grootste initiatiefnemer rond dit onderwerp. Men probeert ook telkens verschillende media te betrekken om een groot publiek te bekomen. Zo organiseren ze onder andere theater- en muziekovertredens die voor elke leeftijd toegankelijk zijn, om zo ook kinderen te kunnen betrekken. Er verschijnen ook geregeld publicaties van nieuwe boeken rond psychische kwetsbaarheid, ze promoten ook televisiereportages en documentaires hieromtrent. Tenslotte houdt de huidige peter Guy Swinnen zich ook bezig met het organiseren van wandelingen, omdat het ook bewezen is dat een simpele wandeling al positieve effecten kan hebben. (Te Gek, z.d.)

Doordat er zo een ruime variabele groep aan mensen deze organisatie steunen, geeft Te Gek de mogelijkheid veel variatie te voorzien in hun campagnes. Hier vermeld ik graag enkele bekende Vlamingen die hun steentje bijgedragen hebben: peter en meter Guy Swinnen en Selah Sue, Jeroen Meus, Dimitri Leue, Ish Ait Hamou, Eva Daeleman, Jo Vandeurzen, Inge Paulussen, Bart Schols, Pieter Embrechts, Ella Leyers, Eline De Munck, Jan Hautekiet, enzovoort. Zoals u merkt gaat het hierom een zeer diverse groep.

(afb. 82) Guy Swinnen (huidige peter)

(afb. 83) Selah Sue (huidige meter)

Ikzelf heb ook een voorstelling kunnen bijwonen met de naam 'Te Gek Open geest 4: bijzondere ontwikkelingen' die werd uitgevoerd door Rik de Leeuw en Sven Unik-ID.

In het stuk gaan ze samen op zoek naar het verband tussen 'gekte' en creativiteit en naar het inspirerende verschil tussen 'normaal' en iets minder normaal. Bijzondere Ontwikkelingen is een ode aan de kwetsbaarheid, en tegelijk een vrolijke viering van de weerbaarheid van de menselijke geest. (letterlijk overgenomen van Te Gek, z.d.)

Als toeschouwer kom je niet alleen om een bekende Vlaming bezig te zien, maar je stelt jezelf open om naar een aangrijpend verhaal te luisteren. De scenografie van het stuk was vrij eenvoudig. Er stond een kubusvormige constructie van ongeveer 4x4x4m waar doeken rond gespannen waren. Indien er een scène begon waar één van de twee acteurs alleen sprak, ging de andere binnenin deze constructie staan om zich te verbergen. Verder waren ze allebei in het wit gekleed en gebruikten een zeer groot verband als attribuut (zie foto's hieronder).

De voorstelling zelf vond plaats in een auditorium van het Universitair Psychiatrisch Centrum in Kortenberg. Met andere woorden vond het plaats binnen de site van de psychiatrie. Het publiek bestond ook uit mensen met een psychische kwetsbaarheid. Dit zorgde ervoor dat je volledig werd opgenomen in de wereld van deze mensen en dit versterkte ook het gebeuren. Voor mij had dit nog maar eens duidelijk gemaakt dat er helemaal geen sprake hoeft te zijn van een drempel en dit motiveerde me nog meer om rond dit onderwerp te schrijven.

(afb. 84) Foto op affiche

(afb.) Foto gedurende het stuk (Eigen foto)

Graag wil ik de mogelijkheid voorzien om dergelijke toneelstukken te laten plaatsvinden op de locatie van mijn project en het geeft daarom nog een extra reden deze organisatie in mijn scriptie te vermelden. Het doet me nadenken over hoe dergelijke activiteiten ook aangekleed kunnen worden door een doordachte scenografie. Ook hierin kan scenografie een meerwaarde bieden om de boodschap nog beter over te brengen en zo het publiek nog meer aan te grijpen.

EIGEN ONTWERP

Het uiteindelijke concrete doel van mijn project is om ruimtes te creëren waarin een breed publiek (zowel 'gewone' mensen als 'patiënten') aan bod kunnen komen.

Graag som ik hier kort op welke concrete aspecten ik zou willen aanpakken en waartoe mijn project kan leiden:

- Stigma helpen doorbreken rond psychiatrie
- Mensen zijn minder bang maken om zich te laten opnemen indien nodig
- Patiënten durven zich meer te uiten
- Hulpverleners kunnen sneller hulp bieden
- Structuur bieden door middel van creatief bezig te zijn
- Sociale vaardigheden bevorderen
- Sensomotorische vaardigheden bevorderen en stimuleren
- Interesses opwekken
- Door sociale vaardigheden en structuur wordt men terug klaargestoomd om in de maatschappij te kunnen functioneren.

Deelnemers

Niet iedereen zal het direct zien zitten om iets voor publiek uit te voeren of tentoon te stellen. Ik vermeld hierbij dat er geen verplichting is om deel te nemen. Al kan een dergelijk project er misschien wel voor zorgen dat introverte mensen gemotiveerd raken bij het zien van zo'n voorstellingen. Het zou namelijk kunnen dat mensen zichzelf herkennen in gedachtegangen van de artiesten en zo stilaan zelf openstaan om ook dit uit te uiten. Het gevoel hebben dat je er niet alleen voor staat, is zeer belangrijk. Het evenwicht tussen zich vrij en niet alleen voelen, kan perfect teruggevonden worden in de kunst. Je kan je als individu laten gaan, maar je kan het evengoed in groep bespreken of uitvoeren. De vrijheid die je vindt in kunst en andere creatieve vormen kan zorgen voor bezinning, het uiten van frustraties, het vinden van structuur, enzovoort. Dit is voor iedereen anders en dat kan je goed aflezen uit verschillende werken en juist dat maakt het zo interessant.

Het initiatief De Loods wil ik graag betrekken in mijn project. Zoals eerder vermeld, biedt De Loods een infrastructuur aan waar mensen zich op creatief vlak verder kunnen ontwikkelen. Het draait dan vooral rond mensen met een verleden van psychische kwetsbaarheid. Daarbuiten geven ze ook de mogelijkheid om allerhande voorstellingen te laten organiseren. Dan wordt dit atelier leeggemaakt en kunnen er tentoonstellingen doorgaan, lezingen, kleine concerten en theater, enzovoort. Dit wil ik graag extra in de schijnwerper plaatsen omdat ik dit een inspirerend initiatief vindt. Ze geven de mensen de kans eigen werken voor te stellen, maar ook nieuwigheden te ontdekken indien er een externe artiest langskomt. Dit inspireerde me om er een project rond te bedenken.

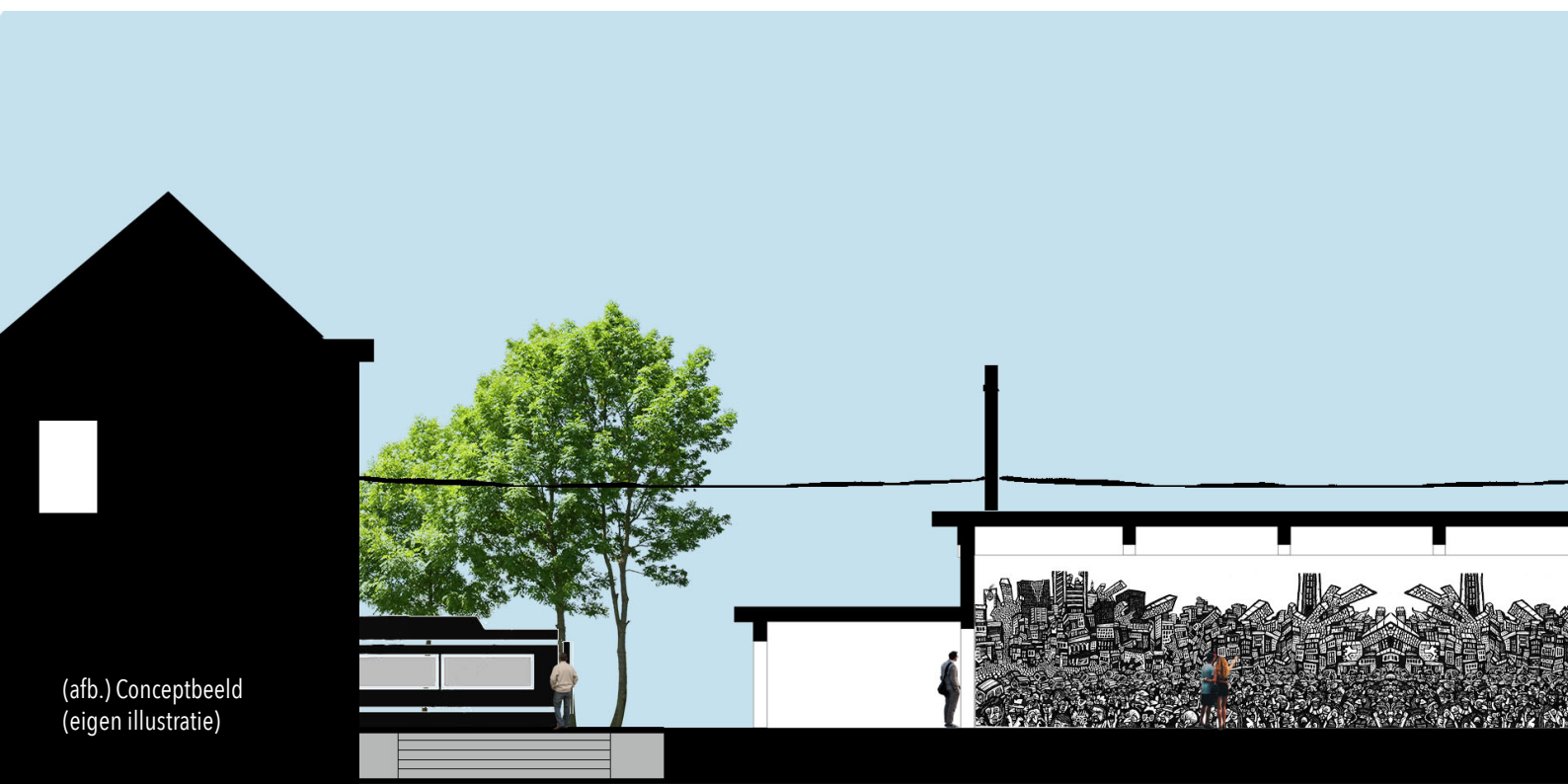
Het project, De Loods, kan men ook sterk linken aan Outsider Art, waarbij men, zoals eerder vermeld, aandacht geeft aan de mensen die er maatschappelijk of financieel niet zo sterk voor staan. Dat zij op deze manier ook de kans krijgen te laten zien wat ze kunnen en hoe ook zij ons kunnen aangrijpen met hun kunst.

In mijn project wil ik hier een scenografie voor ontwerpen. Graag wil ik aankaarten dat wij als scenografen een meerwaarde kunnen zijn voor deze mensen. Ook een tentoonstelling over Outsider Art verdient ook zeker een uitgediepte scenografie. Net zoals in musea is het ook hier van belang dat alle werken 100% tot hun recht komen.

Betreffende mijn project, zou ik me niet enkel focussen in het gebouw van De Loods, maar zou ik ook de directe omgeving erbij willen betrekken. Ook zou het heel interessant zijn om meerdere kunstenaars mee te laten werken. Dit zou ervoor zorgen dat er heel veel leven gecreëerd wordt op een relatief kleine plek. Men kan er verschillende stijlen ontdekken en doordat deze stijlen zo uiteenlopend kunnen zijn, wordt het net heel interessant.

Er bevinden zich heel veel boeiende plekken in en rondom de Loods die ik nu even wil overlopen. Eerst en vooral zou ik in het hoofdgebouw de werken van een bepaald kunstenaar willen tentoonstellen. Het interieur is volledig wit wat de mogelijkheid biedt om met heel veel kleur te werken of men kan er voor kiezen met het contrast zwart-wit te gebruiken. Daarnaast bevat de Loods ook een ruimte die bereikbaar is door middel van een mooie grote poort. Deze ruimte wordt nu gebruikt als opbergkamer, maar zou ook een hele mooie expositieruimte kunnen worden. Vervolgens wil ik aan de spoorkant enkele werken plaatsen van een andere artiest. Deze werken zullen mensen aantrekken die op de trein zitten of zij die de verschillende perrons betreden. Dan is er ook nog het stationsplein. Dit is een heel open ruimte die verschillende paden met elkaar verbindt. Deze plek zal mensen aantrekken die het station bezoeken, mensen die even willen uitrusten op de zitbanken of mensen die vanuit het centrum naar de parking gaan. Tenslotte bevindt er zich ook een klein tuintje waar werken opgehangen kunnen worden en kan er een klein deel van de parking gebruikt worden.

Het is met andere woorden een hele aantrekkelijke en gezellige plek waar veel mensen dagelijks mekaar wegen kruisen en waar voorlopig nog weinig aandacht aan besteed wordt. Hierna wil ik nog kort een aantal andere interessante initiatieven rond kunst en zorg bespreken die ook erg inspirerend waren voor mijn project.

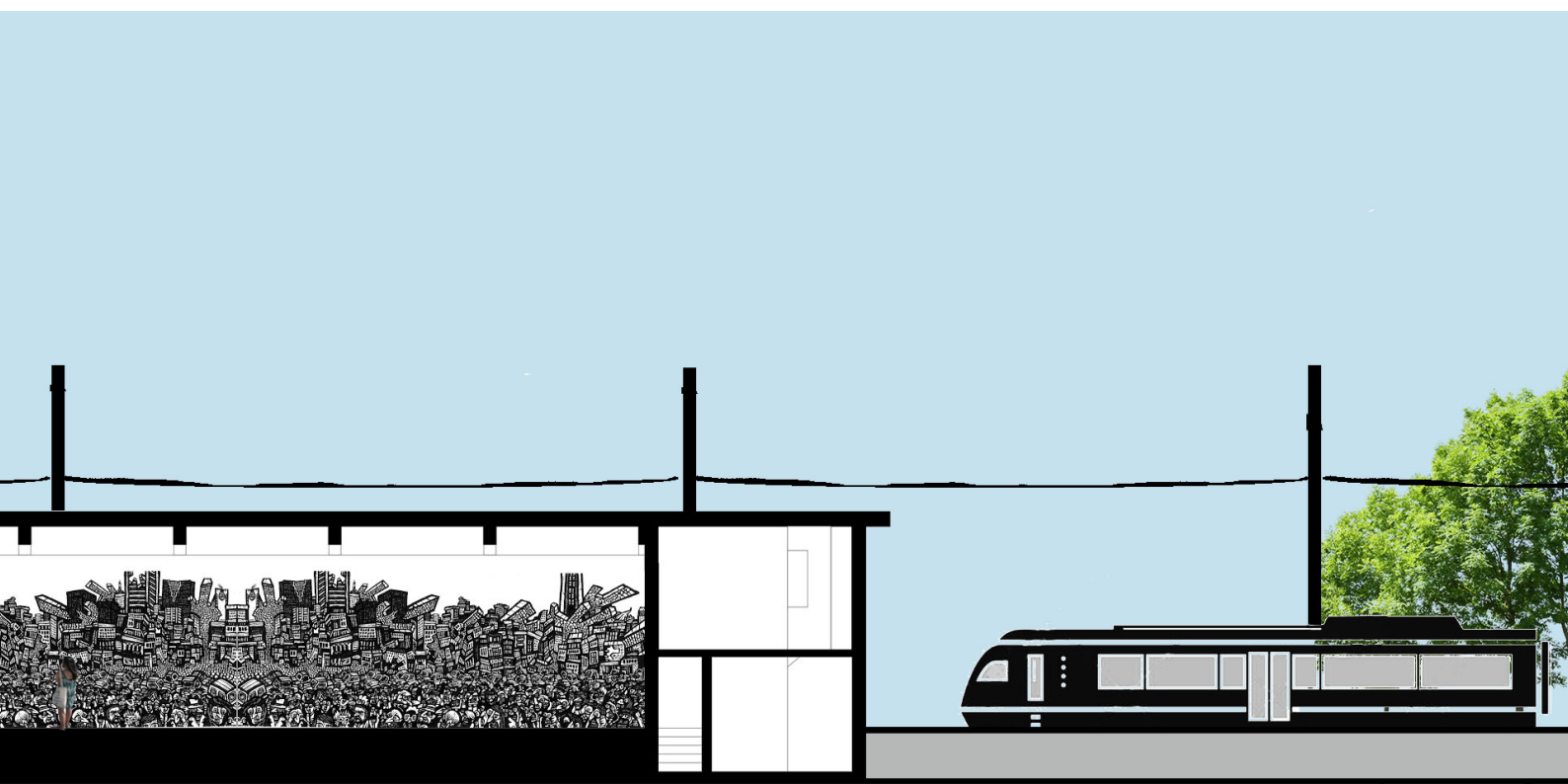
(afb.) Conceptbeeld
(eigen illustratie)

Hieronder vindt u één van de conceptbeelden van mijn project. Op deze snede ziet u dat het hier om de binnenkant van het gebouw gaat. Doordat de binnenkant van het gebouw helemaal wit is, leek het me interessant om hiermee te spelen.

In mijn project zou ik in het gebouw de werken van Stephen Wiltshire tentoonstellen. Stephen Wiltshire is bekend om het tekenen van steden in potlood. Wat zijn werken zo interessant maken, zit hem vooral in het proces. Hij hoeft maar enkele minuten naar een iets te kijken en kan dit vervolgens zeer gedetailleerd op het geheugen natekenen. Dit vond ik een zeer boeiende insteek voor mijn project.

Mijn doel is om interactie bij de bezoekers op te wekken. De bezoekers krijgen allemaal de kans mee te werken aan een kunstwerk. Iedereen krijgt de toestemming iets uit te tekenen op witte voorzetwanden wat tegen het einde van de expo een groot kunstwerk wordt. Zo draagt iedereen bij tot het resultaat. Doordat men enkel gebruik zal maken van zwarte stiften, zal deze ruimte helemaal zwart wit worden wat sterk contrasteerd tegenover de buitenwereld. De bezoekers zelf dragen meestal gekleurde kledij wat ervoor zorgt dat zij zelf de ruimte kleur geven.

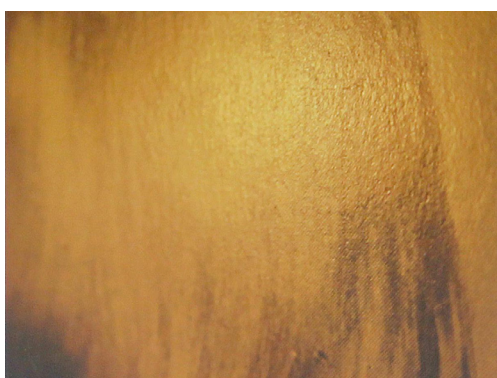
De ruimte zal op het einde heel chaotisch en wanordelijk zijn wat opnieuw verwijst naar de gedachtegangen van mensen met een psychische kwetsbaarheid.

IDEALE OPSTELLING

Scenografie in een psychiatrische instelling

Doordat het mij zeer interessant lijkt om ook een psychiatrische instelling zelf erbij te betrekken, heb ik ook onderzoek naar gedaan naar het binnenbrengen van kunst binnen een instelling. In upc duffel heeft men zich er al goed in verdiept en dit wil ik graag extra vermelden. Zij hebben doorheen hun site allerhande kunstwerken verspreid van beroepskunstenaars. Hier heb ik het dan over Dirk Braeckman, Job Koelewijn, Thierry De Cordier, Orla Barry, Aeneas Wilder, Els Vanden Meersch, enzovoort.

(afb. 85) Dirk Braeckman

(afb. 86) Aeneas Wilder

(afb. 87) Orla Barry

(afb. 88) Job Koelewijn

(afb. 89) Els Vanden Meersch

(afb. 90) Thierry De Cordier

Het tentoonstellen van werken rond outsider art wil ik graag nog wat extra bekijken. Ook binnen de instelling zelf zou dit idee sterk tot zijn recht kunnen komen. Mij lijkt het zeer boeiend om ook deze werken doorheen een site te presenteren. Dit zou rond verschillende onderwerpen kunnen gaan. Het zou een grote verhaallijn van een persoon kunnen vormen, die doorheen de site loopt. Het zou ook evengoed rond een bepaald thema kunnen gaan dat zich overal doorheen de site laat merken. Dit zou een groepsopdracht kunnen zijn, bijvoorbeeld rond seizoenen zoals de zomer. Als passant zal je dan gedurende je wandeling verschillende werken zien rond het thema zomer. Het wordt echter interessant omdat elke persoon de zomer anders interpreteert en dit ook anders zal presenteren. Er zal dan ook zeer veel variatie zijn op vlak van stijlen, kleuren, detaillering, enzovoort.

Doordat deze werken rechtstreeks aan de patiënten gepresenteerd worden, zorgt dit voor een wisselwerking. De artiesten zelf worden namelijk gemotiveerd doordat ze hun steentje kunnen bijdragen om patiënten te helpen. De patiënten zelf krijgen de kans om de werken te bekijken en zich eventueel aangetrokken en verbonden voelen tot deze werken. Ook dit zorgt voor motivatie indien ze zich in de gedachtegangen kunnen vinden, maar zouden geprikkeld kunnen worden om ook zelf creatief aan de slag te gaan. Zo zullen ook zij extra wegen vinden om zichzelf te durven uiten om zo hun helingsproces te versnellen.

Al zijn er soms ook negatieve gevolgen aan verbonden. Beeldend therapeute Lieve Meylemans wist me te zeggen dat sommige patiënten jaloers worden indien ze (meer) werken zien hangen van een medepatiënt. Dit kan er ook voor zorgen dat die medepatiënt zich beter zal voelen als de rest. Zo ontstaat er competitief gedrag tegenover elkaar en dit is uiteraard niet de bedoeling. Daardoor zou het volgens mij een oplossing kunnen zijn dat er enkel tijdelijke tentoonstellingen zouden plaatsvinden zodat iedereen de kans kan krijgen eens in de kijkers te kunnen staan indien gewenst.

Inspiratiebron: Daniel Libeskind

Deze opstelling, ontworpen door Daniel Libeskind, vormt een zeer goede inspiratiebron voor mij. Met **'Trough the Lens of faith'** ontwierp hij in 2019 een scenografie naast het Auschwitz-Birkenau State Museum in Oswiecim, Polen. De tijdelijke tentoonstelling bevat 21 foto's van mensen die de verschillende kampen overleefden met telkens daarbij een persoonlijke tekst. De compositie is zo opgesteld dat ze de weg vormt die de gevangenen moesten stappen naar het kamp en de rechtopstaande structuren verwijzen naar de gestreepte outfits.

De redenen waarom dit zo een goede inspiratiebron voor me is, luiden als volgt.

Eerst en vooral wil Libeskind door middel van scenografie een moeilijker onderwerp aankaarten en bespreekbaar maken. Hij hoopt dat de bezoekers tot inzicht komen.

Vervolgens vind ik het een zeer interessant concept. Je wordt meegenomen in een verhaallijn en gedachten van enkele mensen om zo tot besef te komen hoe hard deze personen lijdten of hebben geleden.

Ten derde is het de ontwerper zeer goed gelukt om de scenografie te laten opnemen in de omgeving. Voor mijn project zou dit ook een noodzaak zijn. Zo zou de rust en kalmte hopelijk behouden en bevorderd worden.

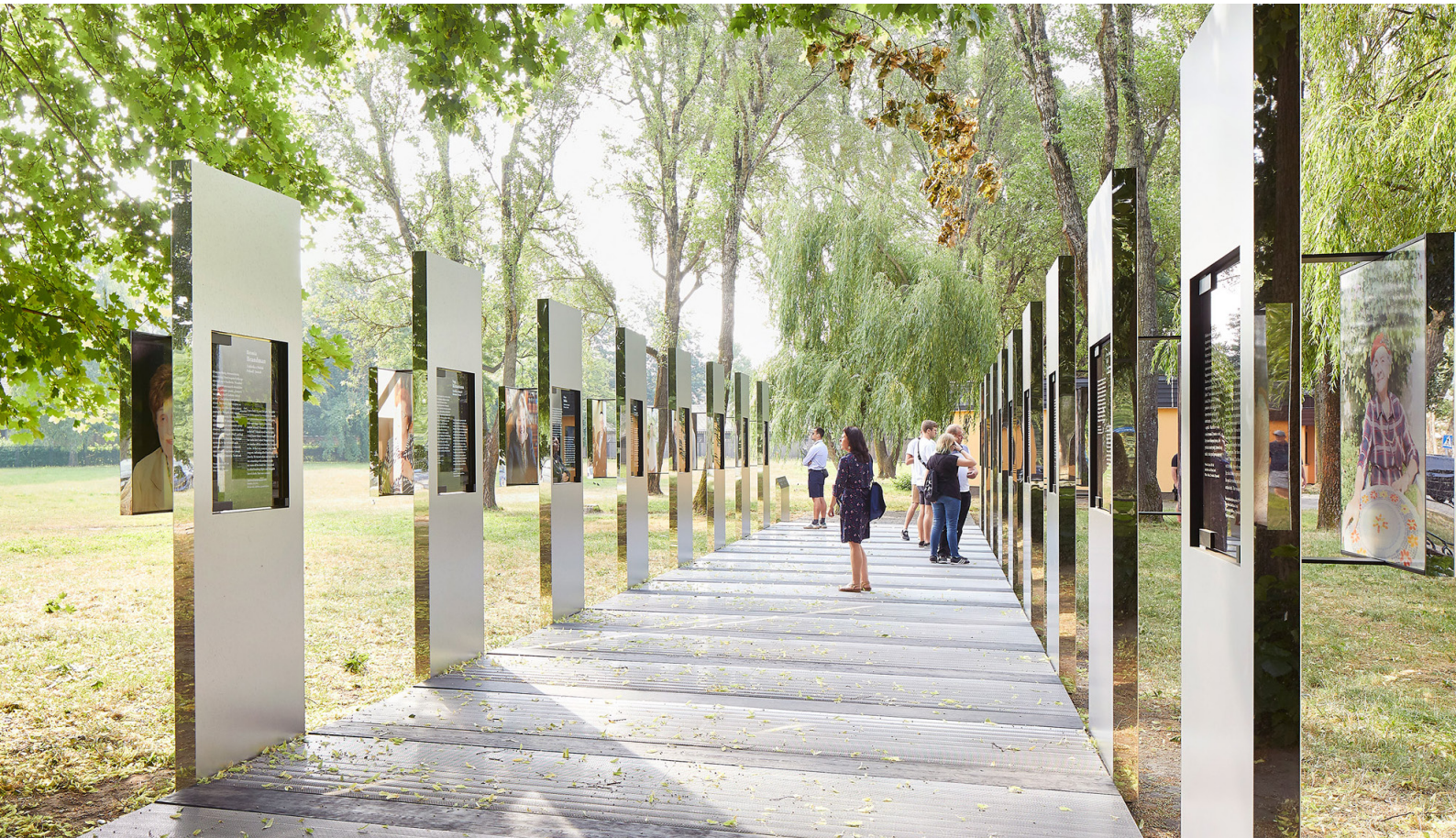
Het gebruik van de spiegels zorgt ervoor dat de natuur tot zijn recht blijft komen en doordat het om smalle volumes gaat, brengt dit transparantie. Deze volume zijn allemaal gelijk en relatief symmetrisch geplaatst wat ook rust brengt bij de passanten.

Tenslotte wil ik met dit voorbeeld laten zien dat een expo in open lucht niet enorm of exclusief hoort te zijn. Hier komt het werk net tot zijn recht door de eenvoud en neutraliteit dat het bevat.

Ondanks een relatief minimale ingreep komt de scenografie sterk tot zijn recht. Een goed doordachte scenografie kan dus zeker een bijdrage zijn tot het overbrengen van een gevoeliger onderwerp.

(afb. 92, 93 & 94) Daniel Libeskind

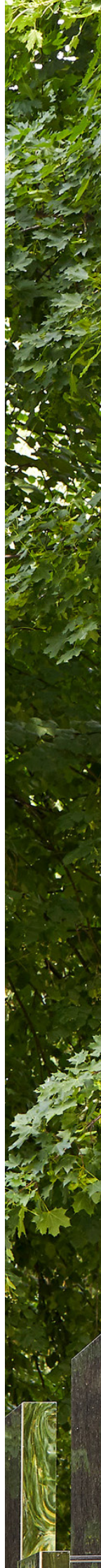
Bronia Brandman
 Żydówka z Polski
 Poland / Jewish

... rezolutną, dwunastoletnią dziewczynką. Drzwi wagonu w bydlęcym pociągu do Auschwitza w Warszawie otworzyli wreszcie strażnicy. Wszyscy uciekli, palcami i głowami. „Zostawcie ich, Schnell! Kobiety i dzieci nie liczą się!” Znalazłam się po prawej stronie. Nie wiem, skąd wzięłam na waga, ale kilka tygodni później siłom Mengele, żeby usunął mnie ze swojej listy do selekcji. W tym momencie rozbrzmiały syreny, sygnalizujące natężeń alianckich bombowców. Mengele zbladł i pobiegł na schodach, krzyżąc na swojego brata, by ten wykresił moje imię z listy śmierci. Ratowały alianckie bombowce i strach przed śmiercią. To był cud.

Interwju: 2017 rok
 w NY, USA
 Dzieci, 2 wnuki

I was a bold 12-year-old girl. The cattle car doors opened in Auschwitz. Guards were everywhere, screaming with guns, clubs and dogs. "Leave everything behind, Schnell! Women and children to the left!" I found myself on the right. I don't know where I found the courage, but weeks later I asked Mengele to take my number off his selection lists. I wanted to live. At that very moment, camp sirens rang out, indicating allied bombings close by. He turned when and ran to his car, screaming at his assistant to take my name off the death list. I was saved by allied bombing flights and Mengele's fear of death. That was a miracle.

Interviewed and photographed 2017
 Brooklyn, NY, USA
 88 years old, 2 children, 2 grandchildren

Analyse van een potentiële site

Om het effect van het type scenografie dat ik wil maken te versterken, heb ik eerst een onderzoek gedaan over het type locatie waar zo'n project het beste tot z'n recht zou komen.

Als eerste is het voor mij belangrijk dat de site een **stedelijke context** heeft. De reden van deze keuze is omdat het op deze manier korter bij de buitenwereld/maatschappij staat en dat de drempel zo verlaagd kan worden. Het is voor mij belangrijk dat de patiënten zich kort bij de buitenwereld voelen en omgekeerd. Bij het seminarie Designing for more stelden we echter vast dat dit in de instelling Alexianen in Tienen een probleem was. Deze instelling bevindt zich namelijk in een stedelijke context en ook hier was de drempel duidelijk merkbaar. Ook bij dit project was het voor ons een doel de drempel te proberen verlagen.

Daarbij is het in een stedelijke context veel makkelijker bereikbaar. Hier heb ik het dan niet alleen over vervoer met de auto, maar ook openbaar vervoer, de fiets en te voet.

Vervolgens zou het een meerwaarde zijn voor het project dat er genoeg **tuinen** aanwezig zijn. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat de scenografie als een wandeling doorheen de site loopt. Zoals eerder vermeld, kan deze wandeling aangekleed zijn als een verhaal, een thema of onderwerp, enzovoort. Doordat het zich bevindt in de natuur, zal er snel rust gevonden worden als bij een wandeling door een park. Een park kan men aanschouwen als een plek waar mensen gezellig samen kunnen zijn. Al is het ook evengoed een plek waar je je makkelijk even kan afzonderen en bezinnen. Wandelen zou overigens niet alleen je humeur verbeteren, maar het zou ook stress en zelfs angst aanzienlijk verminderen (initiatieven van Te Gek).

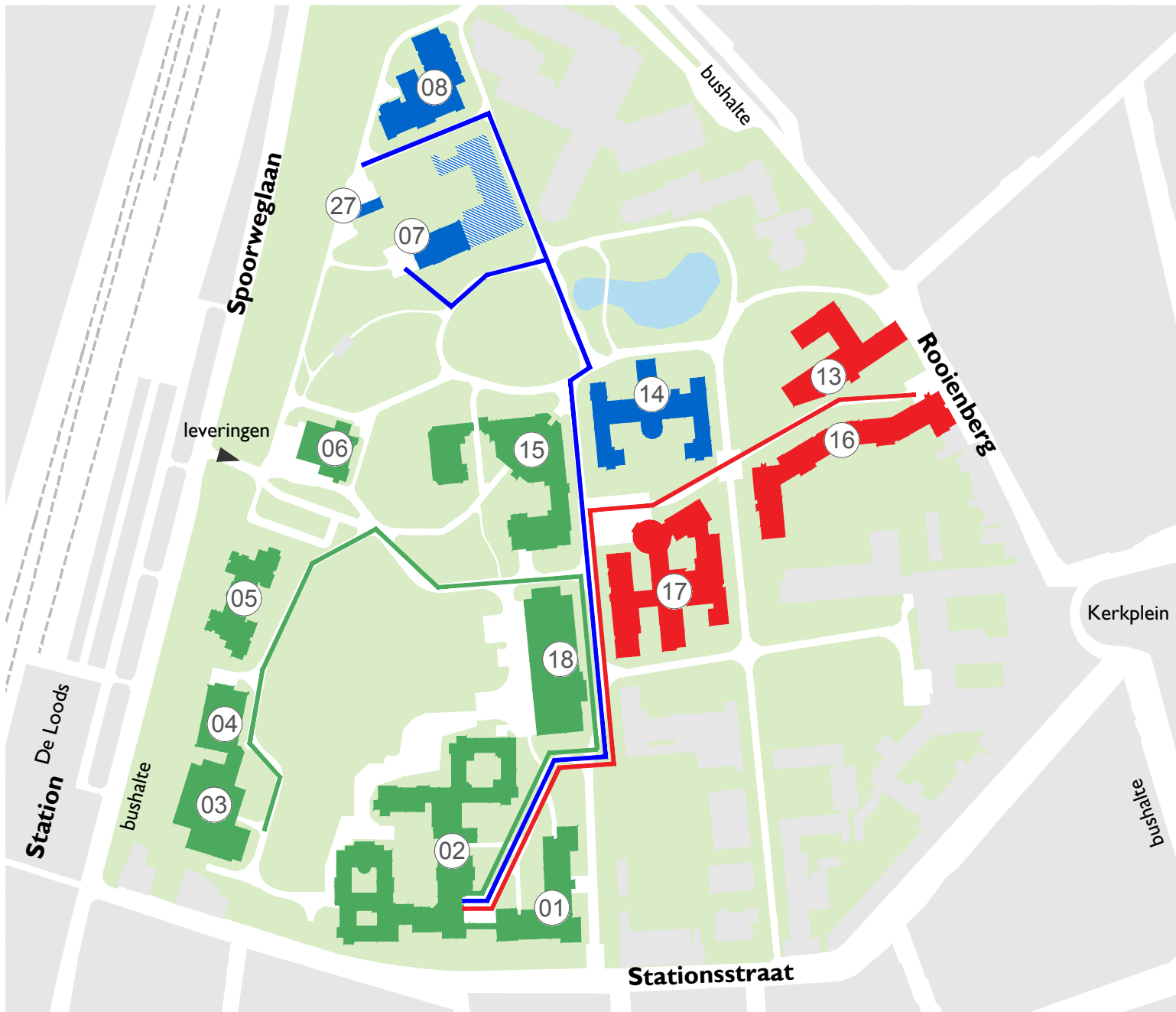
Voorts heb ik ook bekeken of er reeds een **aanbod aan activiteiten** aanwezig is rond creatieve therapie. Op deze manier kan ik meer in contact komen met creatieve therapeuten, heb ik nog meer een zicht op initiatieven die reeds gebeuren en krijg ik ook wat een idee over wat er allemaal bij komt kijken en wat er voorzien moet worden. Doordat muziektherapie veel andere benodigdheden heeft als beeldende therapie, moeten er verschillende voorzieningen zijn die niet vergeten mogen worden.

Tenslotte is het een voordeel indien er **een interessant gebouw ter beschikking** zou zijn. Dit kan gaan om een kapel, kiosk, paviljoen, enzovoort. Dit kan voor een meerwaarde zorgen indien ik de scenografie hierin zou kunnen doortrekken. Het zijn ook heel vaak plekken waar de mensen rust en bezinning willen opzoeken wat voor een ideale combinatie zou zorgen met de scenografie.

Al snel kwam ik tot het besef dat **UPC Duffel** een ideale locatie zou kunnen zijn. Niet alleen omdat ze reeds met kunst bezig zijn, maar ook omdat zij voldoen aan voorgaande punten. Hiernaast vindt u de plattegrond van het domein. (afb. 99)

Campus Psychiatisch Ziekenhuis Duffel

	01 Administratief gebouw		13 Polikliniek - Cepas - Cepas Labo - ECT - SINAPS
	02 Atlas I - Déclick I - Déclick 2		16 Stemming I - Stemming 2
	03 Sporthal		17 Opname I - Opname 2
	04 Klimop - Klaverblad		
	05 Dynamo		
	06		07 TheA
	15 Sophia I - 2 - 3 - Atlas 3		08 Atlas 2
	15 Cafetaria		14 Spinnaker I - 2 - 3 - Stemming 3
	18 Congrescentrum De Kleiput		27 Spie

Analyse verschillende sites: schema

	Sint Lucia Sint Niklaas
Betekenisvol gebouw aanwezig?	Kapel
Locatie	Kortbij kerken, muziekschool, centrum & station heel kortbij
Plannen?	
Tuinen	
Verouderd?	
Creatieve therapie?	Niet echt ter sprake, wel lezingen en Te Gek onder andere
Mogelijkheid tot wandelen	
Waarom nog interessant?	Heel mooi domein met verschillende paviljoenen
	Alexianen Tienen
Betekenisvol gebouw aanwezig?	Kapel
Locatie	Kortbij kerken, muziekschool, centrum heel & station minder kortbij
Plannen?	
Tuinen	
Verouderd?	
Creatieve therapie?	Externe initiatieven
Mogelijkheid tot wandelen	
Waarom nog interessant?	Reeds veel kennis, er is vraag naar verbetering
	Asster Stad Sint Truiden
Betekenisvol gebouw aanwezig?	Kapel
Locatie	Kortbij kerken, muziekschool, centrum & station heel kortbij
Plannen?	
Tuinen	
Verouderd?	
Creatieve therapie?	Externe initiatieven
Mogelijkheid tot wandelen	
Waarom nog interessant?	Groot domein kortbij centrum
	UPC Duffel
Betekenisvol gebouw aanwezig?	De Loods, Kasteel, Klooster met kapel, Congrescentrum
Locatie	Kortbij kerken, muziekschool, centrum & station heel kortbij
Plannen?	
Tuinen	
Verouderd?	
Creatieve therapie?	Ergotherapeuten, kunstinitiatieven
Mogelijkheid tot wandelen	
Waarom nog interessant?	Modern, niet heel groot

	ZNA Antwerp
Betekenisvol gebouw aanwezig?	
Locatie	Kortbij kerken, muziekschool, centrum heel & station minder kortbij
Plannen?	
Tuinen	
Verouderd?	
Creatieve therapie?	Niet ter sprake
Mogelijkheid tot wandelen	
Waarom nog interessant?	Zeer interessant gebouw qua vormen, niet heel groot
	OLV Menen
Betekenisvol gebouw aanwezig?	Kapel
Locatie	Kortbij kerken, muziekschool, centrum & station heel kortbij
Plannen?	
Tuinen	
Verouderd?	
Creatieve therapie?	Muziek, knutselen, houtbewerking
Mogelijkheid tot wandelen	
Waarom nog interessant?	Vrij modern, levendig, De Loods
	Sint Alexius Elsene
Betekenisvol gebouw aanwezig?	Kapel
Locatie	Kortbij kerken, muziekschool, centrum heel & station minder kortbij
Plannen?	
Tuinen	
Verouderd?	Gerenoeverd in 2010
Creatieve therapie?	Niet ter sprake
Mogelijkheid tot wandelen	
Waarom nog interessant?	Misschien dat weinig groen ook interessant kan zijn? Alles in gebouw beperken

BESLUIT

Het doel van deze thesis was een algemeen beeld te scheppen over het belang van creativiteit binnen de psychische gezondheidszorg. Een literatuurstudie en veel gesprekken met allerlei mensen met veel kennis binnen hun vakgebied, vormen de basis voor mijn thesis.

Graag wil ik deze mensen nog eens extra bedanken voor hun tijd en om mijn beeld over de wereld van de geestelijke gezondheidszorg te helpen verbreden. Ook heb ik de kans gekregen enkele voorstellingen te kunnen bijwonen om ook hieruit inspiratie te halen bij het schrijven van dit werk.

Zelf kan ik het niet genoeg aanhalen dat kunst en andere vormen van cultuur zeer belangrijk voor ons zijn. Het kan onze gemoedstoestand verbeteren en stress voorkomen aangezien onze geest tot rust kan komen. Deze rust is belangrijker dan ooit geworden in ons leven. Denk maar aan de actuele problematiek van burnouts, de besparingen en de Corona-lockdown. Momenteel hebben mensen vaker te kampen met mentale problemen zoals depressies. Dit komt deels door de digitalisering en de verhoogde werkdruk waarbij we de essentie van het mens-zijn soms vergeten. We moeten dit onder ogen durven zien. Psychiaters spelen meer en meer een belangrijkere rol in ons leven tegenover vroeger. Doordat er zich nog steeds een stigma rond geestelijke gezondheidszorg voordoet, zijn we niet snel geneigd hiervoor hulp te zoeken.

Met het schrijven van deze thesis, hoop ik deze problematiek extra in kaart te kunnen brengen. Kunst en andere vormen van creativiteit kunnen hierin een bijdrage leveren aangezien het universeel is en het ons terug kan brengen naar de essentie van het leven.

Psychiatrische instellingen zijn hier uiteraard al mee bezig, al mag het echter nog meer benadrukt worden. Outsider Art en het uiteindelijke resultaat van de verschillende therapieën, mogen meer tentoongesteld worden. Een scenograaf kan daar de belangrijke taak op zich nemen een dergelijke tentoonstelling extra in de verf te zetten door een juiste omkadering te creëren.

"Art is the lie that enables us to realize the truth."

- Pablo Picasso, kunstschilder -

REFERENTIELIJST

Literatuur

Allegaert, P., Cools, K., De Cleene, A., ... Vandeveldde, A. (2016). *Museum Dirk De Wachter: Kunst & psychiatrie in borderlinetijden*. Tielt. Uitgeverij Lannoo. 144p.

Anderson, L. A., Belza, B. L., Hunter, R. H. (2016). *Community Wayfinding: Pathways to Understanding*. Zwitserland. Uitgeverij Springer. 282p.

Aromasolutions. (z.d.). Geraadpleegd via <https://www.aromasolutions.eu>.

Art et marges musée. (z.d.). Geraadpleegd via <http://www.artetmarges.be/fr/index.html>.

Beel, V. (2017, 11 september). *Iedereen worstelt wel met iets*. Geraadpleegd op 12 februari 2020 via <https://www.tegek.be/media/ef706def2f5a3c15b8894cc24184a45d/20170911-de-standaard-p-2-iedereen-worstelt-wel-met-iets.pdf>.

Belgische Vereniging voor Creatieve Therapie' of 'Association Belge d'Arts Thérapies. (z.d.). *Wat is creatieve therapie?*. Geraadpleegd op 10 februari 2020 via <https://www.bvct-abat.be/creatieve-therapie/>.

Belgische Vereniging voor Creatieve Therapie' of 'Association Belge d'Arts Thérapies. (z.d.). *Wat is dans-en bewegingstherapie?*. Geraadpleegd op 11 februari 2020 via <https://www.bvct-abat.be/creatieve-therapie/dans-en-bewegingstherapie/>.

Bergen, T. (2017). Welzijn begint met het mens zijn. *Bodytalk, februari*. 34-35.

Blandiaux, I. (2019). Persoonlijk parfums: nostalgie in geuren. *Psychologies, december 2019-januari 2020*, 112-113.

Bruynseels, K. (2019). Moet ik in therapie?. *Psychologies, 86*, 94-99.

Caramela, S. (2017, 10 november). *4 Ways to Improve Your Office's Work Environment*. Geraadpleegd op 6 mei 2020 via <https://www.businessnewsdaily.com/7932-create-better-work-environment.html>.

CCV. (z.d.). *Beïnvloeden zintuigen om veiligheid te verbeteren*. Geraadpleegd op 17 november 2019 via <https://hetccv.nl/onderwerpen/zintuigbeïnvloeding/zintuigen/>.

Danziger, P. N. (2019, 4 augustus). *Retailers Need To Engage Shoppers' Five Senses To Save Physical Retail*. Geraadpleegd op 5 mei 2020 via <https://www.forbes.com/sites/pamdanziger/2019/08/04/retailers-need-to-engage-shoppers-five-senses-to-save-physical-retail/#11e709dc5634>.

De Chinezen. (2020, 15 maart). *Gek of geniaal*. Te Gek. Canvas.

De Cleene, S. (2018). *Kunst als therapie. Een onderzoek naar de helende kracht van* (Masterproef). HoGent. Gent.

Deijen, Z. (2018). Kunst als geneesmiddel. *GGZ Vaktijdsschrift, 2*, 15-30.

Desmet, A. (2012). *Het effect van een neutraliserende geur op het koopgedrag van de consument in een parfumwinkel*. (Masterproef). Universiteit Gent. Gent.

De Y-factor. (z.d.). Geraadpleegd via <https://www.de-y-factor.be>.

- Elen, K. (2018). Creatieve workshops, een trend om te volgen?. *Psychologies*, maart-april, 48-49.
- Elst, S. (2018). Kunstenaar Koen Vanmechelen. *Psychologies*, maart-april, 68-74.
- Froyen, B. (2016). *Uitgedokterd*. Amsterdam. Uitgeverij Manteau. 336p.
- Goudsmit, L. (2017, 23 november). *Waar komt de plotselinge opmars van de hobby vandaan?*. Geraadpleegd op 20 april 2020 via <https://www.elle.com/nl/lifestyle/a569856/hobby-handwerk-werk-presteren-ontspanning/>.
- Griffiths, A. (1999, 19 September). *Media Technology and Museum Display: A Century of Accommodation and Conflict. Media in transition*. Geraadpleegd op 4 oktober 2019 via http://web.mit.edu/m-i-t/articles/index_griffiths.html?fbclid=IwAR3poMPgsvjujQwIXr9cBqRa_Tk5d2-ujxWHT9RO3n6Birkkj6pW7-48HIU.
- Hodge, L. (2015). *Verborgen kopzorgen*. Tielt. Uitgeverij Lannoo. 215p.
- Horowitz, A. (2013). *Met andere ogen*. Amsterdam. Balans. 319p.
- Kim. (2017). *Hoe kan het beter in de psychiatrie?*. Geraadpleegd op 6 november 2019 via <https://www.psychopraat.be/hoe-beter-psychiatrie/>.
- Maes, J. (2017). *De leraar die de wolken meet*. Tielt. Uitgeverij Lannoo. 151p.
- Michielsen, E. (2020). *Cultuur+psychiatrie+zingeving=? Rollen voor een lokale, culturele instelling* (Masterproef). Universiteit Antwerpen. Antwerpen.
- Mortice, Z. (2016, 17 december). These Architectural Playscapes Provide Therapy for Children with Autism. Geraadpleegd op 9 mei 2020 via <https://www.archdaily.com/801690/these-architectural-playscapes-are-designed-to-provide-therapy-for-children-with-autism>.
- Museum Dr. Guislain. (z.d.). Geraadpleegd via <https://www.museumdrguislain.be>.
- Nekovarova, T., Fajnerova, I., Horacek, J. en Spaniel, F. (2014). Bridging disparate symptoms of schizophrenia: a triple network dysfunction theory. *Frontiers in behavioral neuroscience* 8, 171. 1-10.
- Lammar, L. (2019). Yoga wall. *Psychologies*, 86, 124.
- OESO. (2013). *Art for Art's Sake? The Impact of Arts Education* (Onderzoeksrapport).
- OPEK. (z.d.). Geraadpleegd via <https://www.opek.be>.
- Outsider Art Museum. (z.d.). Geraadpleegd via <https://www.outsiderartmuseum.nl/nl/>.
- ROBTV (2020, 23 april). 'Verantwoord onnozel doen' is dé tip van psychiater Dirk De Wachter. In Uitgelicht. Geraadpleegd op 24 april 2020 via <https://www.robtv.be/programmas/uitgelicht-verantwoord-onnozel-doen-is-de-tip-van-psychiater-dirk-de-wachter-herbekijk-hier-de-volledige-aflevering-van-uitgelicht-97134>.
- Parquin, G. (2017). *De tocht van de heldin*. Bierbeek. Uitgeverij Pumbo. 177p.
- Praet, B. (2020, 28 april). Ik heb lang getwijfeld of wat we deden wel oke was. *Het Nieuwsblad*, p.11.
- Praktijk voor speltherapie. (z.d.). *Speltherapie*. Geraadpleegd op 10 februari 2020 via <https://www.speltherapie.be/speltherapie/>.
- Project for public spaces. (z.d.). *What makes a successful place?* Geraadpleegd op 5 mei 2020 via <https://www.pps.org/article/grplacefeat?utm-medium=website&utm-source=archdaily.com>.

PXL Healthcare Hasselt. (2019). *Bachelor na bachelor in creatieve therapie*. Geraadpleegd op 15 november 2019 via https://www.pxl.be/assets/website/student/werving/infobrochures/documenten/banaba/creatieve_therapie.pdf.

Pz-duffel. (z.d.) Geraadpleegd via <https://www.pz-duffel.be>.

R.B. (2008, 15 december). *Met zicht op ziel*. Geraadpleegd op 10 februari 2020 via https://www.nieuwsblad.be/cnt/18251322-pag3_1072.

Reyhle, N. (2012, 21 september). *Engaging all 5 senses of your customers*. Geraadpleegd op 5 mei 2020 via <https://retailminded.com/engaging-5-senses-customers/#.XrQNi2iEWo>.

Sandra. (2016). *Dramatherapie*. Geraadpleegd op 9 december 2019 via <https://www.proud2bme.nl/Hulpvormen/Dramatherapie>.

Scents. (z.d.) Geraadpleegd via <https://scents.be>.

Smitz, H. (2020, 22 februari). Creativiteit helpt kinderen genezen. *Het Nieuwsblad, Leuven Hageland*, p.4.

Te Gek. (z.d.) Geraadpleegd via <https://www.tegek.be>.

The healing power of art & artists. (z.d.) Geraadpleegd via <https://www.healing-power-of-art.org>.

Timperman, K. (2019). Kunst en cultuur als medicijn. *De Kaaikrant*, 1. 2p.

Transit (2020). Geraadpleegd op 14 mei 2020 via <http://transitglobal.org>.

UPC Duffel. (z.d.). *De Loods*. Geraadpleegd op 10 februari 2020 via <https://www.pz-duffel.be/de%20Loods>.

Usala, G. (2020). *De helende werking van kunst* (Masterproef). KULeuven. Leuven.

Van Emmerik, A., Kamphuis, J.-H. (2016). Schrijftherapie bij posttraumatische stress. *Directieve therapie*, 36, 264-277.

Van Assche, E., De Backer, R., Vermote, R. (2015). Muziektherapie bij depressie. *Tijdschrift voor psychiatrie*, 57, 823-829.

Vandermeulen, S. (2017). *Muziekbeleving bij volwassenen met een verstandelijke beperking* (Masterproef). Universiteit Gent. Gent.

Van Roy, T. & Verstreken, S. (2011). *A brand new world of marketing: vernieuwende recepten voor merken vandaag*. Antwerpen. Garant. 199p.

Verschelden, C. (2019). *CV Kunst en PZ Duffel*. UPC Duffel.

Verschelden, C. (z.d.). *Facebookpagina De Loods*. Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.facebook.com/pages/category/Visual-Arts/Kunstencentrum-De-Loods-1652156728334133/>

Verschelden, C. (2018). *Herstelvisie*, werkdocument. UPC Duffel.

Verschelden, C. (2013). *Kunst als medicijn*, visietekst. UPC Duffel.

Vind een therapeut. (z.d.). *Creatieve therapie, vind een therapeut*. Geraadpleegd op 13 januari 2020 via <https://www.vindeetherapeut.be/therapie/creatieve-therapie.html>.

VRT (2020, 13 mei). *Ontoerekeningsvatbaar*. Canvas

Wanting, L. (2011). *Museum audiovisueel ervaring* (Masterproef). Geraadpleegd op 4 oktober via https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/214457?fbclid=IwAR3IgcO36O8CVwPCqjD3je37W-_MY6kLxdA1dQUpq_pzfOajYsYWmfpPpA.

Wecker, M. (2019, 29 juli). 'Fine Art Is Good Medicine': How hospitals around the world are experimenting with the healing power of art. Geraadpleegd op 15 december 2019 via <https://news.artnet.com/art-world/how-hospitals-heal-with-art-1606699>.

Wislez, A. (2019). Hélp, ik durf geen hulp te vragen. *Psychologies*, 86, 80-87.

Wouters, H. (2019). Soundhealing. *Psychologies*, september-oktober, 106.

Beelden

(Voorblad) Outsider Art Museum. (z.d.). Ben Augustus (Foto). Geraadpleegd op 14 mei 2020 via <https://www.outsiderartmuseum.nl/nl/pers/detail-ben-augustus/>.

(afb. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 & 10) Jin, W. (2019). PP Garden/ People's Architecture Office (Foto). Geraadpleegd op 7 mei 2020 via https://www.archdaily.com/938392/pp-garden-peoples-architecture-office?ad_source=search&ad_medium=search_result_all.

(afb. 11) Le Clercq, P. (2017, 10 februari). Rituals krijgt straks het probleem dat The Body Shop nu heeft (Foto). Geraadpleegd op 9 mei 2020 via <https://www.rtlz.nl/business/ondernemen/artikel/210436/rituals-krijgt-straks-het-probleem-dat-body-shop-nu-heeft>.

(afb. 12) Scents. (z.d.) Beleef en ervaar het verschil met geurmarketing (Foto). Geraadpleegd op 9 mei 2020 via <https://scents.be/cases/>.

(afb. 13) B-Park. (z.d.). Sleepworld. Geraadpleegd op 15 mei 2020 via <https://www.b-park.be/winkel/sleepworld>.

(afb. 14) Scents. (z.d.) Beleef en ervaar het verschil met geurmarketing (Foto). Geraadpleegd op 9 mei 2020 via <https://scents.be/cases/>.

(afb. 15, 16, 17, 18 & 19) Charoenwat, R. (2018). Mega Foodwalk/FOS (Foto). Geraadpleegd op 7 mei 2020 via https://www.archdaily.com/894133/mega-foodwalk-fos?ad_source=search&ad_medium=search_result_all.

(afb. 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 & 27) De Cupere, P. (2019). PHD Exhibition: When scent makes seeing, when seeing makes scents (Foto). Geraadpleegd op 2 november 2019 via http://www.peterdecupere.net/index.php?option=com_content&view=article&id=205:phd-exhibition-when-scent-makes-seeing-when-seeing-makes-scents&catid=1:exhibition-news&Itemid=98.

(afb. 28, 29 & 30) SMAK. (2019, 30 oktober). Resultaten expo Tastlijnen voor blinden en slechtzienden (Foto). Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://smak.be/nl/nieuws/resultaten-expo-tastlijnen-voor-binden-en-slechtzienden>.

(afb. 31) The Wall Street Journal. (2010, 6 april). Legacy Health's Green Therapy (Foto). Geraadpleegd op 9 mei 2020 via <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304017404575166361537252020>.

(afb. 32) Picassa. (z.d.). Legacy burn center Oregon (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via https://www.google.be/?client=safari&channel=iphone_bm.

(afb. 33) Marcus, C. C. (2018, 8 maart). Icons of healthcare & therapeutic garden (Foto). Geraadpleegd op 9 mei 2020 via <https://thefield.asla.org/2018/03/08/icons-of-healthcare-therapeutic-garden-design-clare-cooper-marcus/>.

(afb. 34 & 35) Lemonier, E. (2014, 2 februari). Oregon Burn Center Garden at Legacy Emanuel (Foto). Geraadpleegd op 9 mei 2020 via <http://goodnessgrowspdx.com/wellness/010086f02756ed8bd8b8ed51e606fdf20f5a8aed2e/>.

(afb. 36) La Vie Jolie. (z.d.). Bio-psycho-sociaal model (Illustratie). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://www.pmtpraktijk-laviejolie.nl/pmt/wat-is-pmt/bio-psycho-sociaal-model>.

(afb. 37) Lynx. (2016, 19 februari). Logo OESO/OECD (Illustratie). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://www.lynx.be/kennis/magazine/20160219-bewolking-is-algemeen-oeso/>.

(afb. 38) Kunsttheorie-VO. (z.d.). Hybride kunsteducatie (Illustratie). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://www.expertisecentrum-kunsttheorie.nl/vakdidactiek/hybride-kunsteducatie/>.

(afb. 39) Art Salon Holland. (z.d.). Dans II (1909/10), Henri Matisse (Illustratie). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://www.artsalanholland.nl/meesterwerken/henri-matisse-dance>.

- (afb. 40) Van Zwam, M. (z.d.). Inspiratie: Richard Serra; Sculpture Fernando Pessoa (Foto). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://martvanzwam.wordpress.com/2014/03/14/inspiratie-richard-serra-sculpture-fernando-pessoa/>.
- (afb. 41, 42 & 43) Pinterest. (z.d.). Joseph Cornell (Foto). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://nl.pinterest.com/laatbloeiier/joseph-cornell/>.
- (afb. 44) The Courtauld Institute of Art. (z.d.). Painting 1937 (Foto). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://courtauld.ac.uk/gallery/collection/20th-century/ben-nicholson-painting-1937>.
- (afb. 45) MoMA. (2020). Ben Nicholson (Foto). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://www.moma.org/collection/works/80184>.
- (afb. 46) Wahoo Art. (z.d.). 1939 peint relief (Foto). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://fr.wahooart.com/@/AQSG72-Ben-Nicholson-1939-peint-relief->.
- (afb. 47) Groupon. (z.d.). Artpub (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://www.groupon.nl/deals/artpub-workshop-schilderen-kunst-cafe>.
- (afb. 48 & 49) Titeca, L. (z.d.). De spiegeltent (Foto). Geraadpleegd op 10 mei 2020 via <https://www.vindeentherapeut.be/therapeut/danstherapeut-leen-titeca-melle.html>.
- (afb. 50, 51, 52 & 53) Van der Jeught, H. (z.d.). Muziektherapie (Foto). Geraadpleegd op 8 mei 2020 via persoonlijke communicatie.
- (afb. 54) BVCT-ABAT. (2019, 1 januari). Nieuwsbrief dramatherapie (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://www.bvct-abat.be/nieuwsbrief-dramatherapie/>.
- (afb. 55) Centrum Vaktherapie. (2019). Wat is dramatherapie? (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://centrumvaktherapie.nl/wat-is-dramatherapie/>.
- (afb. 56) Speltherapie Veerkracht. (z.d.). Wat is...speltherapie? (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://speltherapieveerkracht.nl/speltherapie>.
- (afb. 57) Uniek. (z.d.). Speltherapie (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via https://www.kinderpraktijkuniek.nl/?page_id=99.
- (afb. 58) Vanzelf natuurlijk. (z.d.). Soundhealing (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <http://www.vanzelfnatuurlijk.be/soundhealing/>.
- (afb. 59) Psychologenpraktijk Gerie Hermans. (2018, 22 november). We hebben genoeg. Wees dankbaar (Illustratie). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://psychologenpraktijk.wordpress.com/2018/11/22/we-hebben-genoege-wees-dankbaar/>.
- (afb. 60, 61 & 62) Ahlquist, S. (2016, 17 december). These Architectural Playscapes Provide Therapy for Children with Autism (Foto). Geraadpleegd op 9 mei 2020 via https://www.archdaily.com/801690/these-architectural-playscapes-are-designed-to-provide-therapy-for-children-with-autism?ad_source=search&ad_medium=search_result_all.
- (afb. 63) Museum Dr. Guislain. (z.d.). Collecties (Foto). Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://www.museumdrguislain.be/nl/Over/index/144/vaste-collectie>.
- (afb. 64) Wikipedia. (2017, 21 juni). Vaste opstelling Geschiedenis van de Psychiatrie in het Museum Dr. Guislain Gent, België (Foto). Geraadpleegd op 12 mei 2020 via https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:Opstelling_vaste_collectie_Geschiedenis_van_de_Psychiatrie_Museum_Dr_Guislain.jpg.
- (afb. 65) Museum Dr. Guislain. (z.d.). Collecties (Foto). Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://www.museumdrguislain.be/nl/Over/index/144/vaste-collectie>.

(afb. 66) Humo. (2019, 22 oktober). Dirk De Wachter: 'Merkwaardig hoe Nick Cave mijn identiteit aanneemt' (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.humo.be/nieuws/dirk-de-wachter-merkwaardig-hoe-nick-cave-mijn-identiteit-aanneemt~b51d4009/>.

(afb. 67) Pinterest. (z.d.). Pablo Picasso blue period (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 <https://co.pinterest.com/pin/598486237968448446/>.

(afb. 68) Pinterest. (z.d.). Pablo Picasso blue period (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://co.pinterest.com/pin/750060512928885730/>.

(afb. 69) Pinterest. (z.d.). Pablo Picasso blue period (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://co.pinterest.com/pin/513832638737797980/>.

(afb. 70) Outsider Art Museum. (z.d.). 4 Ben Augustus: onbekend 2 Outsider Art Museum (Foto). Geraadpleegd op 14 mei 2020 via <https://www.outsiderartmuseum.nl/nl/kunstenaars/ben-augustus/4-ben-augustus-onbekend-2-outsider-art-museum/>

(afb. 71) Pelham communications. (2017, 31 juli). Jean Dubuffet (Foto). Geraadpleegd op 12 mei 2020 via https://pelhamcommunications.com/blog/art_on_this_day_jean_dubuffet/.

(afb. 72) Which Museum. (z.d.). Outsider Art Museum (Foto). Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://whichmuseum.nl/nederland/amsterdam/outsider-art-museum>.

(afb. 73) Musicmeter. (z.d.). Daniel Johnston (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.musicmeter.nl/artist/3176/>.

(afb. 74) Discogs. (z.d.). Wesley Willis (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.discogs.com/fr/artist/309959-Wesley-Willis>.

(afb. 75) Wikipedia. (2007, 24 juni). Jandek (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via https://nl.wikipedia.org/wiki/Jandek#/media/Bestand:Jandek_June2007.jpg.

(afb. 76) Beerens, A. (2017, 30 april). Havenfeesten (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://twitter.com/hashtag/vaartkom?lang=da>.

(afb. 77) De Y-factor. (z.d.). Atelier De FactorY (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://www.de-y-factor.be/over-de-y-factor/>.

(afb. 78, 79, 80 & 81). Transit. (z.d.). About Transit (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via persoonlijke communicatie.

(afb. 82) Richardson, S. (2018, 27 maart). Guy Swinnen is groot voorstander van lat-relatie: "Gulden middenweg tussen het vrijgezellenleven en het getrouwde leven" (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.hln.be/showbizz/muziek/guy-swinnen-is-groot-voorstander-van-lat-relatie-gulden-middenweg-tussen-het-vrijgezellenleven-en-het-getrouwde-leven~af00c71d/>.

(afb. 83) Te gek. (z.d.). Selah Sue (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.tegek.be/gezichten/selah.html>.

(afb. 84) Te gek. (z.d.). In 2014 ging de eerste Te Gek!? Open Geest voorstelling op tournee, tevens de eerste Te Gek!? reeks in de Psychiatrische Ziekenhuizen van Vlaanderen. Vanaf september 2019 toeren we al rond met de vierde Open Geest voorstelling! (Foto). Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.tegek.be/projecten/te-gek-open-geest.html>.

(afb. 85, 86, 87, 88, 89 & 90) UPC Duffel. (z.d.). Vaste collectie (Foto). Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://www.pz-duffel.be/vaste-collectie>.

(afb. 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97 & 98) Hufton + Crow. (2019, 23 juli). Daniel Libeskind designs photo installation at Auschwitz (Foto). Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://www.dezeen.com/2019/07/23/daniel-libeskind-auschwitz-caryl-englander-photography-through-the-lens-of-faith/>.

(afb. 99) UPC Duffel. (z.d.). Domeinplan (Illustratie). Geraadpleegd op 9 mei 2020 via <https://www.pz-duffel.be/domeinplan>.

(Achterblad) Outsider Art Museum. (z.d.). Ben Augustus (Foto). Geraadpleegd op 14 mei 2020 via <https://www.outsiderartmuseum.nl/nl/pers/detail-ben-augustus/>.

BIJLAGEN

1. Oefening Gerd Parquin: het krabbelspel

1. Oefening Gerd Parquin: het krabbelspel

NIEUW
GREEN
FALLS

ONZE HELD
DIJKJON
IST ERUG!

DEBLOEMMAN
DEHERINNE
RING

WATERS
GHW
WATERB

ETTYSBURG BLUEBERRY
EPDOROEVOLSTRIP

EXCLUSIEVEVOORPREMIERE